

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**OSMANLI DEVLETİ'NDE HALKA TEVZÎ EDİLEN
ŞEHİR MASRAFLARI:
KONYA ÖRNEĞİ (1675-1725)**

Mehmet ALKAN

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman
Doç. Dr. Cemal ÇETİN**

Konya 2021

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**OSMANLI DEVLETİ'NDE HALKA TEVZÎ EDİLEN
ŞEHİR MASRAFLARI:
KONYA ÖRNEĞİ (1675-1725)**

Mehmet ALKAN

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman
Doç. Dr. Cemal ÇETİN**

Konya 2021

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet ALKAN		
	Numarası	174202031005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Yeniçağ Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tezin Adı	Osmanlı Devleti'nde Halka Tevzî Edilen Şehir Masrafları: Konya Örneği (1675-1725)		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet ALKAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	v
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	x
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	2
BİRİNCİ BÖLÜM	6
KONYA COĞRAFYASI, TARİHİ VE NÜFUSU	6
A. Konya Coğrafyası	6
B. Konya'nın Tarihi	7
C. Konya'nın Nüfusu	9
II. OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ SİSTEMİ.....	16
A. Şer'i Vergiler.....	16
1. Zekat	17
2. Haraç	17
3. Öşür.....	17
4. Cizye	18
B. Örfi Vergiler.....	19
C. Avarız Vergileri	21
1. Avarız Vergilerinin Olağanlaşması	22
2. Avarız Vergi Çeşitleri.....	23
4. Avarız Vergilerin Tevzî ve Toplanma Biçimleri	29

İKİNCİ BÖLÜM KONYA AHALİSİNE TEVZÎ EDİLEN ŞEHİR MASRAFLARI

.....	30
I. Şehir Masraflarında Görevli Olan Yöneticiler.....	30
A. Kadı.....	31
B. Şehir Kethüdası	32
C. Pazarbaşı	33
II. ŞEHİR MASRAFLARI.....	34
A. Devlet Memurları İçin Yapılan Masraflar	35
1. Mübaşirler İçin Yapılan Harcamalar	36
2. Yerel Görevliler İçin Yapılan Masraflar.....	38
3. Merkez Tarafından Görevlendirilenler	39
4. Karaman Beylerbeyleri	43
B. Ulaşım ve Haberleşme Masrafları.....	48
C. Mahkeme Harçları.....	51
1. Kayıt Masrafları	52
2. Kadılar ve Naipler İçin Yapılan Ödemeler	53
3. Hüddamiye.....	53
4. Katibiye.....	54
5. Kethüdaie	54
6. Muhzırıye.....	55
7. Havale Muhzırları İçin Yapılan Harcamalar	56
8. Çukadariye	56
9. Akçe Kâbızları	56
10. Akçe Havalesi	57
D. Suyollarının Bakım ve Onarım Masrafları	57
E. Olağanüstü Vergiler	59

1. Nüzul Vergisi	61
2. Avarız Vergisi	61
3. Sürsat Vergisi	62
4. Beldaran Akçesi	62
5. İmdadiye- Seferiye	63
6. İmdadiye-i Hazariye	63
7. Ordu –Pazar Akçesi	64
8. İştira Vergisi	64
F. Borç Alınan Paraların Murabahası	65
G. Sair Masraflar	67
III. BÖLÜM KONYA AHALİSİNİN VERGİ YÜKÜ.....	68
YAPILAN TEVZİATLARIN OLUŞTURDUĞU VERGİ YÜKÜ	69
SONUÇ	81
EKLER	Error! Bookmark not defined.
KAYNAKÇA.....	83

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde, şehirlerin kendilerine ait yerel ekonomileri bulunmaktaydı. Halktan toplanan bazı vergiler ya da mal ve hizmetlerle insanların sorumlu kılınması, şehir ekonomisinin temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Osmanlı vergi sistemini oluşturan tekâlif-i şeriyye ve tekâlif-i örfiye vergilerinin merkezi hazine ve yerel yönetimlerinin ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma geldiğinde tekâlif-i örfiye vergilerine ek olarak avarız türü vergiler halka tevzi edilmekteydi. Bu vergiler mal, hizmet ya da bunlara denk gelen parasal bedellerdir. Avarız akçesi, bedel-i nüzul, sürsat, imdad-ı seferiye, imdad-ı hazariye gibi vergilerdir. Toplanan vergilerin bir kısmı ile kentlerin ihtiyaçları karşılanmaktaydı. Bu ihtiyaçlar, şehirdeki suyollarının temizliği, onarımı ve inşaatı, yolların tamir edilmesi veya inşası ve beylerbeyi sarayının bakım masrafları veya kirası karşılanırdı. Ayrıca sefer zamanlarında artan savaş masrafları için merkezi hazineye gönderilen avarız akçesi sürsat, nüzul ve imdadiye vergileri de halka tevzi edilen yükümlülüklerdendi. Merkezden taşraya atanan paşaların ya da vergi tahsiline gelen mübaşirlerin konaklama ve iâşe ihtiyaçları ile görevleri sırasında bulundukları bölge halkı tarafından maaşları da karşılanmaktadır. Ayrıca insanların mahkemeye herhangi bir konu için yaptıkları başvuruları sonucunda bir miktar harç ödemektedirler. Mahkeme harçları, şehir masrafları içerisinde düşük bir yüzde tutmasına rağmen süreklilik arz etmesinden dolayı halkın en sık karşılaştığı masraf kalemlerindendir. Şehir masrafları için oluşturulacak bütçe kadı, pazarbaşı ve şehir kethüdası tarafından belirlenenir ve masraf defterlerine kaydedilirdi. Bu defterler daha sonra şeriyye sicillerine kaydedilirdi. Konya, Karaman Eyaleti'nin paşa sancağı olması ve Anadolu yol sisteminde Hicaz Bölgesi'ne giden sağ kol üzerinde olması bakımından işlek ve sürekli bir uğrak merkeziydi. Bu bakımdan Konya halkının karşılamak zorunda olduğu masrafları fazla olmuştu. Merkezle taşra arasında resmi haberleşmeyi sağlayan menzilhânelerin bazı masrafları yine halk tarafından karşılanmaktaydı. Konya menzilhânesinin masrafları da şehir halkı tarafından temin edilmekteydi. Çalışmamızın konusunu, 1675-1725 yılları arasında Konya halkına tevzî edilen şehir masrafları oluşturmaktadır. Konya ahalisinin şehrin ihtiyaçları için ödemekle yükümlü olduğu bazı masraflar dışında bu dönemde yapılan uzun savaşlardan dolayı ahaliye tevzî edilen vergilerin insanlara yaptığı yükün araştırılması hedeflenmektedir. Çalışma sırasında yararlanılan ana kaynaklar Konya Şeriyye

sicillerinden 20-50 numaralı defterlerin konuyla ilgili belgeleridir. Ayrıca ilgili tetkik eserlerden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Şehir Masrafları, Vergi Yüğü.

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, the cities has had their own economies. With some taxes that collected from people, property or, serves are constitute the main source of city economy. When tekâlif-i şeriye and tekâlif-i örfiye become unable supply the needs of central public purse's and local goverment's, the avarız which kind of taxes portiones out of people as additively. These taxes are property, serves or the prices that equal to it's nominal value. With part of collected taxes fulfilments needs of cities. These needs are cleaning, repairing, or buildings of watercourse's, repairing the roads, or the expenses and rent price of governor's house. Besides, cash avariz, nuzul, sursat, imdadiye which sent to central public treasury tohelping for war expenses were these kind of taxes. Housing and catering needs of pashas who assigned from administration to local provinces and beadles's payments who came to tax colletion are supplied by native people. Also as the result of rocourse to court, people pay some court fee. Court fees are among the most frequent expense items that the public encounters due to their continuity although they keep a low percentage within the urban expenses. The budget that will be created for urban expenses were determines and saved to the expense ledgers by kadi, bazarbaşı and city kethuda. Then these records were save to the şer'iye ledgers. In terms of being capital of Karaman Province and located on the Anatolian Right way which goes to Hedjaz Region Konya, was very well traveled place. In this perspective the cost that Konya's poeple had to pay were high. Some costs of the menzilhanes that providing the official communication between administration were supplied by native people. Also Konya menzilhanes costs were supplied by Konya's people. The urban ecpenses that portioned out of Konya's people between 1675 and 1725 makes up he subject of our study. It is aimed to investigate the burden of people on the taxes paid to people due to the long wars in this period , except for some expenses that people of konya are obliged to pay for the needs of the city. The main resources that we benefit while we are investigating this study are judicial records that nubered between 20 and 50. Also we benefit treatise that related to our study.

Keywords: Konya, Urban Expenses, Tax Burden

KISALTMALAR

AÜSBE: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

BAÜSBE: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bkz. Bakınız

C: Cilt

ÇÜSBE: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

DTCF: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

EÜSBE: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İÜSBD: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi

KŞS: Konya Şeriiye Sicili

s: Sayfa

S: Sayı

SÜSBE: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

SÜTAD: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

TDVDİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

UÜFED: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi

Yay: Yayın

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2: Konya’da Bulunan Avarız Hane ve Gerçek Hanelerin Sayıları ... 14

Tablo 1: Konya’da Bulunan Avarız Hane ve Gerçek Hanelerin Sayıları ... 69

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Konya Kazası’nın Avarız Hanelerinin Dağılımı 13

Grafik 2: Şehir Masraflarının Dağılımı 71

Grafik 3 Masrafların Yüzdelik Oranları 72

Grafik 4: Vergilerin Yüzdelik Oranları..... 73

Grafik 5 Memurların Yaptığı Harcamaların Oranları 75

Grafik 6: Mahkeme Masrafları 78

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde şehir ahalisinin örfi vergiler çerçevesinde bazı yükümlülükleri bulunmaktadır. Kısaca şehir masrafları olarak adlandırılabilen bu yükümlülükler, şehir halkına avarız haneler üzerinden tevzî edilmekteydi. Çalışmada, Konya ahalisine tevzî edilen şehir masrafları ve oluşturdukları vergi yükü açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nin para tarihi ve vergi sistemi anlatılmıştır. Bu bölümde Osmanlı parasının tarihi süreç içinde geçirdiği değişimleri ve gelişmeler üzerinde durulacak, paranın ekonomik olarak gücü üzerinde durulacaktır. Ayrıca Devletin vergi sistemi de açıklanmaya çalışılacaktır. Şerri ve Örfi vergiler ve toplanma biçimleri üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde, Konya ahalisine tevzî edilen şehir masrafları açıklanacaktır. Söz konusu masrafların ne olduğu ve nasıl tevzî edildiği üzerinde durulacaktır. Masrafların nasıl toplandığı ve hangi görevlilerin şehir masraflarından sorumlu oldukları anlatılacaktır.

Üçüncü bölümde ise, şehir masraflarının ahali üzerinde oluşturduğu vergi yükü üzerine durulacaktır. Hangi masrafların daha fazla yük oluşturduğu ve ne sıklıkla alındığı gibi sorulara cevap verilmeye çalışılacaktır.

Konu belirleme safhasından en son aşamaya kadar bilgi ve tecrübeleri ile bana yol göstermesi ve her türlü yardımını esirgememesi dolayısıyla danışmanım Doç. Dr. Cemal ÇETİN'e teşekkür etmem gerekir. Ayrıca belgeleri okumama yardımcı olan Arkan Naji Mızrab'a ve verilerin exelde tablo ve grafiklerini oluşturmada yardımcı olan bir diğer arkadaşım İsmail Arık'a teşekkür etmem gerekir.

Mehmet ALKAN

Konya, 2021.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde örfi vergiler kapsamında reaya yüklenen bazı sorumluluklar bulunmaktadır. Bu sorumluluklar, reyanın kendi yararına olacak bazı ihtiyaçların karşılanması ve devlet memurlarına görevleri sırasında verilecek ödeneklerinin tahsil edilmesi şeklinde özetlenebilir. Özellikle suyollarının, künklerin ve şehir çeşmelerinin bakım ve onarımı tebaanın faydasına olan harcamalardır.

Çalışmanın konusu, 1675-1725 yılları arasında Konya Ahalisine tevzî edilen şehir masrafları ve söz konusu masrafların ahaliye oluşturduğu vergi yükünün araştırılmasıdır. İncelenen dönem içinde Konya ahalisine tevzî edilen şehir masrafları, dokuz ana başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar, olağanüstü vergiler, devlet görevlileri için yapılan masraflar, suyolları için yapılan masraflar, aynî olarak yapılan masraflar, murabaha, ulaşım ve haberleşme masrafları, mahkeme masrafları, sair masraflar ve vakıflardan alınan paraların masraflarıdır.

Şehir masrafları çerçevesinde ahaliye tevzî edilen vergi çeşitleri, avarız, nüzul, sürsat, beldar akçesi, imdadiye vergileri ve ordu-pazar akçesidir. Konya ahalisine avarız haneler üzerinden tevzî edilen bu vergiler, yıllık olarak alınmaktaydı.

Reyanın karşıladığı memur ödenekleri, görevlerinden dolayı seyahat eden yüksek rütbeli devlet adamalarının konaklama ve iâşe ihtiyaçlarının karşılanması olarak özetlenebilir. Şehir halkı, memurların ilk üç günlük iâşe ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydı. Bu amaçla devlet adamları, konaklayacakları bölgede yaşayan insanlardan istedikleri ürünleri, tahsil etmekteydiler.¹

Devletin resmi haberleşmelerini yapmak için kullandığı menzilhânelerin ihtiyaçları ahali tarafından karşılanmaktaydı. Menzilhânelerin artan ihtiyaçlarının karşılanması için reaya tarafından para yardımıyla bulunulmaktaydı.² Menzil-i imdadiler, örfi vergiler çerçevesinde olduğundan avarız haneler üzerinden ahaliye tevzî

¹ KŞS 34 / 2-1.

² Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda ulaşım ve haberleşme (Menziller)*, PTT genel Müdürlüğü Yay, Ankara 2002, s. 161.

edilmekteydi. Genellikle yılda iki kez yapılan tevziatlarla menzilhânelerin ihtiyaçları sağlanmaktaydı.³

Şehir adına yapılan harcamalardan sorumlu olan görevlilerin acil ihtiyaçlar halinde vakıflar ve zenginlerden aldıkları borçların ödenmesi zamanında uygulanan murabahalar da şehir halkına tevzî edilmekteydi. Ahali, yapılan harcamaların yanında uygulanan faizleri de ödemekle yükümlü kılınmaktaydı. Mahkeme masrafları, yapılan tevziatların şeriiye sicillerine kaydedilmesi üzerine alınan kayıt masrafları ve mahkeme görevlilerin ücretlerinden oluşmaktaydı.

Osmanlı tarihi alanında yapılan araştırmalar içerisinde şehir masrafları ve reayanın vergi yükü üzerine çalışmalar oldukça azdır. Söz konusu alanda yapılan çalışmalardan biri Yusuf Oğuzoğlu'nun *Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)* adlı makalesidir. Bu makalede, Ankara ve Konya sicil kayıtlarında bulunan masraf kayıtları ve finansal veriler kullanılarak ahalinin vergi yükünün tespiti yapılmıştır.⁴

Şehir masrafları kapsamında yapılan çalışmalar da bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalar, Fırat Çakır'ın *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir Şehir Masrafları*, Balıkesir ahalisine tevzî edilen şehir masraflarının muhtevası üzerine yapılan bir çalışmadır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yapılan masrafları konu alan bu çalışma yapılan tevziatları açıklamakla birlikte, vergilendirmenin oluşturduğu ekonomik yük hakkında bir bilgi vermemektedir.⁵ Cemal Çetin, *Konya Şehir Masrafları Çerçevesinde Hatunsaray Ahalisinin Vergi Yükü Üzerine Bazı Tespitler (1675-1725)* adlı makalesi ise Hatunsaray ahalisinin vergi yükü hakkında yapılan bir çalışmadır. Konya'ya bağlı Hatunsaray Nahiyesinde yaşayan insanların şehir masraflarına yaptığı katkıların yanında

³ KŞS 28 / 2-1.

⁴ Yusuf Oğuzoğlu, “Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yükü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 15, S. 15, 1995, s. 170-180.

⁵ Fırat Çakır, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir Şehir Masrafları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2016, s. 48-88.

ekonomik durumları hakkında bilgiler vermektedir.⁶ Cafer Çiftçi *18. Yüzyılda Bursa Halkına Tevzî Edilen Şehir Masrafları*, adlı makalesi, Bursa'ya ait şehir masrafları hakkında yapılan bir çalışmadır. Ancak adı geçen çalışmada da ahalinin vergi yükü hakkında bilgi verilmemektedir⁷.

Araştırmanın başlıca amacı, Konya ahalisinin, ödediği vergiler ve diğer şehir masraflarının oluşturduğu vergi yükünün araştırılmasıdır. 1675-1725 yılları arasında yapılan çoğu harcamaların oluşturduğu vergi yükünün ekonomik boyutları üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın önemi, daha önce şehir tarihi ve Osmanlı vergi sistemi alanında yapılan birçok çalışma olmasına rağmen olağanüstü durumlarda reayadan alınan vergilerin zorunlu hale gelmesiyle birlikte bu vergilerin ve savaş ortamının oluşturduğu toplumsal etki üzerinde durulmamasından dolayı yapılacak olan tezin, bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda yapılan araştırma, örfi vergiler ve şehir masraflarının söz konusu olan 50 yılda reayanın ekonomisi hakkında oluşturduğu ekonomik yük hakkında verilerin açıklaması yönüyle Osmanlı tarihi literatürüne katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Çalışmanın üzerinde durduğu varsayım, uzun savaş döneminde Konya'da yaşayan ahalinin ödemek zorunda oldukları vergiler nedeniyle halkın sosyal ve ekonomik standartlarının olumsuz etkilendiği yönünde oluşturulan problematiğin desteklenmesi öngörülmektedir. Söz konusu iddianın ispatlanabilmesi için, daha önce yapılmış çalışmalardan ve belgelerden tespit edilebilen fiyatlar ve işçi ücretleri gibi veriler kullanılacaktır. Örneğin ele alınan dönemdeki temel iâşe fiyatları, narh listelerinden temin edilecektir.⁸ İşçilerin aldıkları ücretler ile ilgili bilgiler de bazı araştırma eserlerinde

⁶ Cemal Çetin, "Konya Şehir Masrafları Çerçevesinde Hatunsaray Ahalisinin Vergi Yüğü Üzerine Bazı Tespitler", *I. Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi Kültür ve Turizm Sempozyumu (Bildiriler) 2-4 Ekim 2011, Konya 2011*, s. 347-359.

⁷ Cafer Çiftçi, "18. Yüzyılda Bursa Halkına Tevzî Edilen Şehir Masrafları", *UÜFED*, Yıl 5, S. 6, 2004/1, s.67-86.

⁸ İzzet Sak, *11 Numaralı Konya Şeriyeye Sicili, 1071-1072/1661-1662, Transkripsiyon ve Dizin*, Kömen Yay, Konya 2007, s. 2.

mevcuttur. Örneğin Ürekli, *Konya Beylerbeyi Sarayı* adlı makalesinde Karaman eyaleti paşalarının ikametgâhı olan saray ve orası içi yapılan tamiratlar hakkında bilgi verirken çalışan işçilerin aldıkları ücretler hakkında bilgiler vermektedir.⁹ Bu veriler kullanılarak ahalinin kazanç durumu ve masrafların oluşturduğu yükün ekonomik boyutları hesaplanacaktır.

Araştırma sırasında takip edilecek yöntem, başta şeriiye Sicilleri olmak üzere 1675-1725 yılları arasında sosyo ekonomik gelişmeler hakkında bilgiler içeren dönem kaynakları incelenecektir. Kaynaklar haricinde konu ile alakalı faydalı olabilecek tetkik eserler de kullanılacaktır. Ayrıca elde edilecek olan bulguların Konya şehri çerçevesinde taşra hayatının savaşlar vb. olağanüstü durumlarda halkın devlete verdiği vergilerden dolayı yaşam standartlarında yaşanan değişiklikler ve zorlukların ne ve nasıl oldukları anlaşılacaktır.

⁹ Bayram Ürekli, “Konya Beylerbeyi Sarayı”, *SÜSBE*, S. 7, Konya 2002, s.161-188

BİRİNCİ BÖLÜM

KONYA COĞRAFYASI, TARİHİ VE NÜFUSU

Konya, adını binlerce yıldır sürdürebilen ender şehirlerden birisidir. Frigya dilinde “Kawania” veya Grekçe “Eikon” kelimelerinden türetildiği düşünülmektedir. Türklerin, Doğu Roma İmparatorluğu’nda burası için kullanılan İkonium’u alıp Türkçeleştirdikleri düşünülmektedir. 1928’lere kadar şehrin adını aynı imla ile –Qonya- kullanmaya devam etmişlerdir.¹⁰

Konya’nın bazı dönemlerde önemi artmış, bazen de azalmıştır. Bu durum bölgeye hâkim olan devletin özelliklerine göre değişiklik göstermiştir. Konya’nın kesintisiz bir şekilde canlılık yaşadığı dönemler Türkiye Selçuklu Devleti ile başlamıştır.¹¹

A. Konya Coğrafyası

Konya, Anadolu’nun, orta-güney kısmında yer almaktadır. Şehrin kuzey ve güney kısmında sıra dağlar bulunmaktadır bu dağlar, batıdan doğuya doğru uzanmaktadır. Göller hariç 38.873 km karelik alanı ile Türkiye’nin en büyük yüzölçümüne sahip olan Konya ili, idarî yönden kuzeyden Ankara; batıdan Afyonkarahisar, Eskişehir ve Isparta; güneyden Antalya, Karaman ve Mersin; doğudan ise Aksaray ve Niğde illeri ile çevrilidir.¹²

Konya, eski bir gölün tabanında oluşmuş bir ovanın üstünde bulunmaktadır. Günümüzde bu ova, şehrin kedi adıyla anılmaktadır. Şehrin etrafında bulunan dağlar, Loras Dağı, Takkeli Dağ, Karacadağ ve Bozdağ’dır.¹³

Konya’da bozkır iklimi hâkimdir. Şehirde iklimin şartlarına uygun olarak kışlar soğuk ve kar yağışlı şekilde geçmektedir. Yazlar ise nemsiz ve sıcak olmaktadır. Ortalama yağış miktarı kış ve bahar aylarında 31,5 cm³ civarındadır. Şehrin kuzey ve

¹⁰ Tuncel Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara 1985, s. 15.

¹¹ Baykara, *Selçuklular Devrinde Konya*, s. 15.

¹² Esmeray Yaman, *Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa’nın Konya Valiliği (1898-1902)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2021, s. 7.

¹³ Baykara, *Selçuklular Devrinde Konya*, s. 16.

güney bölgeleri birbirinden oldukça farklı bir doğaya sahiptir. Kuzey kısmının oldukça kurak bir yapısı vardır, güney ise dereler, göller ile çevrilidir. Akdeniz Bölgesi'ndeki göller yöresi Konya'nın güneyine yakındır. Şehrin en önemli akarsuyu Meram Çayı'dır.¹⁴

Ovanın en çukur yeri, şehrin kuzey doğu kısmında buluna Aslın Bataklığı'dır. bu bölgede deniz seviyesinden yükseklik, 975 metredir. Bataklıktan merkeze doğru şehrin yüksekliği artmaya başlamaktadır. Merkezdeki Alaattin Tepesi'nde yükseklik 1080 metreye ulaşmaktadır.¹⁵

B. Konya'nın Tarihi

Konya bölgesindeki ilk yerleşim, M.Ö. 7000'li yıllarda Çatalhöyük'te görülmektedir. Diğer yandan Alaattin Tepesi'nin 6 km. kadar güney batısındaki Karahöyük'te de aynı dönemlere yakın bir iskân tarihi mevcuttur.¹⁶

Siyasi olarak, Hitit hâkimiyeti altına girdiğini bildiğimiz şehir, ardından Frigler ve onlardan sonra da Lidyalıların hâkimiyetine girmiştir. MÖ 546'da Pers Kralı, Lidyalıları ağır bir yenilgiye uğratarak Konya'ya sahip olmuştur. MÖ 333'te ise Makedonya Kralı Büyük İskender'in Anadolu topraklarına girmesi ile Konya'da Pers hâkimiyeti yok edilmiştir. Güneyde Mısır dâhil olmak üzere Büyük İskender, Makedonya'dan Hindistan'a kadar büyük bir imparatorluk kurmuştur.¹⁷

Roma İmparatorluğu'nun bölgeye hâkim olmasıyla birlikte Konya'da gelişme ve canlılık görülmeye başlamıştır. Roma yol sistemi üzerinde önemli bir liman olan Efes'e giden yol üzerinde olması, Konya'nın gelişmesinde önemli bir neden olmuştur. Bu durum, şehirde ekonomik, kültürel ve sosyal olarak geliştirmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra Doğu Roma, Anadolu'ya ve dolayısıyla da Konya'ya egemen olmuştur.¹⁸

¹⁴ Mehmet Yılmaz, Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1996, s. 2.

¹⁵ Baykara, *Selçuklular Devrinde Konya*, s. 16.

¹⁶ Baykara, *Selçuklular Devrinde Konya*, s. 21.

¹⁷ Yaman, *Avlonyalı Ferid Paşa*, s. 8.

¹⁸ Baykara, *Selçuklular Devrinde Konya*, s. 22-23.

Türklerin Konya'ya ilk gelişleri 1069 yılında olmuştur. Şehrin savuma sisteminin olmaması, ele geçirilmesini kolay kılmıştır. Ancak bu kesin bir fetih değildir. Konya, Türklerin eline kesin olarak Süleyman Şah tarafından fethiyle olmuştur.¹⁹ Selçuklular, İznik'i kaybetmesinin ardından bir süre elverişli bir payitaht aramışlardır. Sultan Mesut, Konya'yı bu arayışların sonucunda yeni başkent yapmıştır.²⁰ Bunun sebebi şehrin batıdaki serhat boylarına yakın olması muhtemeldir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Konya'ya Karamanoğulları Hakim olmuştur. Yıldırım Bayezid'in fethiyle birlikte Osmanlılara geçmiştir. Ancak 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra şehir yine Karamanoğulları'nın eline geçmiştir.²¹ Konya, Fatih Sultan Mehmet'in 1468'deki fethine kadar bu beyliğin elinde kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin idari sisteminde eyalet sistemi bulunmaktaydı. Osmanlı döneminde Konya, Karaman Eyaleti'nin merkez şehri konumunda yeniden düzenlendi. Fatih Sultan Mehmet, şehrin savunma yapısını yeniden düzenlemiştir. Gevale Kalesi'ni yıktırması, yerine Ahmedek bölgesini yeniden güçlendirerek burayı savunmanın merkezi konumuna getirmiştir.²² Karaman eyaletinde, Konya'dan başka on bir adet şehir daha vardır. Bunlar, Eskiil, Larende, Belviran, Gaferyad, Aladağ, İnsuyu, Burdur, Karışözü, Pirlevganda, Karış maa Divle ve Turgut'tur.²³

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı idari sisteminde büyük bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. 1867 yılında yayınlanan Vilayet nizamnamesi ile eyalet sistemi kaldırılmış, yerine vilayet sistemi getirilmiştir. Bunun sonucunda, bütün eyaletler gibi Karaman eyaleti de kaldırılmıştır. 1867 Vilayet Nizamnamesi 'ne göre Konya vilayeti, Konya merkez sancak olmak üzere Niğde, Hamid(Isparta), Teke (Antalya) ve İçel

¹⁹ Hatice Kübra Arabacı, "Türkiye Selçukluları Devrinde Konya", *Kısa Konya Tarihi*, Ed. Caner Arabacı, TMMOB Makine Mühendisler Odası Konya Şubesi, Konya 2016, s. 58-63.

²⁰ Baykara, *Selçuklular Devrinde Konya*, s. 26.

²¹ Yaman, *Avlonyalı Ferid Paşa*, s. 10-11.

²² Tuncel Baykara, "Konya", *TDVDİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 184.

²³ KŞS 20 / 3-1.

(Mersin) sancaklarından meydana gelmiştir. 1869 yılında yapılan bir düzenleme ile İçel sancağı Adana vilayetine bağlanmıştır.²⁴

C. Konya'nın Nüfusu

Osmanlı Devleti'nde şehirlerin nüfuslarının tespiti yapılırken birçok araştırmacı tarafından çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bunlardan en yaygın olanları nüfus defterleri ya da avarız defterlerinin kullanılmasıdır.²⁵ Avarız defterleri, kaydı tutulan bölgelerdeki avarız hanelerin kaç gerçek haneden oluştuğunu belirtmektedir.²⁶ Bu defterlerdeki kayıtlardan yola çıkarak vergi mükellefleri üzerinden bir şehrin gerçek nüfusu hakkında tahminler yürütmek mümkün olabilmektedir. Ancak elde edilen veriler tam güvenilir olamamaktadır. Çünkü avarız defterlerine sadece vergi ödeyen erkekler kaydedilmektedir. Çocuk sayıları ya da bir ailenin kaç kişiden oluştuğu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.²⁷

Konya nüfusunun belirlenmesi amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri Yörük'ün Konya Kazası'nda Yerleşme ve nüfus (1584-1642) adlı makalesidir. Bu makalede Konya'nın nüfusu ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Yörük, Konya'nın nüfusuna ilişkin sağlıklı verilerle ilgili olarak sağlıklı bilgilere 1518 yılından itibaren ulaşılabildiğini ve 1518 yılında Konya'daki mahalle sayısını 89 olarak, nefer sayısını da 1.432 olduğunu belirtmiştir. Yine onun verilerine göre 1584 yılında ise 121 mahallede yaşayan nefer sayısı da 3.755 olarak belirtmiştir.²⁸ Yörük aynı eserinde, 1642 yılında Konya'nın 116 mahallenin olduğunu ve bu mahallelerde 2.432 evli erkeğin yaşadığını, vergiden muaf olan kesimin de 508 kişi olduğunu belirtmiştir. Defterlere kayıtlı olan erkeklerin ailelerini hesaplamak amacıyla bu sayıyı 5 ile çarpmıştır. Sonuç olarak 16.170

²⁴ Bayram Ürekli, "Osmanlı Döneminde Konya'nın İdari Taksimatı", *Konya Ansiklopedisi*, C. 5, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2013, s. 279.

²⁵ Öztürk, "Halep Avarız Defteri", s. 253.

²⁶ Çelik, "Turgutlu Kazası", s. 61.

²⁷ Süleyman Demirci, "Demography and History: the Value of the Avârızhâne Registers for Demographic Research a Case Study of the Ottoman Sub-Provinces of Konya, Kayseri and Niğde, C.1620s-1700", *Turcica*, S. 38, 2006, S. 184.

²⁸ Doğan Yörük, "Konya Kazası'nda Yerleşme ve Nüfus", *INOCTE*, 2016, s. 165.

kişilik bir nüfusa ulaşmıştır.²⁹ Ayrıca defterlere kayıtlı olmadıkları halde Konya’da yaşayan askeri nüfus için de %10’luk bir ekleme yapmıştır.³⁰

Konya’nın nüfusu ile ilgili bir başka çalışma da Muşmal’a aittir. Muşmal makalesinde, Konya’nın nüfusunu tespit etmek için avarız defterlerinden yararlandığını belirtmiştir. Konya’da bir avarız hanesinin 10 gerçek haneden oluştuğunu açıklamıştır.³¹ Muşmal, XVII. yy. ortalarında Konya’da 300 adet avarız hanesinin var olduğunu belirtmiştir. 300 avarız hanesinin de toplamda 3000 gerçek haneden oluştuğunu söylemiştir. Ayrıca kadı imam ve müderris gibi memurların sayısını da 900 olarak vermiştir. Bunların yanında beylerbeyinin kapı halkının 600 kişiden oluştuğunu ve 74 züema ve tımar eri, 87 hisar eri, 70 yeniçeri, cebeci ve topçu ve 41 sipahinin de bulunduğunu belirtmiştir.³² Muşmal, bu nüfusun Müslümanlara ait olduğunu belirterek şehirde ayrıca 2045 gayrimüslimin olduğunu da belirtmiştir.³³ Hüseyin Muşmal da Konya nüfusunu hesaplarken ulaştığı verileri 5 ile çarpmıştır. Böylece elde ettiği sonuç yaklaşık olarak 20.855’tir.

Nüfus hesaplaması yapılırken kullanılan 5 katsayısı, Ömer Lütfi Barkan’ın *Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi* adlı makalesinde kullandığı bir sayıdır. Her ne kadar kendisi de bu sayıyı kullansa da Barkan, bu sayının bilimsel bir tetkik sonucunda ortaya çıkmadığını belirtmiştir.³⁴ Barkan’ın belirttiğinden başka sayılar da kullanılmıştır. Örneğin Ahmet Gökhan Kaynakçı 18. Yüzyıl İlk Yarısında Konya adlı doktora tezinde Konya’nın nüfusu üzerine yaptığı çalışmada şerhiye sicillerinde bulunan miras kayıtlarını kullanmıştır. Bu kayıtlardan el ettiği bilgilere dayanarak da bir ailenin ortalama olarak 4 kişiden oluştuğu sonucuna varmıştır.³⁵

²⁹ Yörük, “Konya’da Nüfus”, s. 167.

³⁰ Yörük, “Konya’da Nüfus”, s. 166.

³¹ Hüseyin Muşmal, “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *SÜTAD*, S. 20, 2006, s. 204.

³² Muşmal, “Sosyal ve Ekonomik Hayat”, s. 205.

³³ Muşmal, “Sosyal ve Ekonomik Hayat”, s. 207.

³⁴ Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, S. 10, 1953, s. 12.

³⁵ Ahmet Gökhan Kaynakçı, *18. Yüzyıl İlk Yarısında Konya*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2020, s. 138.

Kaynakçı, diğer bilim insanlarının yaptığı gibi hane nüfusunu tespit ettiği ailedeki kişi sayısı ile çarparak Konya'nın nüfusu ile ilgili tahmini bir sonuca varmıştır. O'na göre Konya nüfusu 1728'lere kadar 10.000 civarında iken bu tarihten sonra düşmeye başlamıştır. Onun tahminlerine göre yüzyılın ortalarına gelindiğinde Konya nüfusu, 8000 civarındadır.³⁶

Şehir masrafları çerçevesinde Konya'nın nüfusunu incelemek üzere bu çalışmada da masraf kayıtlarından elde edilen veriler kullanılacaktır. Bilindiği üzere masrafların ahaliye tevziatı, avarız haneleri üzerinden yapılmaktaydı. Konya'da mevcut olan avarız haneler, tevziatlar sırasında tevzi edilen para ile birlikte kaydedilmekteydi.³⁷ Çalışmanın tarihi sınırları içinde Konya Kazası'nın merkez ve dört nahiyeden oluştuğu görülmektedir. Bu nahiyeler Sahra, Hatunsaray, Saidili ve Sudirhemi'dir.³⁸ Bu dört nahiyenin haricinde Lâdik Karyesi, tevziatlara iki kez müstakil olarak kaydedilmiştir. Her iki kayıt da 1707 yılına ait olup, köyde 8 avarız hanesinin olduğunu göstermektedir.³⁹

Konya Kazası'nda bulunan avarız hane sayısı, zaman içerisinde kısmen değişmektedir. 1676 yılına ait bir masraf kaydında 317 avarız hanesinin mevcut olduğu tespit edilmiştir.⁴⁰ II. Viyana Kuşatmasının başladığı yıl olan 1683 avarız hanelerinin sayısında artış görülmekte olup bu durum muhtemelen savaşın getirdiği mali yükü karşılamak için avarız hanelerini oluşturan gerçek hanelerin miktarında yapılan ayarlama ile ilgilidir. 1683 yılında Konya Kazası'nda toplam 350,25 avarız hanesi mevcuttur.⁴¹ 1702 yılından itibaren ise avarız hanelerin düşüşe geçtiği görülmektedir.⁴² 1676 yılından 1693 yılına kadar Konya'da bulunan avarız hanelerin ortalaması 306,50 iken ⁴³1702 yılından 1725 yılına kadar ciddi bir düşüşü gözlenmektedir.

³⁶ Kaynakçı, *18. Yüzyılda Konya*, s. 148.

³⁷ KŞS 21 / 2-1.

³⁸ KŞS 25 / 5-1.

³⁹ KŞS 43 / 1-2.

⁴⁰ KŞS 21 / 2-1.

⁴¹ KŞS 27 / 3-1.

⁴² Solak-Sak, *Kadı* 38, s. 2.

⁴³ KŞS 21 / 2-1; KŞS 24 / 4-1; KŞS 24 / 4-2; KŞS 24 / 3-1; KŞS 24 / 2-1; KŞS 24 / 2-2; KŞS 24 / 1-1; KŞS 25 / 5-1; KŞS 27 / 3-1; KŞS 25 2-1; KŞS 25 2-2; KŞS 27, 3-1; KŞS 28 / 6-11, KŞS 27 / 4-11, KŞS 27 / 4-2; KŞS 28 / 6-2; KŞS 28 / 6-1; KŞS 28 / 4-1; KŞS 28 / 2-11; KŞS 28 / 5-1; KŞS 33 / 2-1; KŞS 33 / 2-2 KŞS

Nüfustaki bu düşüşün birden fazla nedeni vardır. Bunlardan biri salgın hastalıklardır. Nitekim kaza ahalisinden ölenler veya Konya'yı terk edenler olduğundan Konya'da kalanlar İstanbul'a dilekçe gönderip hem veba salgını hem de kıtlık ve pahalılık nedeniyle birçok mahallelerinin boşaldığını bazılarının ise kaldığını belirterek avarız hanelerinin tenzilini istemişlerdir.⁴⁴

Salgın hastalıkların yanında, eşkıyalıklar nedeniyle köyler ve yerleşim yerleri boşalmıştır. Nitekim 1700'lü yılların başlarında Anadolu'yu gezen seyyahlardan Paul Lucas, güvenlik sorunlarından ötürü Konya'da birçok köyün harabe olduğu bilgisini vermektedir.⁴⁵

Konya'daki nüfusun düşmesinin bir diğer nedeni de kıtlıktır. Bilindiği üzere özellikle tımar sistemi ile birlikte taşrada yaşayan ahaliden cebelü adında birlikler sipahilerin emrinde savaflara gitmekteydiler. Bu insanlar barış zamanlarında da tarımla uğraşarak üretime de katkıda bulunmaktaydılar.⁴⁶ Ordunun uzun bir süre savaşıta olması nedeniyle tarımdaki süreklilik bozulmaktaydı. Üretimin aksamasından dolayı şehirlerde yaşayan insanların gıda ürünlerine ulaşamaması kıtlığa neden olmaktaydı. Bu da insanların başka bir bölgeye göç etmesine ya da ölmelerine neden olabilmekteydi. XVIII. yüzyılın başlarında Konya'da baş gösteren bir kıtlık felaketi insanların buradan göç etmelerine neden olmuştur. Bu dönemde baş gösteren kıtlığın şiddetinden dolayı Karapınar menzilhânesinin menzilcileri görevlerini bırakıp bölgeyi terk etmişlerdir. Bu nedenden dolayı yolculuk yapanların 36 saat boyunca durmadan gittikleri görülmüştür.⁴⁷

1702 yılından itibaren avarız hanelerin ortalaması 260,81'dir. Çalışmanın tarihsel sınırı olan 1675-1725 yılları arasındaki genel ortalama ise 283,91'dir. Avarız hanelerdeki bu düşüş, bize Konya'nın gerçek nüfusunun da düşmeye başladığı bilgisini vermektedir.

28 / 2-2 KŞS 33 / 5-1; KŞS 34 / 5-1 KŞS 34 / 6-1; KŞS 34 / 5-2; KŞS 34 / 4-1; KŞS 34 / 2-1; KŞS 34 / 4-1; KŞS 34 / 3-11, KŞS 35 / 6-1; KŞS 35 / 12-1; Sak, *Kadı* 37, s. 2; Sak, *Kadı* 37, s. 1; Sak, *Kadı* 37, s. 1; Solak-Sak, *Kadı* 38, s. 2.

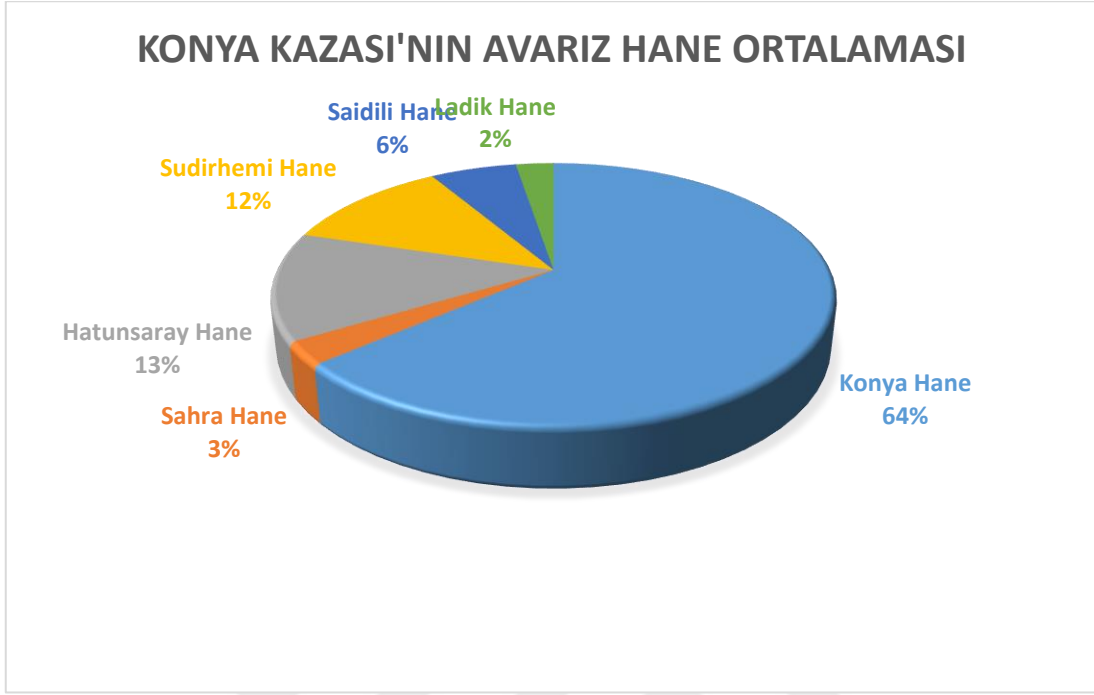
⁴⁴ İE.DH. 16.1521. s. 1.

⁴⁵ Kaynakçı, *18. Yüzyıl İlk Yarısında Konya*, s.152.

⁴⁶ Feridun Emecen, "Cebelü", *TDVİA*, C. 7, İstanbul 1997, s. 188.

⁴⁷ Kaynakçı, *18. Yüzyıl ilk yarısında Konya*, s. 155.

Grafik 1: Konya Kazası'nın Avarız Hanelerinin Dağılımı

Konya Kazasında en çok avarız hanesi doğal olarak Konya merkezinde bulunmaktadır. En çok avarız hanesinin bulunan nahiyeler ise Hatunsaray ve Sudirhemi Nahiyeleridir. Sahra ve Saidili Nahiyeleri, avarız haneleri en az olan nahiyelerdir.

Konya Kazası'nda bir avarız hanesinin 11 gerçek haneden oluştuğunu Muşmal hariç birçok bilim insanı kabul etmektedir.⁴⁸ Bu durumda Konya Kazası'nın nüfusu hesaplanırken bir avarız hanesi, 11 gerçek hane ile çarpılacaktır. Böylece Konya'da kaç tane gerçek hanenin olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Konya Kazası'nda bulunan gerçek hanelerin tespiti yapıldıktan sonra, vergi mükelleflerinin ailelerinin hesaplanması için 5 katsayısı kullanılacaktır. Böylece Konya'nın 1675-1725 yılları arasındaki tahmini nüfusu bulunacaktır. Barkan'ın çalışmasında belirttiği 5 katsayısı, kendisinin de söylediği gibi ilmi çalışmalarla elde edilmiş bir veri değil; tamamen tahmine dayalıdır.⁴⁹ Buna rağmen Barkan'ın kullandığı sayının, gerçeğe yakın bir sonuç verdiği düşünülmektedir.

⁴⁸ Muşmal, "Sosyal ve Ekonomik Hayat", s. 204, Çetin, "Hatunsaray", s. 354; Kaynakçı, *18. Yüzyılda Konya*, s. 140.

⁴⁹ Barkan, "Tarihi Demografi", s. 12.

Tablo 1: Konya’da Bulunan Avarız Hane ve Gerçek Hanelerin Sayıları

Dönem	1675-1680	1680-1685	1685-1690	1690-1695	1695-1700	1700-1705	1705-1710	1710-1715	1715-1720	1720-1725	Ortalama
Avarız Hanesi	252,75	338,25	285,25	310,75	305,25	276,5	273,5	259,25	257,5	235	279,50
Gerçek Hane	2780	3719	3145	3420	3358	3040	3008	2851	2834	2585	3074,00

Yukarıdaki tabloda Konya’da bulunan avarız hanelerinin 50 yıllık bir ortalaması verilmiştir. Konya Kazası’nın nüfusu ile ilgili bir yorum yapabilmek için şeriiye sicillerinden elde edilen verilerden yararlanılacaktır. Bu verilere dayanarak, Konya’daki avarız hane sayısının 50 yıllık süreçte dalgalı bir seyir izlediği söylenebilir. 1675 yılından 1685 yılına gelindiğinde avarız hane sayısında bir artış tespit edilmiştir. Ortalama 253 adet olan avarız hanesi sayısı 1685 yılına gelindiğinde 338’e yükselmiştir. 1685-1690 yılları arasında bir düşüş olmuştur. Ancak 1690 yılından itibaren avarız hanesi sayısında bir yükseliş görülmüştür. 1700 yılından itibaren ise bir düşüş yaşanmıştır.

Bu değişkenliğin birden fazla sebebi vardır. Bu sebeplerden ilki, ülkenin hem 1645-1669 yılları arasında süren Girit Savaşı’nın⁵⁰ hem de 1683-1699 yılları arasında yapılan II. Viyana Kuşatmasıdır.⁵¹ Bu iki savaş, Osmanlı Devleti’nin kaynaklarını uzun yıllar boyunca tüketmiştir. Konya Kazası’nda mevcut olan avarız hane sayısının, bu savaşlar nedeniyle değişken olduğu sonucuna varılabilmektedir. Osmanlı Devleti’nde yaşayan insanlar, düzenli olarak ödemek zorunda kaldıkları vergiler nedeniyle ekonomik sıkıntılar çekebilmekteydiler. Bu nedenle de avarız hanelerinin sayılarının düşürülmesi için zaman zaman İstanbul’a dilekçeler göndermekteydiler.⁵²

Şehir masraflarının Konya ahalisi üzerinde oluşturduğu yükü belirleyebilmek için; şehirde ne kadar vergi mükellefi olduğunu bilmek gerekmektedir. Bu amaçla, şehir

⁵⁰ Hasan Ali Cengiz, “Osmanlı Kaynaklarında Girit Seferi”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 2019, C. 9, S. 17, s. 106.

⁵¹ Şevket, Hüseyin, Çağatay Çapraz, “İmre Thököly Gözüyle Osmanlı İmparatorluğunun 1694 Petrovaradin Kuşatması”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 3, S. 6, 2010, s. 133.

⁵² İE. DH. 16.1521. s. 1.

defterlerindeki masraf kayıtlarındaki avarız haneleri verilerinden yola çıkarak hem bireysel vergi mükelleflerini hem de gerçek hane sayılarını tespit edilmeye çalışılacaktır. Konya ile ilgili yapılan çalışmalar, bu şehirde bir avarız hanesinin 11 gerçek haneden oluştuğu bilgisini bize vermektedir.⁵³

Konya'daki vergi mükelleflerinin tespiti için 50 yılın avarız ve gerçek hanelerinin bir ortalaması alınacaktır. 1675 ile 1725 yılları arasında avarız hanelerinin ortalaması 279,42'dir. Bu sayı 11 ile çarpıldığında 3074 adet gerçek hane olduğu sonucuna varılmaktadır. Bir gerçek hanede 5 kişinin olduğu teorisi kullanılacaktır. Sonuç olarak Konya'da 15.370 vergi mükellefinin olduğu söylenebilir.

Çalışmanın bu bölümünde 3074 hane ve tahmini olarak 15.370 kişiye tevzî edilen vergilendirmenin oluşturduğu yük üzerinde durulacaktır. Harcama kalemleri sınıflandırılarak her avarız hanesine ve gerçek haneye yıllık olarak düşen miktar açıklanmaya çalışılacaktır.

⁵³ Yusuf Oğuzoğlu, "Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yüğü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)", *Osmanlı Araştırmaları*, C. 15, s. 167; Çetin, "Hatunsaray", s. 354; Yörük, "Konya'da Nüfus", s. 167; Kaynakçı, *18. Yüzyıl İlk Yarısında Konya*, s. 167.

II. OSMANLI DEVLETİ'NDE VERGİ SİSTEMİ

Tarih boyunca devletler hem siyasi, bürokratik ve askeri ihtiyaçlarını hem de yönettikleri toplumların ihtiyaçlarını gidermek amacıyla hâkimiyeti altında bulunan insanlardan vergi almaktaydılar. İslam devletlerinde, Hz. Muhammet dönemiyle beraber vergiler alınmaya başlanmıştır. İslam'ın yayılması ve siyasi otoritesini büyük coğrafyalara yayması sonucu vergi sistemi gelişmiş ve birçok terim ve kurumlar ortaya çıkmıştır. Meks, daribe, vazife ve naibe gibi kavramlar vergi ve vergi sistemi kullanılmıştır.⁵⁴

Osmanlılar, kendilerinden önceki Türk-İslam devletlerinde olan vergi sistemini uygulamış ve zamanla zorunluluklara göre değişiklikler yapmışlardır. Osmanlı vergi sistemi, üçlü bir sisteme sahiptir. Kaynağı İslami hükümlere dayanan şer'i vergiler, Türk töresinin hakana verdiği yetkiler çerçevesinde oluşturulan ve İslam hukuku ile çelişmemesine özen gösterilen vergilerden oluşan örfi vergiler ve örfi vergilere bağlı olan, ancak özellikle XVII. yüzyıldan itibaren vergi sistemi içinde önemli yer alan olağan üstü vergilerdir. Bu bölümde Osmanlı Devleti'nin vergi sistemi üzerinde durulacaktır.⁵⁵

A. Şer'i Vergiler

Yükümlülük anlamına gelen tekâlif, İslam hukukunda ve Osmanlı vergi sisteminde vergi anlamında kullanılmaktadır.⁵⁶ Şer'i vergiler, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammet'in sünneti başta olmak üzere İslam fıkhnın emirleri ile şekillenmiştir. Bu vergiler, Osmanlı Devleti'nde yerel yöneticilerine gelir yaratma anlamında önemli bir yer tutmuştur.

Osmanlı Devleti'nde şer'i vergiler, zekât, haraç, öşür ve cizyedir.⁵⁷ Bu vergilerin miktarları ve toplanma usulleri şer'i hükümlerle belirlenmiştir.⁵⁸

⁵⁴ Macit Kenanoğlu, "Vergi", *TDVİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 52.

⁵⁵ Ahmet Akgündüz-Sait Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s. 436.

⁵⁶ Ahmet Tabakoğlu, "Tekâlif", *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 336.

⁵⁷ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, Kayıhan yay. İstanbul, 2019, s. 82.

⁵⁸ Tekin, "İktisadi ve İçtimai Düzen", s. 60.

1. Zekat

Zekât, İslam'ın zengin olan Müslümanlara farz kıldığı bir ibadet şeklidir. Müslümanlar yılda bir kez olmak üzere sahip oldukları malların 40/1'ini fakirlere vermek zorundadırlar.⁵⁹ Bu yükümlülük, dinin insanlar üzerine yüklediği bir görev olmakla birlikte Osmanlı Devleti, bu ibadete siyasi otorite olarak müdahale etmemiştir. Zekâtı vermek ya da vermemek konusunda serbest bırakmıştır.

2. Haraç

Osmanlı Devleti'nin vergi sistemi içinde Müslüman olmayan reayadan alınan bir vergi çeşidi olmakla birlikte, toprak merkezli olarak düşünüldüğünde ise Müslümanlardan da alına gelen bir vergi çeşididir.⁶⁰ Haraç vergisi, Osmanlı mali sisteminde ikiye ayrılmıştır. Birinci tür vergiler toprağı temel alarak toplanan vergiler olan harac-ı muvazzaf ve topraktan elde edilen üründen alınan harac-ı mukassem vergilerdir.⁶¹

Vergiler aynı zamanda reayayı cezalandırma aracı olarak da kullanılmaktaydı. Çift bozan vergisi, çiftçinin toprağını terk etmesi hâlinde sipahinin almaya hak kazandığı bir tazminattı.⁶² Cürm ve cinayet vergisi de yine sipahinin yönetimi altında olan topraklarda işlenmiş her türlü suçun diyetini almak yetkisine sahiptir.⁶³

3. Öşür

Öşür vergisi, tarımdan elde edilen ürünlerden tahsil edilen vergilerdir. Müslüman ya da gayrimüslim fark etmeksizin herkesin ödemekle yükümlü olduğu bir vergi çeşididir. Sipahi, sınırları içinde bulunan arazilerde üretilen hububatlardan vergisini aynî olarak tahsil etmekteydi. Ancak dayanıklılığı az olan sebze ve meyvelerin vergisini daha çok nakdî olarak tahsil etmekteydi. Bu verginin oranı, adından da anlaşılacağı üzere 10/1 oranında alınabilirken, Ebu suud Efendi'nin fetvalarına göre 10/5 oranında da

⁵⁹ Mehmet Erkal, "Zekât", *TDVİA*, C. 44, İstanbul, 2013, s. 197.

⁶⁰ TDVİA Hazırlık Kurulu, "Haraç", *TDVİA*, C, 16, İstanbul 1997, s. 88.

⁶¹ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 84.

⁶² Çağatay "Reaya", s. 501.

⁶³ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 107.

alınabilmektedir.⁶⁴ Bu vergi toprak sisteminde miri arazi dışında kalan topraklarda üretilen mülk arazilerden alınmaktaydı ve haraç türü vergilerden sayılmaktaydı.⁶⁵

Öşür vergisi, bağlardan üzümde elde edilen şıralardan, bahçe ve bostan mahsullerinden alınmaktaydı. Bunların yanında fevaki olarak adlandırılan meyvelerden, üretilen ballardan resm-i kovan adıyla alınmaktaydı. Resm-i pembe olarak telaffuz edilen vergi ise üretilen pamuktan alınırdı.

Reayanın bu vergileri ödemek zorunluluğu olmakla birlikte sipahi de bu vergiyi alabilmesi için kesinlikle tımarının olduğu bölgede bulunuyor olması gerekirdi. Özellikle verginin tahsili sırasında kendisinin ya da bir vekilinin mutlak suretle hazır bulunması zorunlu idi.

4. Cizye

Cizye, Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan zımmilerin güvenliklerinin, refahlarının ve askere gitmeyişlerinin karşılığı olarak devlete ödedikleri bir vergidir. Bu vergi ile gayrimüslimler, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini kabul etmiş olurlar. Böylece Müslüman halkla birlikte merkezi yönetimin gözünde eşit haklara sahip vatandaşlar olmaktaydılar.

Cizye vergisi, şer'i bir vergi olduğundan İslam'ın ilk yıllarından beri alına gelen bir vergidir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde de henüz kuruluş yıllarından beri alınmış olması kuvvetle muhtemeldir. Osmanlılar, cizye vergisini sadece ergenlik çağına gelmiş ve hiçbir hastalığı, kusuru olmayan her erkekte alırdı.

Cizye vergisi, herkesten aynı miktarda alınmazdı. Merkezi yönetim mükellefleri üç ayrı kategoriye ayırmıştı. 200 dirhem-i şer'iye kadir olmayan zımmiler edna olarak kabul edilmiş ve 12 dirhem-i şer'i ödemeleri kararlaştırılmıştı. 200 dirhem-i Şer'iye kadir olanlar ise evsat olarak kabul görmüşler ve 20 dirhem ödemekle mükelleftirler. 10.000 dirheme kadar malik olanlar ise ala olarak adlandırılmışlar ve 40 dirhem vermelerine karar verilmiştir.⁶⁶

⁶⁴ Ahmet Tabakoğlu, "Öşür", *TDVİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 100-101.

⁶⁵ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 109.

⁶⁶ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 126.

Akçe olarak hesaplandığında ise dönemin şartlarına göre farklılık göstermektedir. Örneğin 1563 yılında kişi başı 15 akçe ile 37,5 akçe arasında bir vergi tahsil edilmekteydi.⁶⁷ Halil İncalcık'ın aktardığı verilere göre kuruş üzerinden alınan cizye vergileri 1691-1743 yılları arasında ala sınıfı için 9-11 kuruş, evsat için 4,5-5,5 kuruş, edna için ise 2,25-2,75 arasında değişiyordu.⁶⁸

B. Örfi Vergiler

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren mali sistemini iki tür vergi üzerine kurmuştur. Bunlardan biri yukarıda sözü edilen, kaynağını İslam'ın emirlerinden alan şer'i vergiler, diğeri de bu bölümde anlatılacak örfi vergilerdir.

Örfi vergiler, dayanağını Türk hakanlarının ülkeyi yönetme yetkisinden almışlardır. Bu bakımdan örfi vergilerin İslam'la doğrudan bir dayanakları yoktur. Bununla birlikte örfi vergiler, şer'i vergilerle bir bütünlük oluşturmaktadırlar.⁶⁹ Devletin bazı ihtiyaçlarını karşılamak için padişahın emri ile halka tevzî edilen vergilerdir. XVII. yüzyıla kadar sürekli olmaktan uzak, acil ihtiyaçların karşılanması için konulan vergilerdirler. Ancak bu dönemde savaşların uzaması, merkezi yönetimin nakit ihtiyacının artması ve savaşların yanında celali isyanları gibi Anadolu'da baş gösteren eşkıyalık faaliyetleri nedeniyle bu vergiler olağanlaşmış ve her yıl toplanır hâle gelmiştir.⁷⁰

Osmanlı mali literatüründe örfi vergiler, tekâlif-i örfiye ve avarız-ı divaniye olarak geçmektedir. Bu vergilerin iki isimle de anılmasının sebebi avarız türü vergilerin de zamanla çeşitlerinin artması ve örfi vergilerle birlikte alınması olmuştur.⁷¹ Bu vergiler, divanda alınan kararlar ile birlikte mevkufat defterlerine kaydedilmekteydi. Ardından taşrada görev yapan kadılara toplanması için emirler gönderilmekteydi.⁷²

⁶⁷ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s.128.

⁶⁸ Halil İncalcık, "Cizye", *TDVİA*, C. 8, s. 47.

⁶⁹ Baykal Başdemir, *Osmanlı Vergi Sisteminde Öşür*, ÇÜSBE, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2015, s. 4.

⁷⁰ Levent Küçük, *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdarededeki Rolü*, AÜSBE, Tarih Bölümü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 32.

⁷¹ Tabakoğlu, "Tekâlif", s. 96.

⁷² Tekin, "İctimai düzen", s.64-65.

Kadılar, kendilerine ulaşan emirlerden sonra görevli oldukları yerlerden verginin avarız hanelere göre vergileri tevzî ve tahsil edilmesini sağlardı.. Avarız haneleri, gerçek hanelerin bir araya getirilerek oluşturulan vergi haneleridir. Halkın gelir durumu ve genel varlık seviyesi ile orantılı olarak avarız hanelerinin sayılarında değişiklikler olmaktaydı. Bu nedenle bir avarız hanesi, eyaletlere göre farklılık göstermekte olup; 5-15 gerçek haneden oluşmaktaydı.⁷³

Kadılar kendilerine ulaşan fermanlardan sonra, oluşturdukları heyetlerle görev yerlerinde bulunan ahali üzerine bu vergileri tevzî etmekteydiler. Yapılan bu tevzîatı da ayrıntılı bir şekilde önce tevzî defterlerine, daha sonra da kadı sicillerine geçirmektedirler.⁷⁴

Osmanlı Devleti'nde alınan örfî vergi çeşitleri bu bölümde anlatılacaktır. Bunlardan birincisi çift resmidir. Bu vergi reayadan bir çift öküzün sürebileceği toprağı kullanma bedeli olarak alınan bir vergidir. Müslüman ya da gayrimüslim reaya ayırt edilmeksizin alınan vergilerdir. Her aileye 60 ya da 150 dönüm arazi verilmekteydi.⁷⁵ Arazinin mülkiyeti devlette olmaktaydı. Reaya, toprağı kullanma hakkı elde etmekteydi. Kullandığı toprağı bedeli olarak da devletin talep ettiği kira bedelidir. Çift resmi ortalama 40 akçeden oluşmaktaydı.⁷⁶

Muvazzaf vergilerden bir diğeri zemin resmidir. Bu vergi türü, tımarlı sipahinin tapuya verilmemiş arazileri kullanan reayadan alınan vergidir. Kulluk hakkı ve ağalık hakkı gibi isimlerle de adlandırılmıştır.⁷⁷

Ülke sınırları içinde çalıştırılan değirmenlerden de devlet vergi talep etmekteydi. Su değirmenleri ve yel değirmenleri devletin gözünde ayrı değerlerdeydi. Yel değirmenleri yıl boyunca aralıksız çalışabildikleri için bir yıllık 24 akçe alınmaktaydı. Su

⁷³ Mustafa Öztürk, "1616 Tarihli Avarız-Hane Defter", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.8, Ankara 1997, s. 253.

⁷⁴ İbrahim Solak, İzzet Sak, 39 *Numaralı Konya Şer'iye Sicili, 1113-1113/1701-1702 : Transkripsiyon ve Dizin*, Palet Yay, Konya 2015, s. 413-415.

⁷⁵ Feridun Emecen, "Çift Resmi", *TDVİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 309.

⁷⁶ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 86.

⁷⁷ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 89.

değirmenleri ise yıl boyunca çalıştırıldığında 60 akçe, 6 ay çalıştırıldığında ise 30 akçe alınmaktaydı.⁷⁸

Örfi vergiler arasında bir vergi çeşidi daha vardır. Bu da gerdek vergisidir. Osmanlıların taşra idaresi ile Avrupa feodal yapısı arasında büyük farklılıklar olmasına rağmen bazı unsurlar yöneten sınıfın, yönetilenler üzerindeki otoritelerini perçinlemek için yaptıkları bazı uygulamalar benzerlikler içermektedir. Tımarlı sipahi başta olmak üzere sırasıyla subaşı ve sancakbeyi gibi idarecilerin halktan aldıkları bir vergi çeşididir.⁷⁹

Gerdek vergisi, reayadan evlenen bir erkeğin karısı için ödemek zorunda olduğu bir vergidir.⁸⁰ Toplanması için belirlenen sabit bir zamanı olmamakla birlikte, insanların her zaman evlendikleri düşünüldüğünde, özellikle sipahiler için sürekliliği en fazla olan vergi çeşidi olduğu sonucuna varılabilir.

C. Avarız Vergileri

Osmanlı Devleti örfi ve avarız vergileri, kişileri değil grupları esas alarak toplamaktaydı. Bu gruplar, Osmanlı vergi sisteminde hane olarak adlandırılmaktaydı. Farsçadaki “ev” anlamından⁸¹ farklı olarak klasik dönem mali sisteminde vergi birimlerini ifade etmektedir.⁸² Bir avarız hanesini oluşturan gerçek hane sayısı bölgenin şartlarına göre değişiklik göstermekteydi.

Avarız ya da belgelerde geçen adıyla avarız-ı divaniye, Osmanlı Devleti’nin olağanüstü durumlarda hazinenin ihtiyacı olan parayı, orduya lazım olan iaşeyi veya ordu için gerekli olan geri hizmeti karşılayabilmek için devletin halktan talep ettiği yükümlülüklerdir.⁸³ Avarız vergisinin ilk olarak ne zaman toplandığı ile ilgili net bir bilgi

⁷⁸ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 91.

⁷⁹ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reâyâdan Alınan Vergi ve Resimler”, *DTCF Der*, C. 5, 1947, s. 506-507.

⁸⁰ Halil Sahillioğlu, “Arûs Resmi”, *TDVİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 422.

⁸¹ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, s. 373.

⁸² Süleyman Demirci, “Avariz and Nüzul Levies In The Ottoman Empire: An Assessment Of Tax Burden On The Tax-Paying Subjects, A Case Study Of The Province Of Karaman, 1628-1700”, *EÜSBE Dergisi*, 2001, C. 1, S. 11, s. 3.

⁸³ Şenol Çelik, “1659-1660 (H. 1070-1071) Tarihli Avarız Defterine Göre XVII. Yüzyıl Ortalarında Turgutlu Kazası”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 16, İstanbul 2007, s. 37.

bulunmamakla birlikte. XVI. yüzyıl sonlarına kadar sadece olağanüstü durumlarda, devletin acil ihtiyaçları için toplanmıştır. Ancak bu yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti'nin mali sisteminin bozulmaya başlaması ve akçenin değerinin düşmesi ile birlikte avarız vergisi her yıl alınan bir vergi çeşidine dönüşmüştür.⁸⁴

Avarız vergisi, devletin ihtiyacına göre üç farklı şekilde talep edilmekteydi. Bunlar, hizmet, mal ve bedeldir. Bazı bölgelerde, insanlara bir takım görevler verilmektedir. Bunun karşılığında da kendilerine vergi muafiyeti tanınırdı. Derbentçilik, ve kürekçilik gibi işler, hizmet olarak ödenen vergi çeşitlerine örnek olarak verilebilir. Bunun yanında hububat ya da diğer ipe ihtiyaçlarının karşılanması da mal olarak ödenen vergilerdendir. Özellikle ordu güzergahının dışında olan bölgelerden alınan nakit paralar da nakdi ödemelerdir.

Avarız vergileri, nüzul, sürsat, avarız akçesi, iştirâ, imdadiye kürekçi bedeli, beldaran ve orducu esnafı olarak yazılan esnafların yükümlülükleri gibi vergilerden oluşmaktadırlar. Bu vergiler, savaşların uzaması nedeniyle hazinenin bu masraflarını karşılayabilmek için toplanmışlardır. Avarız akçesi, sürsat ve nüzul gibi vergiler, ordunun ihtiyacı olan malları halktan aynı olarak almak için tevzî edilmişti. Ancak zamanla merkezi yönetimin, maldan çok paraya olan ihtiyacının artması bu vergileri aynı birer yükümlülük olmaktan çıkarıp nakdi vergilere dönüştürmüştür.

1. Avarız Vergilerinin Olağanlaşması

Avarız vergilerinin nakit olarak alınması her yıl düzenli olarak ödenen bir vergi türüne dönüşmeside, XVII. yüzyılda İran, Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya ile girişilen savaşların rolü büyük olmuştur. 1593-1606 yılında Avusturya ile yapılan savaş, 25 yıl süren Girit kuşatması ve sonunda II. Viyana kuşatması Osmanlı ekonomisini oldukça kötü bir duruma sürüklemiştir. Savaşların uzaması, asker ihtiyacının artmasına sebep olmuştur. Bu da kapıkulu askerlerinin mevcudunun yükseltilmesi ihtiyacını doğurmuştur.⁸⁵

⁸⁴ Cafer Çiftçi, *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arasında Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)*, AÜSBE, Tarih (Yeniçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2001, s. 44.

⁸⁵ Küçük, *Avarız Kavramı*, s. 111.

Tımar sisteminin çözülmesi ile birlikte dirliklerin iltizam ve malikâne olarak kişilere verilmesi sipahilerin de değerlerinin düşmesine neden olmuştur. Bu durum özellikle paşa kapılarında yetişen levent adı verilen ve ateşli silah kullanmayı bilen kişilerin giderleri için paşalara ek gelir yaratabilmek adına avarız vergileri düzenli olarak toplanmaya başlanmıştır.⁸⁶

2. Avarız Vergi Çeşitleri

Avarız vergileri, temelde ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için konulmuş vergilerdir. Osmanlı Devleti de, savaşlarda en iyi sonucu alabilmek için ordusuna en iyi imkânları vermek mecburiyetinde olduğunu biliyordu. Bu sebeple, hazinenin gelirlerinin büyük bir kısmı askerlerin ihtiyaçlarına ve yüksek rütbeli devlet memurlarının maaşlarına gitmekteydi. 1593 yılında Avusturya ile girilen savaş ile birlikte Osmanlı Devleti için uzun ve maliyeti yüksek savaşlar dönemi başlamış oldu. Bu yıllarda yaşanan ekonomik çalkantılar ve parada yapılan tağşişler fiyatların yükselmesine ve paranın değerinin düşmesine neden oldu.

XVII. yüzyılın başlarında devletin böyle bir sorunla karşı karşıya kalması, merkezi yönetimin harcamalar için yeni kaynaklar aramasına neden olmuştur. Hazinenin ihtiyaç duyduğu bu kaynakları halka yeni vergiler tevzî ederek oluşturmuşlardır. Bu koşullar altında, daha önce dört veya beş yılda bir acil durumlar için alınan avarız vergileri hazinenin en önemli gelir kaynaklarından biri hâline gelmiş ve her yıl alınmaya başlanmıştır.⁸⁷

Halk avarız vergilerini üç farklı yöntemle devlete ödemekteydi. Bu yöntemler mükellefiyetin türüne göre göre değişiklik göstermekteydi. Taşrada yaşayan ahali avarızlarını bedel, yani nakit para olarak, hizmet ederek ya da aynî olarak ödemekteydi.

a. Hizmet Olarak Ödenen Vergiler

Osmanlı Devleti reayasına bazı ihtiyaçları için çeşitli görevler vermekteydi. Ahali de bu görevlere karşılık bazı vergi ve yükümlülüklerden muaf sayılmaktaydı. Hizmet olarak devlete verilen avarız vergileri, madencilik, kürekçilik, menzilcilik, su yolculuk,

⁸⁶ Küçük, *Avarız Kavramı*, s. 111-112.

⁸⁷ Kazıcı, *Vergi Sistemi* s. 178.

köprücülük, derbentçilik, orducu esnafılığı gibi görevler devletin tebaasından sıklıkla istediği görevlerdendi.

1. Madencilik

Madenler, hem silah araç gereçlerinin yapımında hem de gündelik hayatta kullanılacak aletlerin imalinde kullanılmasından dolayı insanlar için her zaman önemli olmuştur. Osmanlı Devleti de madenlerin işletilmesi ve buralardan değerli madenlerin çıkarılmasına büyük önem vermiştir.

Osmanlı Devleti'nde, madenleri aramak ve yerlerini tespit etmek için, ahaliyi arayıcı olarak görevlendirmektedir. Tespit edilen madenlerde civardaki yerleşim yerlerinden insanlara çalışmak üzere görevler verilmektedir.⁸⁸

2. Orducu Esnafı

Savaş zamanında ordu ile birlikte yola çıkan bir esnaf grubu vardı. Ordunun her türlü ihtiyacını bu esnaf grupları tedarik etmek ve ihtiyaç anında askerlere satmaktaydılar. Bu esnaf grubuna kayıtlarda orducu, orducu esnafı, ordu esnafı veya ordu bazar halkı olarak geçmektedir.⁸⁹ Orducu esnafları askerlerin sefer anında ihtiyaç duyacağı araç gereç ya da hizmeti vermekte uzman olan zanaatkârlardan seçilmekteydiler. Bu esnaf grupları arasında, beslenme, giyim, sağlık, hayvancılık ve metal eşya yapımı ile uğraşanlar bulunmaktadır. Örneğin beslenme grubundaki kasaplar, habbazlar, aşçılar, başçılar, bozacılar, balcılar ve yaş yemişçiler; giyim grubunda keçeciler, çukacılar, çadırcılar ve çamaşırcılar vardır. Attar, berber, hamamcı ve mumcular sağlık ve beden temizliği ile uğraşırlardı. Yine orducu esnafları arasında nalbantlar, arabacılar, semerciler ve arpacılar hayvancılıkla ilgilenirlerdi. Ordudaki metal eşya ihtiyacını karşılayan esnaf grubu da bakırcılar, kalaycılar, demirciler ve kazancılarıdır.⁹⁰ Bu hizmetleri sayesinde orducu olarak görev yapan kişiler, diğer avarız vergilerinden muaf tutulmaktaydılar.

⁸⁸ Küçük, *Avarız Kavramı*, s. 89-90.

⁸⁹ Şenol Çelik, "Orducu", *TDVİA*, C.33, İstanbul 2007, s. 370.

⁹⁰ Bülent Çelik, "Osmanlı Seferleri'nde Orducu Esnafı", *SÜTAD*, Güz 2018, S. 44, s. 264.

3. Kürekçilik

Kürekçiler, yelkenle hareket etmeyen gemiler için devletin bir geri hizmet erbabı olarak orduya dâhil ettiği gruptur. Osmanlı Devleti donanmanın ihtiyaç duyduğu kürekçileri üç yöntemle tedarik etmekteydi. Ocaklık kürekçiler avarız vergisi karşılığında ve avarız hanesi hesabına göre reaya ya da esnaftan temin edilmekteydi.⁹¹ Esnaftan alınan kürekçiler, bozacılardan, peremecilerden ve meyhanecilerden, temin edilmekteydi.

Osmanlı tebaası bazı zamanlarda avarız vergisinden muaf tutulmak kaydıyla donanmanın ihtiyaç duyduğu anlarda kürekçi olarak orduya yazılmaktaydılar. Böylece hem maaş alırlardı hem de ödemekle yükümlü oldukları avarız-ı divaniye ve bazı örfi vergilerden muaf sayılmaktaydılar.⁹²

4. Köprücülük

Orduların geçiş güzergâhlarında bulunan köprüleri onarmaları veya gerektiğinde yenilerini yapmaları nedeniyle köprücü olarak kaydedilen ahali de avarız vergilerini bu hizmet karşılığında ödemekteydi. Sadece ordular için köprü yapmak değil barış zamanında da bu görevi yerine getirdiklerinden dolayı avarız diğer avarız türü vergilerden muaf sayılmaktaydı.⁹³

5. Su Yolculuk

Modern öncesi dönemlerde günümüzün barajları olmadığından yerleşim yerlerinin su ihtiyacı, nehir ya da su kaynaklarından kemerler ya da su taşımak için özel olarak yapılan yollar vasıtasıyla sağlanmaktaydı. Osmanlı Devleti, memurlarına böyle bir görev yüklememiştir. Ancak tebaadan bazı insanlar suyolları yapmak için görevlendirilmiştir. Bu görev, hizmet olarak yerine getirilen bir avarız vergisi niteliğinde değerlendirilmiştir.⁹⁴

⁹¹ Küçük, *Avarız Kavramı*, s. 83.

⁹² Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 182.

⁹³ Küçük, *Avarız Kavramı*, s. 85.

⁹⁴ Küçük, *Avarız Kavramı*, s. 87.

3. Bedel Olarak Ödenen Vergiler

Avarız vergilerinin tahsil edilme yöntemlerinden biri de bedel olarak alınmasıdır. Devletin nakit paraya olan ihtiyacının artmasından dolayı bazı vergi çeşitleri nakdî olarak toplanmaya karar verilmiştir. Topraktan alınan öşür ve cizye gibi vergiler, bir hizmet türü olan kürekçilik ve orduya iâşe temin edilmesini sağlayan avarız ve nüzul gibi yükümlülükler de XVII. yüzyılda nakit olarak bedelleri alınmaya başlanmıştır.⁹⁵

a. Avarız

Avarız vergisi, özellikle savaş zamanlarında ordunun ihtiyaç duyduğu iâşeyi ve gerekli levazımatı temin edebilmek için ahaliye tevzî edilen bir vergidir. Alınmaya başlandığı ilk dönemlerde mal olarak ödenen bir vergi olmasına karşın, savaşların uzaması nedeniyle devletin paraya olan ihtiyacının artması devleti bu vergiyi nakdî bir yükümlülüğe çevirmeye itmiştir.⁹⁶

b. Nüzul

Nüzul kelimesinin sözlük anlamı, “inme” demektir.⁹⁷ Bunun yanında başka manaları da vardır. Bunlardan bazıları, “konaklama yeri”, ve “misafir için hazırlanan yiyecek” demektir.⁹⁸ Nüzulün Osmanlı vergi sistemindeki anlamı ise ordunun ihtiyacı olan iâşenin, konak yerlerinde orduya verilmesi yükümlülüğüdür.

Avarız vergisinin avarız akçesi olarak nakdî bir vergiye dönüştürülmesi, ordunun ihtiyacı olan yiyeceğe olan ihtiyacının ortadan kaldırmamıştır. Bu nedenle devlet, niteliğini değiştirdiği bu verginin yerine nüzul adında bir vergi getirmiştir. Bu vergi ile ordunun ihtiyaç duyduğu iâşe daha önce fermanlarla yol güzergâhı üzerinde yaşayan halka bildirilir ve ordu geldiğinde halktan bu iâşeyi teslim etmeleri istenirdi.⁹⁹ Bu vergi çeşidinde iâşeden kasıt, un ve arpadır. Arpa atlar ve diğer hayvanların besin ihtiyacının

⁹⁵ Feridun Emecen, “Bedel”, *TDVİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 301.

⁹⁶ Bruce William McGowan, “Osmanlı Avarız-Nüzul Teşekkülü (1600-1830)”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, C. 2, Ankara 1981, s. 1327.

⁹⁷ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2017, s. 994.

⁹⁸ Ömer İşbilir, “Nüzul”, *TDVİA*, C. 33, İstanbul 2007, s. 311.

⁹⁹ Cafer Çiftçi, “Osmanlı-Avusturya Savaşları Esnasında Bursa Halkının Avarız Türü Vergi Yükünden Örnekler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 20, İstanbul 2000, s. 251.

karşılanması, un ise orduda bulunan insanlar için ekmek yapılabilmesi içindir. Bu verginin buğday şeklinde verilmesi istenmezdi. Ordunun sürekli olarak hareket etmesi, savaş durumunda olması gibi nedenlerden dolayı askerlerin buğdayı öğütüp un haline getirmesi zaman kaybına neden olabilirdi. Bu nedenle buğday yerine un tercih edilmekteydi.¹⁰⁰

Nüzul vergisi, aynî bir vergi iken daha sonraları sadece savaş alanına yakın yerlerden aynî olarak alınmış, cephe gerisinde olan bölgelerden ya da ihtiyaç duyulan iâşeden fazlasını bedel olarak alınmıştır. XVII. yüzyılda ise tamamen nakdî bir vergiye dönüştürülmüştür.¹⁰¹

c. Sürsat

Avarız ve nüzulün nakdi vergiye dönüştürülmesi nedeniyle devlet ihtiyaç duyduğu iâşeyi halktan sürsat adı altında tedarik etmeye başlamıştır. Sürsat vergisi ile yiyecek maddelerinin yanında yakacak malzemesinin de temini sağlanmaktaydı.¹⁰² Ancak bu verginin tahsil ediliş biçiminde diğer vergilerde olduğu gibi avarız hanesi üzerinden değil, bölgenin toplam hanesi üzerinden bir tevzî yapılmaktaydı. Bu nedenle avarız vergilerinden muafiyet sağlayan unsurlar bu vergide böyle bir avantaj sağlamamaktaydı.¹⁰³

d. İmdadiye

İmdadiye vergisi, Osmanlı Devleti'nin savaşlardan dolayı boşalmaya yüz tutmuş hazinesine gelir sağlayabilmek, gecikmiş mevacipleri ödeyebilmek ve savaş masraflarını karşılayabilmek amacıyla halka yüklenen bir yükümlülüktür.¹⁰⁴ Bu yükümlülük, bir vergiden çeşidinden çok bir iç borçlanma yöntemi gibidir. İlk olarak 1687 yılında II. Viyana Kuşatması'ndan sonra başlayan Kutsal İttifak Savaşlarının birçok cephede

¹⁰⁰ Kazıcı, *Vergi Sistemi* s. 180-181.

¹⁰¹ Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, Semet Matbaası İstanbul 1964, s. 81-82.

¹⁰² Çiftçi, "Vakıfların İşlevleri", s. 48.

¹⁰³ Metin Kılıç, *Osmanlı Devleti'nin Batı ve Doğu Seferlerine Konya Kazası'nın Lojistik Katkısı (1700-1750)*, SÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2014, s. 80.

¹⁰⁴ Küçük, *Avarız Kavramı*, s. 112-113.

sürmesi hazineyi çok zor durumda bıraktığından ilan edilen bir hatt-ı hümayun ile İstanbul'da bulunan ulema sınıfından daha sonra ödenmek kaydıyla borç istenmiştir. Ancak ulema, daha önce kendilerinden böyle bir şeyin daha önce hiç istenmediğini, arpalıklarının kendilerine bile yetmediğini söylemişler; hatta daha da ileriye gidip, padişahın kırk yıldır tahtta olduğunu, hazineyi kasır yaparak ya da büyük binalar yaparak harcamak yerine bu günleri düşünmesi gerektiğini söylemişlerdir.¹⁰⁵

İmdadiye vergisinin konulması ile birlikte oluşan bu muhalefet nedeniyle idare diğer avarız vergilerinde uygulanmakta olan bir takım muafiyetleri bu vergi çeşidinde de uygulamak zorunda kalmışlardır. İlmiye mensupları, müslim ve gayrimüslim din adamları, bir vesile ile elinde berat bulunanlar, vakıf arazilerinde yaşayanlar ya da herhangi bir hizmette olan reaya ve başkalarından yardım almadan geçinemeyecek kadar fakir olanlar bu vergilerden muaf tutulmuşlardır.¹⁰⁶

İmdadiye vergisi sadece savaş zamanlarında alınan bir vergi türü olarak planlanmışsa da özellikle taşrada görev yapan paşaların gelir hasları ve diğer gelirlerinin kendilerine yetmemelerinden dolayı halktan kanuna aykırı bir şekilde vergi almalarını engellemek amacıyla imdadiye vergileri barış döneminde de alınabilecek bir şekilde güncellenmiştir.¹⁰⁷

İmdadiye vergilerinden savaş zamanında alınana imdadiye-i seferiye, barış zamanında sancak beyleri ve paşalara gelir sağlaması için alınana ise imdadiye-i hazariye adı verilmiştir. İki verginin de tevzî ve toplanma şekilleri aynıdır. Avarız hanelerine göre tevzî edilmekte ve yine tevzî defterlerine kaydedilmekteydiler. Ancak küçük bir farkları vardır ki; o da bu iki verginin aynı dönemlerde toplanmasına izin verilmemekteydi. Seferiye adıyla imdadiye alınan bir vergi döneminde hazariye adıyla toplanamamaktaydı.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Yavuz Cezar, "XVII. Yüzyılı İkinci Yarısında 'İmdadiye' Uygulamaları" *İÜSBD*, İstanbul 1992, C: 2, S. 2, s.73-74.

¹⁰⁶ Kazıcı, *Vergi Sistemi*, s. 176.

¹⁰⁷ Ahmet Tabakoğlu, "İmdadiyye" *TDVİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. S. 221.

¹⁰⁸ Tabakoğlu, "İmdadiyye", s. 222.

4. Avarız Vergilerin Tevzî ve Toplanma Biçimleri

Osmanlı Devleti'nde vergilerin kaydedildiği bazı defterler bulunmaktaydı. Bu defterlere tevzî defterleri adı verilmekteydi. Merkezden tarafından toplanması istenen vergiler, kadıların başkanlığında oluşturulan heyetler, gelen emir üzere tahsil edilmesi gereken vergileri avarız haneler üzerinden ahaliye tevziatı yapılmaktaydı.¹⁰⁹

Tevzî defterleri, müstakil defterler değillerdi. Kadı, şehir kethüdası, pazarbaşı ve ayanlar ile birlikte merkezden toplanması için emir gönderilen vergilerin yanında şehirde yaşayan insanların yaşamlarını kolaylaştırmak için yapılan bir takım harcamaların kaydedildiği kayıtlardır. Bu harcamaların en önemli kısmı şehirdeki yolların yapımı ve bakımı ile su ihtiyacının karşılanmasıdır.

¹⁰⁹ Yakup Akkuş, “Tevzi Defterlerinden Vergi-i Mahsûsaya Geçiş”, *Tarih Dergisi*, S. 65, İstanbul 2017, s.33.

İKİNCİ BÖLÜM

KONYA AHALİSİNE TEVZÎ EDİLEN ŞEHİR MASRAFLARI

Osmanlı Devleti'nde şehirler kamusal harcamalarını bir çeşit toplumsal ortaklık olacak şekilde yapmaktaydılar. Şehir masrafları, ahalinin verdiği vergilerden ve kamunun yararına yapılan harcamalardan oluşmaktaydı. Ahalinin yararına olan harcamalar genellikle insanların yaşadıkları yere suyun kesintisiz bir şekilde gelmesini sağlamak ve çeşme, künk gibi yapıların bakım ve onarımların yapılmasından oluşmaktaydı.

Konya ahalisi, karşılamaları gereken bu masrafları ve ödemeleri gereken vergileri tahrirlerle belirlenen avarız hanelerine dağıtmaktaydı. O dönemde Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi Konya da avarız hanelerine ayrılmıştır. Bu avarız haneleri sayesinde kendilerine tevzî edilen vergileri ekonomik durumları yettiği miktarda karşılamaktaydılar.

Araştırmanın bu bölümünde şehir masraflarının ne olduğu ve neleri içerdiği üzerinde durulacaktır. Bunların yanında sözü edilecek olan masrafların nasıl belirlendiği ve ahaliye nasıl tevzî edildiği açıklanacaktır. Diğer yandan şehir masraflarının tevzî işlemlerinde görevli olanlar hakkında bilgi verilecektir.

I. Şehir Masraflarının tevzî ve tahsilinde Görevli Yöneticiler

Osmanlı klasik döneminde yerel idareciler, şehir masraflarının tevziatı sırasında görevli olan bazı yerel yöneticiler vardır. Bu kişiler masrafların belirlenip avarız hanelerine tevzi edilmesinden tahsilatına kadar olan süreçte birinci dereceden yetkili kişilerdir. Bu görevliler kadı, pazarbaşı ve şehir kethüdasıdır.

Şehir masraflarının halka tevziatının yapılması harcama tutarlarının ahaliden tahsil edilmesi aşamasında bazı görevliler bulunmaktadır. Bu görevliler ahali ile devlet arasında iletişimi sağlayan birer köprü vazifesi görmekteydiler. Bunun yanında merkezden gelen emirleri uygulamak da sorumlulukları arasındadır. Harcamaların tespit edilmesi ve avarız haneleri üzerinden ahaliden tahsil edilmesi işi başta kadı olmak üzere pazarbaşı ve şehir kethüdasının görevidir.

A. Kadı

Arapçada kaza kelime kökünden kadı kelimesi, İslam hukukunda yargılama görevinde bulunan kişi anlamına gelmektedir.¹¹⁰ Kadıların asli görev alanı yargı olmasının yanında bulundukları kazadaki belediyeçilik işlerinin yürütülmesine de başkanlık ederler.

Kadılar, adli yetkisinin yanında geniş bir görev ve sorumluluk alanına sahip bir idarecidir. Hukuki davaların haricinde askeri görevleri de bulunmaktaydı. Görev yaptıkları kazalara gelen orduya teslim edilmesi gereken iâşe ve malzemeleri kendisinin başkanlığını yaptığı bir heyetle askerlerin konakladıkları yerlere götürmekteydiler.¹¹¹ Avarız hanelerin tespiti, vergilerin toplanması gibi görevler kendisinin göreviydi. Şehir masraflarındaki rolü de bu geniş yetki alanına sahip olmanın getirdiği şehir kethüdası, pazarbaşı, çöp subaşı, muhtesip mimar başı ve esnaf kethüdaları ile birlikte kazada yapılması gerekenleri tespit edip gerekli tevzâtı yapmaktaydılar.¹¹²

Kadıların bu yetkilerinin yanında malî görevleri de bulunmaktadır. Avarız hanelerinin tespit edilmesi, örfi vergilerin toplanması için gelen mübaşirlere yardımcı olurlardı. Ayrıca tarlalardaki mahsulün toplanma zamanının tespitini de yine kadılar yapmaktaydı.¹¹³

Kadıların belediyeçilik alanındaki rolleri ise oldukça önemlidir. Kadılar görevli oldukları kazalarda kurulan çarşı ve pazarlarda sürekli teftişlerde bulunurlar ve fiyatları denetlerlerdi.¹¹⁴

Kadıların şehir masraflarındaki rolleri, şehir halkından gelen talepler ve yapılan keşifler sonucunda tespit edilen masrafları kaza ahalisi üzerine tevzî etmektir. Harcanması gereken miktar tespit edildikten sonra şeriyye sicillerinin bir parçası olan tevzî defterlerine kaydetmekteydiler. Konya kadılarının da bu bağlamda şehir adına

¹¹⁰ Fahrettin Atar, “Kadı”, *TDVİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 66.

¹¹¹ Özgür Şafak Kaya, *Konya Valilerinin Bazı Gelir ve Giderleri(1700-1725)*, SÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s. 28.

¹¹² Çakır, *Balıkesir*, s. 27.

¹¹³ İzzet Sak, *11 Numaralı Konya Şeriyye Sicili, 1071-1072/1661-1662, Transkripsiyon ve Dizin*, Kömen Yay, Konya 2007, s. 2.

¹¹⁴ Kaya, *Valiler*, s. 28.

yapılan masrafların tespitinde bulunmak zorundaydılar. Harcamalar için yapılacak tevziatın miktarını ve nasıl yapılacağı ile ilgili kararı Konya kadısı vermekteydi. Örneğin suyollarının bakım ve onarımı için yapılan keşif heyetini kadılar belirlemekteydi. Yine paşa sarayının masrafları da kadı tarafından oluşturulan heyet tarafından tespit edilmekteydi. Kadılar tespit edilen masraf tutarının onaylar ve halka tevzî edilmesini sağlardı. Ayrıca pazarbaşı ve şehir kethüdasının seçilmesi ve merkeze bildirilmesi görevi de kadılara aittir.

B. Şehir Kethüdası

Şehir kethüdarları, şehrin ileri gelen ayanları kişileri arasından seçimle iş başına gelen ve bulundukları kazada mali konular hakkında devlet ile ahali arasında aracı görevi gören bir görevlidir. Şehir kethüdalığı, Osmanlılar döneminde ilk defa ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte Anadolu Selçuklu Devleti'nde var olan iğdişbaşılığı kurumunun geliştirilmiş bir hali olduğu düşünülebilir.¹¹⁵

Şehir kethüdalarının fonksiyonları iki yönlüdür. Bunlardan biri şehir ahali ile devlet arasında bir köprü, halkın durumu ve isteklerinin devlet mercilerine ulaşmasını sağlayan biri olmasıdır. Bir diğer fonksiyonu da bunun tersi bir yönde padişah emirlerinin halka ulaşmasını da sağlamaktadır.¹¹⁶

Şehir kethüdasının belirlenmesinde kullanılan seçim yöntemi tam olarak bilinmemekle birlikte, belirleyici ölçütlerin ne olduğu ile ilgili fikir yürütülebilmektedir. Şehrin ileri gelenleri arasından seçilen kethüdalar, içinde bulundukları zümrede saygın ve güvenilir olmaları elzemdir. Kaza ahali adına çalıştığı zaman hile yapması ya da herhangi bir yolsuzlukta bulunması istenilen bir durum değildir. Masrafların halktan toplanması dönem sonunda yapıldığından sene içinde yapılacak harcamaları karşılayabilecek maddi zenginliğe sahip olması gerekmektedir.

Kethüdaların, seçilmelerinden sonra merkezden gelen beratla resmen görevlerine başlayan şehir kethüdaları berat sahibi olmalarından dolayı görevde bulundukları süre boyunca avarız-ı divaniyeden muaf tutulmaktaydılar. Ancak reayanın tam olarak reaya

¹¹⁵ Şenol Çelik, “Şehir Kethüdası”, *TDVİA*, C. 38, İstanbul 2010, s.451.

¹¹⁶ Çelik, “Kethüda”, s. 451.

sınıfından ayrılmış da değillerdi. Görev sürelerinin belli bir sınırı yoktur. Herhangi bir şikâyet olmadığı sürece ömür boyu bu görevlerini sürdürmekteydiler.¹¹⁷

Konumuz açısından şehir kethüdalarının görev ve sorumlulukları yaşadıkları kazalarda ahaliye tevzî edilen masrafları onların adına yapmaktır. Kendi bütçelerinden yaptıkları harcamaları ellerinde bulundurdıkları masraf defterlerine kaydedip yılsonunda kadı sicillerine aktarmaktaydılar. Ayrıca şehre elen diğer devlet adamlarının ve vergi mübaşirlerinin şehir kethüdaları tarafından ağırlanması ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanması kendi sorumlulukları arasında bulunmaktaydı.¹¹⁸

C. Pazarbaşı

Pazarbaşı, masraflarının ahaliye pay edilmesi bakımından şehir kethüdası ile aynı görevleri üstlenmektedir. Masrafları ahali adına kendi cebinden karşılaması, yaptığı masrafları daha sonra kaza ahalisinden tahsil etmek üzere masraf defterlerine kaydetmesi ve kaydettiği harcamaları kadıya onaylatıp sicillere işletmesi bakımından şehir kethüdası ile aynı vasıfları taşımaktadır.

¹¹⁷ Çelik, “Kethüda”, s. 452.

¹¹⁸ Çiftçi, Bursa Şehir Masrafları”, s.70.

II. ŞEHİR MASRAFLARI

Modern öncesi dönemde sosyal devlet kavramı gelişmiş olmadığından günümüzdeki anlamıyla belediyeçilik ve bayındırlık hizmetleri, devletin bir görevi olarak değil, insanların bir yardım aracı olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁹ Osmanlı Devleti’nde, şehirlerde yapılması zorunlu kamu harcamaları, bizzat şehir halkı tarafından karşılanmaktaydı. Osmanlı Devleti yönetimi, şehirlerde duyulan ihtiyaçların karşılanmasını bir hayır işi olarak görmekte ya da bunların ahali tarafından karşılanmasını istemekteydi.

Şehir masrafları, bir şehirde yaşayan insanların hem kendi yaşamlarını kolaylaştırmak için yapılması gereken bazı işlerden hem de devletin kendilerine yüklediği bazı yükümlülüklerden oluşmaktaydı. Bu yükümlülüklerin bir kısmı olağanüstü durumlarda alınan vergiler ve taşrada görev yapan yüksek rütbeli devlet görevlilerinin ihtiyaçlarının yanında bu görevlilerin yaşadığı veya konakladığı yerlerin bakım ve onarım masraflarıydı. Şehrin su ihtiyacının karşılandığı suyolları ve çeşmelerin de düzenli aralıklarla temizlenmesi ve tamirâtı ahalinin üstlendiği diğer yükümlülüklerdendi. Şeriyye sicillerindeki ilgili kayıtlar incelendiğinde bu masrafları detaylı bir şekilde görmek ve sınıflandırmak mümkündür.

Şehir masraflarının kaydedildiği özel defterler vardır. Bu defterlere masraf defterleri adı verilmektedir. Defterler, aşağıda daha ayrıntılı açıklanacak olan görevliler tarafından hazırlanıp kadı tarafından onaylandıktan sonra şeriyye sicillerine kaydedilmekteydi. Müstakil olarak bir defter tutulmazdı. Şehir masrafları kaynaklarda “mesarif-i vilayet”¹²⁰ olarak geçmektedir.

Vilayet masrafları, bazen müstakil avarız ve nüzul vergilerinin tevziat ve tahsiliyle birlikte kaydedilmekteydi.¹²¹ Kayıtların vergi tahsilatları ile birlikte kaydedilmesinin nedeni vergilerin de şehir masraflarıyla bir tutulması ya da vergi tahsilatı sırasında şehre tevzî edilen masrafların vergi tahsilatıyla aynı döneme denk gelmesi ihtimali olabilir.

¹¹⁹ Kemal Aydın - Eyüp Ensar Çakmak, “Sosyal Devletin Temelleri”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2017, s. 1.

¹²⁰ KŞS, 43 / 3-1

¹²¹ KŞS, 40, s. 5-1.

Çünkü masraf defterleri, örfi vergilerde olduğu gibi Ruz-ı Hızır ve Ruz-ı Kasım (Mayıs-Kasım)¹²² olmak üzere iki taksitle alınmaktaydı.¹²³

Konya’da halka tevzi edilen şehir masrafları mantıksal bir kategoriye tabi tutuldu. Bu işlemin sonucunda dokuz farklı harcama kaleminin varlığı tespit edildi. Bunlar; devlet memurları için yapılan masraflar, ulaşım ve haberleşme masrafları, mahkeme masrafları, Karaman Eyaleti’nin paşalarının kaldığı saray ve konakların masrafları, şehrin su ihtiyacının karşılanması için nehir ve dereler ile buralardan suyun getirilmesi için yapılan suyollarının bakım ve onarım masrafları ya da harcamalar için alınan borçların murabahalarıdır.

Vergi tahsili için taşrada görevlendirilen mübaşirlerin maaşları, iâşe ve konaklama masrafları da görev yerlerinde yaşayan reaya tarafından karşılanmaktaydı. Bu masraflar da vergi hanelerine tevzi edilip, reayadan topluca tahsil olunmaktaydı.¹²⁴ Araştırmaya konu olan süre zarfında birçok örfi vergi çeşidi görülmüştür. Bu vergiler, avarız, nüzul, sürsat, beldaran akçesi, imdad-ı seferiye, imdad-ı hazariye ve ordu-pazar akçesidir. İncelenen yılların büyük bir kısmı II. Viyana kuşatması ve devamında süregelen savaşların olduğu dönemdir. Bu savaşlar sebebiyle Osmanlı hazinesi savaş masraflarını karşılayamaz duruma geldiğinde avarız türü vergilerin toplanmasını isteyerek ordunun, hazinenin ve özellikle yüksek rütbeli memurların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Bu vergilerin toplanması için de mübaşir adında görevlileri göndermiştir

A. Devlet Memurları İçin Yapılan Masraflar

Osmanlı Devleti, taşrada görevlendirdiği yüksek rütbeli memurların maaşlarını tımar sisteminin verdiği olanaklar sayesinde doğrudan hazineden çıkan nakit paralarla değil, miri arazinin işlenmesi sonucunda elde edilen ürünün vergisinin onlara tahsis edilmesi yoluyla ödemekteydi.¹²⁵ Osmanlı Devleti’nde memurlar, merkezden taşraya bazı görevler için gönderilmekteydiler. Bu Memurların yolculukları esnasında ihtiyaçları, konakladıkları yerleşimlerin ahalisince karşılanırdı. Merkez tarafından yol, köprü ya da başka bir mimari yapı inşaatında çalışmak için görevlendirilenlerin iâşeleri yolculukları

¹²² Mehmet Yaşar Ocak, “Hıdırellez”, *TDVİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 313.

¹²³ Çiftçi, “Bursa Şehir Masrafları”, s.71.

¹²⁴ Çetin, “Hatunsaray”, s. 348-349.

¹²⁵ Halil İnalcık, “Tımar”, *TDVİA*, C.41, İstanbul 2012, s. 169.

esnasında uğradıkları ya da imar faaliyetlerinde bulundukları şehir ahalişi tarafından finanse edilirdi.¹²⁶

Araştırma sırasında belgeler incelenirken resmi görevliler için yapılan harcamalar dört başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar mübaşirler için yapılan harcamalar, yerel görevliler için yapılan harcamalar, merkezden görevlendirilen ya da kendi görev yerlerine giderken Konya’da konaklayan diğer görevliler ve Karaman Eyaleti paşaları için yapılan harcamalardır.

1. Mübaşirler İçin Yapılan Harcamalar

Osmanlı Devleti’nde özellikle örfi vergilerin tarh ve tahsilinin yapılması amacıyla merkezden görevliler tayin edilirdi. Bu görevlilerden, incelenen belgelerde mübaşir olarak söz edilmektedir.¹²⁷

Avarız türü vergilerin tahsilinin haricinde farklı tevziatlar nedeniyle de mübaşirler görevlendirilmiştir. 1675 yılında avda kullanılmak üzere Karaman Eyaleti’nden tazı istenmiştir. Bütün eyaletten toplanmak üzere 30 adet tazı talep edilmiş ve tazıları tahsil etmeye gelen mübaşirlerin ücretlerinin de yine reayadan toplanması istenmiştir. Karaman Eyaleti’ne gelen mübaşir eyalette bulunan her kazaya gitmiş ve miktarları her yerleşim yerine göre farklı olacak şekilde tazıları tahsil etmiştir.¹²⁸

Tablo 1: 1675 Yılında Karaman Eyaleti’nden İstenen Tazılar¹²⁹

Kaza	Tazı Sayısı	Mübaşir Ücreti (Kuruş)
Konya	10	110
Eskiil	4	44
Larendे	4	44
Belviran	1	11

¹²⁶ Cemal Çetin, “Konya Şehir Masrafları Çerçevesinde Hatunsaray Ahalisinin Vergi Yüğü Üzerine Bazı Tespitler (1675-1725), *I Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu, Bildiriler*, 2-4 Ekim 2011, s. 348.

¹²⁷ KŞS 33 / 5-1; KŞS 34 / 5-2; KŞS, 40 / 5-1.

¹²⁸ KŞS 20 / 3-1.

¹²⁹ KŞS 20 / 3-1.

Gaferyad	1,5	16,5
Aladağ	1	11
İnsuyu	2	22
Burdur	1,25	13,75
Karışözü	1,25	13,75
Pirlevganda	1	11
Karış ma'a Divle	1	11
Turgut	2	22
Toplam	30	330

Konya, yapılan tazı tevziatında eyaletteki kazalar arasında en fazla tazı ve dolayısıyla mübaşir ücretini ödeyen şehirdir. Eyalet genelinden talep edilen otuz tazıdan onu Konya'dan istenmiştir. Bununla birlikte tazıları almaya gelen mübaşir ücreti de her tazı için 11 kuruş olarak belirlenmiştir.

Avarız, sürsat, nüzul ve iştira gibi örfi vergiler de ahalinin ödemek zorunda olduğu önemli bir vergilerdendi. Belgelerden bu vergi türlerinden avarız ve nüzul vergilerinin ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Genellikle yıllık, ama iki taksit şeklinde tahsil edilen bu vergiler her tahsilat sırasında görevlendirilen mübaşirlerin ücretlerini de bu vergilere dâhil etmişlerdir. Bu örfi vergiler, belgelerde mal-ı miri, mübaşir maaşları da ücret-i mübaşir olarak geçmekteydi. Konya ahalisi, 1676 yılında avarız vergisinin tahsili için gelen mübaşire 1597 kuruşluk verginin yanında 158 kuruş da mübaşir ücreti ödemiştir.¹³⁰

Mübaşirlerin maaşlarından başka iâşe ve konaklama masrafları da yine vergiyi tahsil etmek için gittikleri bölgede yaşayan ahali tarafından karşılanmaktaydı. 1678 yılında deve iştirası için Konya'ya gelen mübaşire ihtiyacı olan ürünleri alabilmesi için para verilmiştir. Ahali, 220 kıyye et için 10 kuruş 10 akçe ödeme yapmıştır. Ekmek için 2 kuruş 4 akçe ödemiştir. Mübaşirin hayvanları için 86 keyl arpa alınmıştır. Alınan arpa için ahali 51 kuruş ödeme yapmıştır. 17 keyl saman için de 8,5 kuruş ödeme yapmıştır.

¹³⁰ KŞS 21 / 2-1.

Ayrıca ısınmaları ve yemeklerini pişirebilmesi için de mübaşire alacağı odun için 8,5 kuruş vermişlerdi.¹³¹

II. Viyana kuşatmasının başladığı yıl olan 1683 yılında ordunun zahire ihtiyacının karşılanabilmesi için sefer güzergâhı dışında olduğundan Konya ahalisinden nakit olarak sürsat vergisi talep edildi. Muaflar ve nahiyeleri ile birlikte bütün Konya halkı 3245,5 kuruş sürsat vergisi vermişlerdir. Bunun yanında 300 kuruş da mübaşirin maaşı olarak vermişlerdi.¹³²

2. Yerel Görevliler İçin Yapılan Masraflar

Şehir içinde kamusal işleri yerine getirmekle yükümlü olan bazı görevlilerin masrafları görevin icra edildiği yerlerin ahalisi tarafından karşılanmaktaydı.¹³³ Konya ahalisine tevzî edilen şehir masrafları çerçevesinde halk, şehirde görev yapan memurların ihtiyaçlarını hediye ya da zahire bahası¹³⁴ adıyla verdikleri ürünler veya paralarla karşılamışlardır.¹³⁵ Bu ödemeler görevlilerin yaptıkları işler dolayısıyla kendilerine verilen para, iâşe ya da hizmet şeklinde olmaktaydı.

Yerel görevliler için yapılan harcamalara dair kayıtlara oldukça sık rastlanılmaktadır. Çalışmanın kapsadığı elli yıllık süreç içerisinde bu türden elli farklı veriye ulaşılmıştır. Söz konusu masrafların elli yılsonunda toplamı 3141,96 kuruşa ulaşmakta olup, bu miktar devlet görevlileri için yapılan masrafların % 6'lık kısmına tekabül etmektedir. Bu oran düşük olmasına rağmen, sık toplanması sebebiyle şehir ahalisi üzerindeki vergi yükünde süreklilik arz eden masraf kalemlerinin başında gelmektedir.

Ahali bazen tevzî edilen bir vergiyi ödemeyeceklerini bildirmek ya da herhangi bir istek ya da şikâyetleri için merkezden görevli talep etmek amacıyla kendi aralarından birilerini İstanbul'a göndermekteydi. Bu kişilerin iâşe ve yolculuk masrafları da ahali

¹³¹ KŞS 24 / 3-1.

¹³² KŞS 27 / 4-2.

¹³³ Çiftçi, "Bursa Şehir Masrafları", s. 80.

¹³⁴ KŞS 34 / 2-1.

¹³⁵ Çetin, "Hatunsaray", s. 350.

tarafından karşılanmaktaydı.¹³⁶ 1685 yılında ahali kendi aralarından üç kişiyi İstanbul'dan mübaşir getirmek için iki defa göndermişlerdir. Birincisinde Mehmet adında birini kendisine 19 kuruş vererek göndermişlerdir. İkincisinde ise adları belli olmayan iki kişiye 90 kuruş vererek göndermişlerdir.¹³⁷

Konya valilerinin veya mütesellimlerinin maiyetindekiler de çeşitli vesilelerle ahaliden ücret talep etmekteydiler. 1704 yılında kaydı tutulan masraf defterinde Karaman Eyaleti Mütesellimi olan Ali Paşa'nın kethüdasına 100 kuruş verilmiştir. Bunun yanında kethüdanın oturduğu konağının masrafları paşanın oturduğu sarayın onarım masrafları ile birlikte karşılanmıştır.¹³⁸

Şehre vali atandığında ilk üç gün veya herhangi bir sebeple şehre gelen üst düzey bir yöneticinin iâşe, konak vs. masrafları için ahaliden tahsilat yapılmaktaydı. Bu memurların ilk üç günlük zahire ihtiyaçlarını karşılamak ahali için örfî vergiler kapsamında üstlenilen bir yükümlülüktür. Ancak bazı insanlar kendilerini valinin ya da şehre gelen başka bir devlet görevlisinin gönderdiğini söyleyerek halktan zahire almaya çalışabilmekteydiler. Bazı kişilerin ahaliden zorla zahire talebinde bulunmaları önlenmeye çalışılmaktaydı. 1704 yılında Hatunsaray Nahiyesi'ne 3 günlük zahire almak için giden bir ağayı kovmak için bir mübaşir gönderilmiştir. Bu mübaşire de harcırah olarak 45 kuruş tahsil edilmiştir.¹³⁹

3. Merkez Tarafından Görevlendirilenler

Konya, hem ulaşım ağında önemli bir kavşakta bulunması ve uğrak noktası olması hem de Anadolu'nun büyük eyaletlerinden biri olan Karaman'ın paşa sancağı olmasından kaynaklanan nedenlerle diplomatik trafiğe sahip bir şehirdi. Bu nedenle İstanbul'dan gönderilen birçok memur ve devlet adamı burada konaklamakta ve bunların ihtiyaçları da Konya ahalisi tarafından karşılanmaktaydı.

XVII. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin girdiği uzun savaşlar ordunun ve yönetimin odağını cephelere kaydırması Anadolu'da siyasi anlamda bir boşluk

¹³⁶ Suraiya Faroqhi, *Devletle Başa Çıkmak Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720*, çev. Hamide Koyukan Bejsoveç, Alfa yay. İstanbul 2016, s.46.

¹³⁷ KŞS 33 / 3-1.

¹³⁸ Sak, *Kadı 41*, s. 5.

¹³⁹ Sak, *Kadı 41*, s. 5.

yaratmıştır. Bu boşluktan yararlanan bazı kimseler de zaman zaman eşkıyalık faaliyetlerine başlamıştır. Özellikle yüzyılın ortalarında baş gösteren eşkıyalık faaliyetleri Anadolu'da kargaşa ortamının hâkimiyet kurmasına neden olmuştur.¹⁴⁰

Hem eşkıyalık faaliyetlerini engellemek amacıyla asayişî sağlamak hem de cepheye asker sevki için İstanbul'dan sürekli olarak gönderilen müfettiş paşaların bir kısmı görevleri gereği ya direkt Konya'ya gelmekte ya da asıl görev bölgelerine gitmek için buradan geçmekteydi. Bu paşalar Konya'ya geldiklerinde halk tarafından kendilerine zahire, konaklama ve çeşitli vesilelerle nakit paralar verilmiştir. Paşaların yanında onların hizmetinde olan düşük ve orta rütbeli adamların da aynı şekilde hizmetleri halk tarafından sağlanmıştır.

1704 yılında Anadolu müfettişi olarak gelen Yusuf Paşa'nın mübaşirine Hatunsaray ahalisi 66,5 kuruş vermiştir. Bu meblağ ile Yusuf paşa kendisinin ve maiyetinin masraflarını karşılamaya çalışmıştır.¹⁴¹ Müfettiş paşa ile birlikte gelen daha düşük rütbeli memurlara da Konya halkı bazı zahireler için para vermiştir.

Tablo 2: 1704 Yılında Konya'ya Gelen Müfettiş Yusuf Paşa ve Maiyetine Verilenler¹⁴²

Harcamalar	Tutar(Kuruş)
Müfettiş paşaya	1000
Teftişe gelen ağaya	150
Kapı harcı	100
Paşaya para toplayan 2 ağaya	20
Mübaşirin çavuşuna	5
Mübaşire 4 günlük zahire bahası	50
Mübaşire 4 günlük 60 kile arpa,,	3
Mübaşire 114 kıyye et	11
Ekmek	4,75

¹⁴⁰ Ali Rıza Soyucak, *Konya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1640-1675)*, SÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997, s. 81-82.

¹⁴¹ Sak, *Kadı 41*, s. 5.

¹⁴² Sak, *Kadı 41*, s. 7.

Mübaşirin mutfak masrafı	5
Paşaya vermek için borç alınan toplam paranın 80 kuruşuna murabaha	8
Mübaşire konak masrafı	10

1684 yılında Anadolu müfettişi olarak Konya’da bir gün ve bir gece konaklayan Mehmet Paşa’ya Konya ahalisi tarafından ödenmek üzere pazarbaşı tarafından verilen iâşe maddeleri oldukça çeşitlidir.

Tablo 3: 1684 Yılında Konya Kazası'nın Müfettiş Mehmet Paşaya 1 Gün ve 1 Gecelik verdiği Zahire¹⁴³

Ürün	Miktar
Arpa	200 Keyl
Koyun	60 re's
Kuzu	15 re's
Pirinç	400 vakıyye
Yağ	150 kıyye
Bal	40 vakıyye
Ekmek	700 vakıyye
Odun	100 kuruş
Saman	50 kuruş
Soğan	30 kıyye
Nohut	20 kıyye
Tavuk	20 re's
Siyah Üzüm	20 vakıyye
Has Un	20 vakıyye
Nişasta	5 vakıyye
Yumurta	150 adet
Süt	15 kıyye
Yoğurt	15 vakıyye
Badem	5 vakıyye
Tuz	5 vakıyye

¹⁴³ KŞS 24 / 4-1.

Biber	300 Dirhem
Çıra	5 vakıyye
Bal mumu	6 vakıyye
Yağ Mumu	13 vakıyye

Konya ahalisi, yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Mehmet Paşa'ya maiyetinde bulunanlara ve hayvanlar için gerekli olan zahireyi temin etmişlerdir. Aynî olarak verdikleri ürünlerin yanında odun ve samanı vermeyip onları nakdî olarak ödemişlerdir.¹⁴⁴

Devlet görevlilerinin yanında halk tarafından ihtiyaçlarının karşılanması istenen bir diğer zümre de Osmanlıya gelen elçilik heyetleridir. 1704 yılında gelen Kıpçak elçilik heyetine Konya'dan geçmeleri münasebetiyle kaza halkı kendilerine 4 keyl arpa, 1 kantar saman, 3 kıyye et, 30 adet ekmek, 3 kıyye pirinç, 1 kıyye sadeyağ, yarım kıyye soğan, yarım kıyye nohut vermişlerdir. Bunların yanında yarım, çeki odun, yarım kıyye tuz, 6 adet yumurta, yarım kıyye balmumu ve yarım kıyye yoğurt verilmiştir¹⁴⁵

Tımar sisteminin uygulanmadığı, verginin nakit olarak İstanbul'a gönderildiği bazı eyaletler vardır.¹⁴⁶ Salyaneli bir eyalet olan Mısır, bu vergisini her yıl düzenli bir şekilde İstanbul'a göndermektedir. Bu verginin güvenliğinden görevlilerin yol boyunca yaşeleri konakladıkları yerlerin ahalisi tarafından karşılanmaktaydı. 1704 yılında Mısır'dan yola çıkan hazine mutad olduğu üzere Konya'ya vardığında hazineyi taşıyan görevlilere iase ve konaklama ihtiyaçları için 17 kuruş değerinde Şam habbesi vermiştir.¹⁴⁷

4. Karaman Beylerbeyleri

Osmanlı Devleti'nin klasik mali sisteminde beylerbeylerin başlıca gelirleri, tımar sistemi dâhilinde olan haslarıdır. Beylerbeylerin bu hasları genellikle 800.000-1.200.000

¹⁴⁴ KŞS 28 / 4-1.

¹⁴⁵ Sak, *Kadı 41*, s. 350.

¹⁴⁶ İdris Bostan, "Sâlyâne", *TDVİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 59.

¹⁴⁷ Sak, *Kadı 41*, s. 7.

akçe gelir getirebilen topraklardır.¹⁴⁸ Beylerbeyilerin haslar dışında da birçok geliri bulunmaktadır.¹⁴⁹ Beylerbeyiler, kendilerine verilen bu topraklarla hem maaşlarını almış olurlar hem de gelirleriyle asker yetiştirmek zorundadırlar. Devletin yükselme döneminde has gelirleri devlet adamlarına büyük ölçüde yetmekteydi. Ancak XVII. yüzyılın başında yaşanan uzun savaşlar hem üretimde kesintiye sebep olmuştur. Savaşlar nedeniyle oluşan Anadolu'daki askerler ve devlet adamları cepheye gittiklerinden eşkıyalık faaliyetleri artmıştır. Bunun sonucunda köylü toprağını terkmiş ve üretimde aksamalar meydana gelmiştir. Tarımsal üretimin yapılamamasından dolayı beylerbeyilerin gelirleri kendilerine yetmemeye başlamıştır. Bu yüzden, zaman zaman kanunlara aykırı bazı vergiler toplamışlardır. Daha sonra “güç yetirilemeyecek kadar ağır” anlamına gelen tekâlif-i şakka vergileriyle halkın ödeme gücünün üzerinde isteklerde bulunmaya başlamışlardır. Osmanlı yönetimi ilk dönemlerde bu tür vergilerin toplanmasını yasaklamıştır.¹⁵⁰ Ancak memurlarının gelirlerinin yetmeyişi gören yönetim, zamanla tekâlif-i şakka vergilerini kanuni düzenlemelerle hem halkın ödeyebileceği bir seviyeye indirmeyi hem de paşaların ihtiyaçlarını karşılayabilecek miktarları toplamayı hedeflemişlerdi. Bu düzenlemelerle birlikte ahali valilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü hale gelmişlerdir.¹⁵¹

Şeriyye sicillerinde bulunan masraf defterlerinde Karaman valileri için yapılan masraflar oldukça fazladır. İncelenen dönem içinde Karaman valileri için Konya halkı 8057,57 kuruş harcama yapmıştır. Bu harcamanın, şehir masrafları bakımından ahaliye en fazla yük olan harcama kalemlerinden biri olduğu söylenebilir. Karaman beylerbeyileri için yapılan harcamalar, devlet memurları için yapılan masraflar içinde % 16 oranındadır.

Karaman valileri için yapılan harcamalara dair ilk belge 1678 yılına ait bir masraf defterinde bulunmaktadır. Belgeye göre Konya ahalişi Karaman beylerbeyine 160 kuruş ve 40 akçe tutarında bir kumaş ve çuka bahası vermiştir.¹⁵² Alınan 160 kuruşun detaylı

¹⁴⁸ Kaya, *Valiler*, s. 30.

¹⁴⁹ Mehmet İpşirli, “Beylerbeyi”, *TDVİA*, C. 6, İstanbul, 1992, s. 73.

¹⁵⁰ Ahmet, Tabakoğlu “Tekâlif”, *TDVİA*, C. 40, İstanbul 2011, s.337.

¹⁵¹ Tabakoğlu, “İmdadiyye”, s. 122.

¹⁵² KŞS 24 / 1-1.

bir şekilde nereye harcandığı belirtilmemiş, sadece valiye kumaş ve çuka için verildiği yazılmıştır.

Konya ahalisi, sadece beylerbeyinin kendilerine değil aynı zamanda sahip oldukları hayvanlar için de harcamalarda bulunabilmekteydiler. 1681 yılına ait bir belgede Karaman beylerbeyi Ali Paşa'nın atlarının konaklaması için Saraczade Hanı'na 6,02 kuruşluk kira bedeli ödemiştir.¹⁵³

1687 yılının, Konya halkı için harcamalarla dolu bir yıl olduğu söylenebilir. Bu yılda ahali hem müfettiş Yeğen Paşa'ya hem de Konya'ya gelen gedik bölükbaşı için bir takım harcamalarda bulunmuştur. Bunların yanında, bu yılda Karaman Beylerbeyine 718,75 kuruşluk bir harcama yapılmıştır. Bu miktarla paşanın 3 günlük masrafı karşılanmıştır. Paşaya bal, yağ pirinç ve sair zahire için 225 kuruş, 229 kıyye arpa için 400,75 kuruş, beyaz et için 60 kuruş ve ekmek için 33 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁵⁴

Konya valilerinin ikamet ettikleri konak ve sarayların kirasının ahali tarafından karşılandığı bilinmektedir. 1704 yılında Karaman Beylerbeyi Ali Paşa'nın oturduğu sarayı kirası için ahali bir senelik kira bedeli olarak 9 kuruş ödemiştir.¹⁵⁵ 1714 yılında Konya valisi olan Hasan Paşa'nın da kullandığı 9 adet konak için ahali tarafından 15 Mayıs 1714'ten 10 Eylül 1714'e kadar olan süre için 52 kuruşluk bir kira ödemesi yapmıştır.¹⁵⁶

Karaman eyaletinin paşa sancağı olması bakımından Konya, beylerbeylerin ikamet ettiği ve eyalet içinde birinci dereceden sorumlu oldukları şehirdir. Eyalet valilerinin Konya'da ikamet ettikleri binalar hem kendilerinin ve ailelerinin hem de kapı halklarının ikamet ettikleri büyük yerlerdir. Konya'da bulunan beylerbeyi sarayı, daha önce reayadan birine ait olduğu; ancak sonra eyalet valilerine tahsil edilmek amacıyla satın alındığı düşünülen Bedelci Konağı'dır.¹⁵⁷ Paşa sarayları, sürekli olarak bakım ve

¹⁵³ KŞS 25 / 5-1

¹⁵⁴ KŞS 34 / 2-1.

¹⁵⁵ Sak, *Kadı 41*, s. 7.

¹⁵⁶ Kaya, *Valiler*, s. 52.

¹⁵⁷ Bayram Ürekli, "Konya Beylerbeyi Sarayı", *SÜSBE*, S. 7, s. 163.

onarım ihtiyaç duymaktaydı. Belgelerde beylerbeyi sarayının belirli aralıklarla bazı ihtiyaçlarının giderildiği görülmektedir.¹⁵⁸

Örneğin 1718 yılında Pazarbaşı El-Hac Mehmet b. Mustafa ve kadı tarafından görevlendirilen kişilerin oluşturduğu bir heyet Bedelci Sarayı ve Kethüda konağının Tamirâtı için bir keşif yapmışlardı. Söz konusu keşif sırasında iki ahır, dört oda ve bir kenef odasının yapılmasının gerekli olduğuna karar verilmişti. Tamiratta kullanılacak olan malzemeler ve inşaatta çalışacak kişilerin ücretleri dahil 953 kuruş harcanması uygun görülmüştür.¹⁵⁹

Sarayın tamiratının yapılabilmesi için muhtemelen paşanın ya da sarayda görevli olanların pazarbaşına veya şehir kethüdasına müracaatta bulunmaları gerekmektedir. Onların da bu isteği kadıya iletmeleri ve kadının da keşif için mimarbaşını görevlendirmesi gerekmektedir. Mimar başı ve yanında götürdüğü ustaların yaptıkları keşif sonucunda sarayın tamir edilmesi gereken yerleri belirlenir ve çalışmalara başlanırdı.¹⁶⁰

Araştırılan dönem içinde beylerbeyi sarayı için muhtelif dönemde masraflar yapılmıştır. Yapının sürekli olarak tamire ve bakıma ihtiyaç duyulması nedeniyle sarayın çeşitli yerlerinde birçok defa tamirat gerçekleştirilmiştir. Belgelerin incelenmesiyle birlikte saray için yapılan harcamaların bazı kayıtlarda detaylı bir şekilde açıklanmış, bazılarında ise kısaca tamirat bedeli olarak yazılmıştır. Örneğin 1718 yılında beylerbeyi sarayı için yapılan tamirat sırasında bütün tamirat masrafları ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁸ İzzet Sak-Cemal Çetin, *Konya Kadı Sicili (1126-1127/ 1714-1715) Defter 45*, Konya 2016, s. 7.

¹⁵⁹ Ürekli, *Beylerbeyi Sarayı*”, s. 169.

¹⁶⁰ Ürekli, “*Beylerbeyi Sarayı*”, s. 166-167.

¹⁶¹ KŞS 48 / 8-1.

Tablo 4: 1718 Yılında Beylerbeyi Sarayı İçin Alınan Malzemeler¹⁶²

Harcamalar	Tutar (Kuruş)
Paşa sarayına tamirat masrafı	232,3
Saray tamiratında rençberiye	85
Taamiye ve kahve	49,25
Kırmızı toprak çekenlere	7,25
Kiriş (25 adet)	51,5
Ardıç ve çam ağacı	40
Katran tahtası(227 adet)	19
Pervaz Tahtası	6
Divare tahtası	4
Devlete (?)	1
Taş	18,5
Kamış	17,5
Kireç	80
Hatıl	9,75
Sonya saman	5,5
Cam	11
Balçık ve kıl	4
Halka ve zincir	1
Mıh	38,5
Kireç	8
Torba, kendir, oluk, kürk ve nerdiban	11
Bediye akçesi	1
Tekrar 27 adet giriş	53 1/3
Tekrar ardıç ağacı	30 1/3
Tekrar çam ağacı	3
Dikme taş ve sair kira	5,25
Tekrar kamış	5,5
Paşa sarayına hasır (538 adet)	26

¹⁶² KŞS 48 / 8-1.

Sarayın minderlerine verilen yük (160 batman)	69
---	----

İncelenen belgeler içinde Konya paşalarına mahsus sarayın bakım ve onarımı için toplamda 3412,04 kuruş harcanmıştır. Bu harcamaların en yükseği 1718 yılında yapılan 893,5 kuruşluk tamirattır. En düşük tamirat masrafı ise 1715 yılında yapılan 2 kuruşluk olandır.¹⁶³ Söz konusu dönemde, Konya ahalisi, beylerbeyi sarayı için yıllık ortalama 89,79 kuruş ödeme yapmaktaydılar. Beylerbeyi sarayı için yapılan masraflar, devlet memurları için yapılan masraflar içinde %7’lik bir orana sahiptir.

B. Ulaşım ve Haberleşme Masrafları

Osmanlı coğrafyasında, merkez ile taşra arasındaki iletişim ve haberleşmeyi sağlayan menzilhânelerin, ihtiyaçlarını karşılamak üzere bağlı bulundukları yerleşim yerlerindeki ahalinin bir kısmını menzilci olarak atamaktaydı. Menzilhâneler, bu menzilciler sayesinde ihtiyacı olan malzemeleri ve hizmeti temin edebilmekteydi. Konya ahalisinden 50 hane düzenli olarak menzilci olarak görevlendirilmekteydi.¹⁶⁴

Menzilhânelerden önce ülke içindeki resmi ulaşım ve haberleşme, ulaklar yoluyla yapılmaktaydı. Merkezden taşraya emirleri ve haberleri taşıyan bu kişiler, kendilerine verilen ulak hükümleri ile her konakladıkları yerde ikamet eden halktan hayvan ve iâşe talep edebilmekteydi.¹⁶⁵ Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminden itibaren bu şekilde yapılan haberleşme işlemleri ulakların yaptığı bir takım usulsüzlükler ve insanların hayvanlarına ve mallarına zorla el koymaları nedeniyle birtakım düzenlemeler geçirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde sadrazamlık yapan Lütî Paşa’nın emirleriyle menzil sistemi nizamı olan ve çalışma şekli ve hizmet verme yöntemi belirlenerek yapılandırılmıştır.¹⁶⁶

Lütî Paşa’nın yaptığı bu düzenlemelerle birlikte menzil teşkilatı gelir ve giderleri belli olmuş, reayaya da gereğinden fazla sorumluluk yüklenmemiştir. Örfî vergiler ve yükümlülüklerle menzilhânelerin gelirleri belirlenmiştir. Paşa’nın menzilhâne sisteminde

¹⁶³ Sak, Çetin, *Kadı 45*, s. 3.

¹⁶⁴ KŞS 21 / 2-1.

¹⁶⁵ Yusuf Halaçoğlu, “Menzil”, *TDVİA*, C. 29, Ankara 2004, s.159.

¹⁶⁶ Mehmet İpşirli, “Lütî Paşa”, *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 235.

getirdiği yeniliklerde, bir bölgede yaşayan ahalinin bir kısmı, ya da tamamı menzilin bulunduğu güzergâhın işlek olması ve menzilhânenin ihtiyaçlarının fazla olması gibi sebeplerle menzilci veya menzilkeş namıyla örfi vergilerden muaf tutulmak üzere çalışmaktaydı.¹⁶⁷

Lütfi Paşa'nın yaptığı diğer bir yenilik de menzilhânelerde devlete ait atların kullanılmasıdır. Bu yöntemle kendisinin “ulak zulmü” olarak nitelediği, ulakların ahalden zorla at talep etmesinin önüne geçmeyi hedeflemiştir.¹⁶⁸ Menzilhâneler için atlar birkaç yöntemle temin edilmekteydi. Bu yöntemlerden biri, orduda kullanılan atların menzilhânelere nakilleri, diğeri ise Karaman eyaletinde yaşayan Atçeken Aşiretinin yetiştirdiği atlardan alınan vergi yoluyla temin edilmesi ve ahalinin verdiği imdadiler sayesinde gereken atların ve malzemelerin satın alınmasıdır.¹⁶⁹

Uzun savaş yıllarının getirdiği sık haberleşme zorunluluğu menzilhânelerin işlemlerini zorlaştırmıştır. Gerekli hayvanların temin edilmesi ve bu hayvanların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için menzilci olarak tayin edilen ahalden başka bölgede yaşayan diğer kişilerden menzilhâneler için yardımlar toplanmaya başlanmıştır.¹⁷⁰ Menzil-i imdadi her zaman yapılan ödemeler olmamakla birlikte zaman zaman düzenli olarak da alındığı olmuştur. Bu bakımdan imdadiler menzilhânelerin bulunduğu bölgedeki ahali için önemli sayılabilecek bir masraf kalemi olabilmektedir.¹⁷¹

Araştırma konusunu ele aldığımız 1675 ile 1725 yılları arasında gerçekleşen savaşlar nedeniyle barış döneminde de yoğun olan haberleşme ağı daha fazla kullanılır oldu. Bu yüzden menzilhâneler, daha fazla kullanıldığından menzilci olarak görevlendirilen 50 hanenin yaptığı ödemeler yetersiz kaldı. Menzilhânelere finansal

¹⁶⁷ Fırat Çakır, 18 Yüzyılın İkinci Yarısında *Balıkesir Şehir Masrafları*, BAÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, s. 55.

¹⁶⁸ Mehmet İpşirli, “Lütfi Paşa”, s. 235.

¹⁶⁹ Irene Beldiceannu- Steinberr, “Atçeken”, *TDVİA*, C. 4. İstanbul 1993, s. 48.

¹⁷⁰ Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak, Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, Hikmetevi Yay, İstanbul 2013, s.351-352.

¹⁷¹ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 37 (1102-1103) (1691-1692)*, Konya 2016 s. 1.

yardım amacıyla, sözü edilen yıllar arasında Konya ahalisine menzili imdadi adıyla bir görev yüklendi.¹⁷²

Konya menzilhânesi, Anadolu sağ kol üzerinde bulunan ve oldukça yoğun bir menzilhânedir. Ayrıca kıtlık, pahalılık ve ulak yoğunluğu, menzilhânelerde beygir sayısının artırılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle menzilci olarak görevlendirilen reayaya ek olarak Konya kazası ve bağlı olduğu nahiyelerle birlikte avarız haneleri üzerinden imdadi ödenmiştir.¹⁷³ Böylece menzil ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve ülke içindeki resmi haberleşmenin aksamasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Araştırma konusuna dâhil olan yıllar içinde Konya’da ahalisinden sıklıkla menzili i imdadi istendiği anlaşılmaktadır. Elli yıllık süre içinde Konya menzilhânesi için yapılan harcamalar, belgelerde tespit edilebildiği kadarıyla 35.617,25 kuruştur.¹⁷⁴

1702 yılında menzilkeş elli hanenin verdiği 500 kuruşun yanında menzilciye imdat olarak da 800 kuruş vermiştir. Menzilciler aldıkları menzil ücreti ve imdadinin yanında sahip oldukları atların yetmemesi durumunda ahaliden at kiralama yoluna başvurdıkları da görülmektedir.¹⁷⁵ Yine 1702 yılında bu da bu yöntemle başvurulmuş ahaliden menzil için at kiralanmıştır. Bunun için de 20 kuruşluk bir kira bedeli ödenmiştir.¹⁷⁶

Ahalinin menzilhânelerin ihtiyaçlarını karşıladıkları gibi menzilciye yaptığı işin karşılığı olarak maaş verilmesi de gerekmektedir. Masraf defterlerinde menzilcilerin yaptıkları iş için aldıkları ücretler kaydedilmiştir. Örneğin 1704 yılında menzilciye 200 kuruş verilmiştir.¹⁷⁷

1718 yılında menzil harcamaları için toplamda 2221,25 kuruş para toplanmıştır. Bu paranın 500 kuruşu menzilkeş hanelerden alınan paradır.¹⁷⁸ Bunun yanında dönemin

¹⁷² Çetin, “Hatunsaray”, s. 350.

¹⁷³ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili 41 (1115-1116/ 1703-1704) Defter 41*, KBŞ Yay, Konya 2016, s. 2.

¹⁷⁴ Söz konusu dönem içinde Konya menzilhânesi için yapılan harcamalar için bkz. KŞS 20-50 numaralı defterler.

¹⁷⁵ Kaya, *Valiler*, s.61.

¹⁷⁶ KŞS 40 / 6-1.

¹⁷⁷ Sak, *Kadı 41*, s. 4.

¹⁷⁸ KŞS 48 /10-1.

Karaman valisi Şehsuvarzade Ahmet Paşa'ya verilen 53 adet menzil beygir için de 2,25 kuruş olmak üzere toplamda 119,25 kuruş ödenmiştir.¹⁷⁹ Menzil harcamaları içinde Anadolu'ya gelen müfettiş paşalar için yapılan harcamalar da mevcuttur. Konya'ya geldiğinde kendisine beygir verilmesi için menzilciye buyruldu gönderen Müfettiş Ali Paşa'ya menzilhânen tanesi bir kuruş olmak üzere toplamda 215 kuruş karşılığında 215 adet menzil beygiri verilmiştir.¹⁸⁰

C. Mahkeme Harçları

Osmanlı Devleti'nde mahkemeler işlevleri sadece adli sorunların çözümü ile ilgilenmekle sınırlı değildir. Osmanlılarda adli işlerin yanında vergilendirmeler de mahkemeler aracılığıyla yapılmaktaydı. Vergi emirleri için yazıla fermanların kadılara hitaben yazılması adliyenin vergilendirme işleriyle birinci dereceden sorumlu olduklarını göstermektedir.¹⁸¹

Mahkeme harçları, adli personelin yaptıkları reaya için yaptıkları işlerin karşılığı olarak ahaliden aldıkları ücretlerden oluşmaktadır. Bir bölgede yaşayan ahali, kendilerine tevzî edilen vergilerden, kendi aralarında vuku bulan adli işlere varıncaya kadar mahkemeye her başvurularında bir miktar harç ödemek durumundaydı. Harc-ı mahkeme adıyla alınan bu ücretler sicile kaydedilen belgeler için alınmaktaydı.¹⁸²

Mahkeme harçlarının alınmaya başladığı ilk dönemin Yıldırım Bayezid (1389-1402) olduğu düşünülmektedir.¹⁸³ Fatih Sultan Mehmet'in hazırlattığı kanunnamede bu miktarlar belirtilmiştir. Örneğin sicilden yedi akçe, hazırladıkları bir hüccetten otuz iki akçe, sicillere kaydedilen belgelerin suretlerinden on iki akçe ve nikâhlardan da 15-30 akçe bu miktar evlenen kadının bakire olup olmamasına göre alınmaktaydı.¹⁸⁴

Mahkeme harcının yanında ahaliden tahsil edilen bir başka ödenek de hüddamiyedir. Hüddamiye kelimesi, Arapça kökenli olup hizmet anlamına gelmektedir.

¹⁷⁹ Kaya, *Valiler*, s. 83; KŞS, 48 / 12-1.

¹⁸⁰ KŞS 48 / 8-1.

¹⁸¹ Mehmet Akif Aydın, "Mahkeme" *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 342.

¹⁸² Çakır, *Balıkesir*, s. 74.

¹⁸³ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s. 87.

¹⁸⁴ İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s. 85.

Osmanlıdaki mahkeme harçları kapsamındaki anlamı ise mahkemece verilen hizmete karşılık reayadan alınan ücrettir.¹⁸⁵ Osmanlı mahkemelerinde görülen dava ya da yapılan iş için halkın ödemekle yükümlü olduğu bir hizmet bedeli vardır. Bu bedel, şeriyeye sicillerinde hüddamiye olarak geçmektedir.¹⁸⁶

Osmanlı Devleti'nde mahkeme sistemi içerisinde davaların kayıtlarını tutmak için kâtipler bulunmaktaydı. Davaların kayıtlarının yanında şahitlerin ifadelerini kayıt altına almak, ya da merkezden gelen emir ve fermanları sicillere nakletmek de onların görevleri arasındaydı.¹⁸⁷ Kâtiplere, yaptıkları işler için halk tarafından ödenen ücretlere ise katibiye denmekteydi.¹⁸⁸ Kâtiplerin aldıkları ücretler XVII. yüzyılda değişmekle birlikte uzun yıllar boyunca aynı kaldı denilebilir.

Osmanlı mahkemelerinin adli polisi işlevini gören muhızlıların görevi herhangi bir dava için davalı ve davacıları mahkemeye getirmektir.¹⁸⁹ Bu iş karşılığında da kendilerine muhızlıya namıyla bir ücret tahsis edilmiştir.¹⁹⁰

Konya ahalisinin ödemekle yükümlü oldukları şehir masrafları içinde mahkeme masrafları 10 ana kalemden oluşmaktadır. Bunlar kayıt masrafları, kadılar veya naiplerin aldıkları ücretler, mahkemeye ödenen hizmet bedeli olan hüddamiye, kâtiplerin aldıkları kâtibeye, mahkeme kethüdalarına ödenen kethüdaie, mahkeme muhızlılarına ödenen muhızlıye, havale muhızlılarının aldıkları hizmet bedelleri, çukadar ücretleri, akçe kâbızlarına ödenen ücretler ve akçe havalesi ücretidir.

1. Kayıt Masrafları

Kayıt masrafları, Konya ahalisinin en çok ödemek zorunda kaldıkları mahkeme harcamalarının başında gelmektedir. Hemen hemen her masraf kaydında harç-ı mahkeme adıyla bir ücret tahsil edildiği görülmektedir. Mahkeme harçları, gelen bir fermanın, buyrulunun, emrin ya da bunların sonucunda masraf defterlerinde kaydı olan

¹⁸⁵ Çakır, *Balıkesir*, s. 75.

¹⁸⁶ KŞS 35 / 12-1.

¹⁸⁷ Ortaylı, *Kadı*, s. 83.

¹⁸⁸ Çakır, *Balıkesir*, s. 76.

¹⁸⁹ Ortaylı, *Kadı*, s.84

¹⁹⁰ Çakır, *Balıkesir*, s. 76.

harcamaların veya vergilerin alındığına dair yazılan belgelerin şeriyye sicillerine kaydedilmesi sırasında halktan tahsil edilen harçlardır.

Konya ahalisinden, yapılan bir keşif sonucu oluşturulan raporun kaydı için de belli miktarlarda kayıt ücreti alınmaktaydı. 1707 yılında şehrin su ihtiyacı için yazılan hüccetin kaydı için 22 kuruş, keşfin sonucunda verilen buyrulunun da sicile kaydedilmesi için 27 kuruş ödeme yapılmıştır.¹⁹¹

Konya ahalisi, kayıt masrafları için toplamda 4547,24 kuruş ödeme yapmıştır. Toplam ücret 50 yıllık süreye dağıtıldığında, Konya ahalisi kayıt masrafları için ortalama 64,05 kuruş ödeme gerçekleştirmiştir. Bu miktar, mahkeme masrafları içinde % 66'lık bir orana sahiptir. Kayıt masraflarının sahip olduğu bu oran, kendisini en çok harcama yapılan masraf kalemi yapmıştır.

2. Kadılar ve Naipler İçin Yapılan Ödemeler

Şehir masrafları içinde mahkeme masrafları kapsamında halkın karşılamak zorunda kaldığı masraflarından biri kadı/naip ücretleridir. Kadılar veya naipler, bulundukları şehirlerde adli sistemin birinci dereceden temsilcileri olması bakımından mahkemelerde en yetkili kişilerdirler. Adli görevlerinin yanında kadılar, birçok idari görevi de yapmakla yükümlüydüler. Bunlar arasında avarız hanelerinin tespiti, vergilerin tahsili ve toplanan vergilerin İstanbul'a götürülmesi için gelen mübaşirler ve diğer görevlilere yardım etmek gibi görevleri vardı. Bu görevlerinden dolayı kadılara; ya da onların temsilcileri olan naiplerine ahali, mahkeme masrafları çerçevesinde harçlar ödemekteydi. Konya'da yaşayan ahali, 1675-1725 yılları arasında kendilerine yapılan tevziatlarda mahkeme masrafları kapsamı içinde kadılar ve naipler için toplam 1019,4 kuruş ödeme yapmıştır.

3. Hüddamiye

Şehir masrafları çerçevesinde hüddamiye harcı için, Konya ahalisinden toplam 414 kuruş tahsil edilmiştir. Hüddamiye giderleri için tespit edilen ilk kayıt 1676 yılında tahsil edilen avarız vergisi kayıtlarındadır. Söz konusu yılda avarız vergisinin yanında, ahaliden 20 kuruş alınmıştır.¹⁹² 1678 yılındaki tevziat sırasında hüddamiye ücretinin

¹⁹¹ KŞS 42 / 2-1.

¹⁹² KŞS 21 / 2-1.

kethüdaiye ile birlikte alındığı görülmektedir.¹⁹³ Belgelerden bunun sebebi tam olarak anlaşılamamaktadır. İki ücretin bir arada kaydedilmesinin sebebi, söz konusu yıllarda iki memur için aynı miktarda para alındığı tahmininde bulunulabilmektedir. Sözü edilen yılda kethüdaiye ve hüddamiye için toplamda 20 kuruş tahsil edilmiştir. Bu miktar, eşit bir şekilde iki memur arasında pay edilmiş olmalıdır.

4. Katibiye

Halka tevzî edilen şehir masrafları kapsamında ahalinin ödediği katibiye ücretleri, incelenen dönem içinde toplam 204,75 kuruş tutarındadır. Bütün mahkeme masrafları içinde en yüksek beşinci harcama kalemidir. İncelenen dönem içinde katibiye ücretlerinin sabit bir fiyatının olmadığı tespit edildi. En az alınan katibiye ücreti 0,50 kuruş ile 1724 yılına aittir.¹⁹⁴ Ahaliden alınan en yüksek katibiye ücreti de 6 kuruştur.¹⁹⁵ Bu miktarda katibiye ücreti, bir sefere mahsus değil birçok masraf kaydında alınmıştır. Konya ahalisi 50 yıllık dönemde ortalama 4,99 kuruş katibiye ücreti ödemiştir.

5. Kethüdaiye

Mahkeme teşkilatı içinde kadıya adli işlerin yürütülmesinde yardımcı olan kadılar Osmanlı mahkeme üyelerinde etkin üyelerdendir. Şehir masrafları kapsamında masraf kayıtlarının tutulduğu sırada kethüdalara ücretler verilmekteydi.

Konya ahalisi, şehir masrafları kapsamında kethüdalara ödeme yapmıştır. Bununla birlikte kethüdaların da kâtipler gibi sabit bir ücretlerinin olmadığı tespit edilmiştir. Bunun nedeni tevziat türlerine göre kethüdalara ödenmesi gereken ücretin değişkenlik göstermesinde olduğu düşünülmektedir.¹⁹⁶ Kethüdalar için yapılan ödemelerin içinde en az meblağ 2 kuruştur. Bu ücret iki kez alınmıştı; bunlardan biri 1718

¹⁹³ KŞS 24 / 2-2.

¹⁹⁴ İzzet Sak, İbrahim Solak, *Konya Kadı Sicili(1135-1136/1723-1724) Defter 49*, Konya Büyükşehir Belediyesi kültür yay. Konya 2016, s. 6.

¹⁹⁵ İzzet Sak, *Konya Kadı Sicili (1118-1119/1706-1707) Defter 42*, Konya Büyükşehir Belediyesi kültür yay. Konya 2018, s. 6.

¹⁹⁶ Örneğin 1716 yılında alınan Avarız ve Nüzul vergileri için yapılan tevziatta kethüdaiye ücretleri hüddamiye ile bir olarak; 5 kuruş şeklinde tahsil edilmiştir. Bkz. İzzet Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili (1128-1129/ 1716-1717)*, Konya 2014, s. 67-68. 1711 yılında Karaman Valisi için verilen 3 günlük taamiye tevziatı sırasında ise kethüdaiye 11 kuruş olarak alınmıştır. Bkz. Sak, *Kadı 41*, s. 8.

yılında yapılan tevzatta diğeri ise 1725 yılındaki tevziatta alınmıştır.¹⁹⁷ Kethüda ücretlerinin en çok alındığı miktar ise 15 kuruştur. Bu miktar, 1704 yılında ve 1706 yılında alınmıştır. Adı geçen memurlar için alınan en yüksek ücret 15 kuruş tutarındadır. Bu miktarı alındığı tevziatlar, 1704 yılında yapılmıştır.¹⁹⁸

Kethüdaiye, yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı gibi sabit bir değere sahip değildi. Muhtemelen yapılan tevziatın türüne göre kethüdaların aldıkları ücretler de farklılık göstermekteydi. Araştırma kapsamında incelenen dönemde kethüdaiye ücreti olarak toplam 186 kuruş alınmıştır. Bu miktarla kethüdaiye, mahkeme masrafları içinde %3 oranındadır. Konya ahalisinden kethüdaiye olarak yıllık ortalama 7,75 kuruş alınmıştır.

6. Muhzırıye

Muhzırıye ücretleri, büyük ölçüde standarttır. Adı geçen memurlara genellikle 3 kuruş ödeme yapılmıştır. Ancak bazen farklı miktarlarda ödeme yapıldığı da tespit edilmiştir. Sonuçlanmış davalardan muhızrlar % 2 akçe almaktaydı. Nikâh akdi, sicile kayıt ve tasdik gibi işlemlerden de muhızrlar ile beraber diğer mahkeme hademelerine 5 akçe verilmekteydi. XVIII. yüzyılda avarız ve nüzul hanelerinin tespiti karşılığında muhızrlara 3 kuruş verilmekteydi.¹⁹⁹

Konya ahalisi, 1675-1725 yılları arasında muhızrlar için toplamda 124 ödeme yapmıştır. Bu oran bütün mahkeme masrafları içinde % 2'lik bir oran tutmaktadır. Konya halkı muhızrıye ücreti için yıllık ortalama 3,26 kuruş ödemiştir. Muhızrıye ücreti olarak genellikle 3 kuruş alınmakla birlikte zaman zaman istisnalar görülmüştür. Örneğin 1692 yılında yapılan bir tevziat sırasında muhızrıye ücreti olarak 5 kuruş alınmıştır.²⁰⁰ En yüksek muhızrıye ücreti, 1702 yılında yapılan tevziatta alınan 8 kuruşluk ücrettir.²⁰¹ En düşük ücret ise 1724 yılında alınmıştır. Söz konusu yılda yapılan tevziatta, muhızrlara 2

¹⁹⁷ KŞS 48 / 10-1; İzzet Sak, Cemal Çetin, *Konya Kadı Sicili (1138-1139/1726-1727) Defter 50*, Konya 2014, s. 9.

¹⁹⁸ Sak, *Kadı 41*, s. 2; Sak, *Kadı 42*, s. 2.

¹⁹⁹ Ahışhalı, "Muhzır", s. 85.

²⁰⁰ Sak, *Kadı 37*, s. 2.

²⁰¹ KŞS 40 / 6-1.

kuruş ödeme yapılmıştır. Bu yıldaki tevziat sırasında muhızırie ücreti olarak 2 kuruş alınmıştır.²⁰²

7. Havale Muhzırları İçin Yapılan Harcamalar

Mahkeme masrafları çerçevesinde alınan harçlardan biri de havale muhızrlarının ücretleridir. Havale muhızrları da mahkeme muhızrları arasında yer almaktaydılar. Konya şeriyye sicilleri incelendiğinde havale muhızrları için toplam 21 adet kayda ulaşılmıştır. Havale muhızrları için toplamda 67,25 kuruş alınmıştır. Bu miktarla havale muhızrlarına ödenen ücretler, % 1 gibi oldukça düşük bir oran tutmaktadır. Araştırmanın yapıldığı dönem içinde yıllık olarak ortalama 3,25 kuruş havale muhızrları için alınmıştır.

İlk kayıt 1706 yılındaki şehir masrafları için yapılan tevziatla ilgilidir. Burada havale muhızrları için 3,75 kuruş alınmıştır.²⁰³ Havale muhızrları için ödenen en yüksek miktar ise 1707 yılındaki tevziatta verilen 6 kuruştur. Bunun dışında araştırma döneminin sonuna kadar yapılan tevziatlarda havale muhızrları için alınan ücretlerde bir değişiklik olmamış ve hep 3 kuruş alınmıştır.

8. Çukadariye

Şehir masrafları çerçevesinde Konya ahalisinin ücret ödediği bir diğer mahkeme görevlileri de çukadarlardır. Çukadarlar için ödenen ücretler bütün mahkeme giderleri içinde toplam 56 kuruş ödenmiştir. Bu miktarın mahkeme masrafları içindeki oranı, %1'dir. Konya ahalisi diğer masraflara nazaran çukadar için oldukça düşük bir ücret ödemişlerdir. Çukadariye ücretinin bir ortalaması alındığında yıllık 4,25 kuruş bir ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır.

9. Akçe Kâbızları

Söz konusu dönemde, mahkeme masrafları içinde yüksek meblağlardan biri olarak sayılabilecek harcama çeşidi, akçe kâbızları için ödenen harçlardır. Konya ahalisi, 50 yılda toplam 227,39 kuruş ödeme yapmıştır. Yıllık ortalama 6,75 kuruş, bu görevliler için alınmıştır.

²⁰² Sak, Solak, *Kadı* 49, s. 14-15.

²⁰³ Sak, *Kadı* 42, s. 2-4.

Akçe kâbızları için ilk defa, 1684 yılında yapılan tevziat sırasında tahsilat yapılmıştır.²⁰⁴ Tevziatlar sırasında akçe kâbızları için sabit bir ücret alınmamıştır. En yüksek yüksek ücret 1687 yılında yapılan tevziatta alınan ücrettir. Bu yıl akçe kâbızları için 30 kuruş ödenmiştir.²⁰⁵ En düşük ücret ise 1724 yılında yapılan tevziatlardan birinde alınan ücrettir.²⁰⁶ Bu yıla denk gelen tevziatlarda akçe kâbızları için toplam 21 kuruş alınmıştır.²⁰⁷ 1724 yılındaki tevziatlar içinde akçe kâbızları için alınan en düşük ücret bir kuruştur ki aynı zamanda 50 yıllık süre içinde de en düşük miktar olma özelliğine de sahiptir.²⁰⁸

10. Akçe Havalesi

Mahkeme masrafları içinde alınan ücretler içinde yer alan bir başka masraf türü akçe havalesidir. Akçe havalesi Konya ahalisinin ödediği mahkeme masrafları içinde en az olan harcama kalemidir. İncelenen belgelerde, 50 yıllık süre içinde sadece bir kez akçe havalesi ücreti alındığı tespit edilmiştir. 1707 yılında yapılan tevziatta alınan 3 kuruşluk bedel dışında akçe havalesi için başka bir harcama yapılmamıştır.²⁰⁹

D. Suyollarının Bakım ve Onarım Masrafları

Çalışmanın ele alındığı dönemde, teknolojinin henüz gelişmemiş olmasından dolayı günümüzde yapılan barajlar yapılamamaktaydı. Ancak yine de insanlar çeşitli yollarla kullanabilecekleri suyu yaşadıkları yerlere nakletmeyi başaramışlardır.

Osmanlı Devleti'nde şehirlerin su ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli su yapıları ve yolları yapılmıştır. Bu hizmetler günümüzdeki gibi devletin yapması gereken

²⁰⁴ KŞS 28 / 6-3.

²⁰⁵ KŞS 34 / 3-1.

²⁰⁶ Tevziatlar, genellikle yılda 2 defa yapılmaktaydı. Ancak, 1724 yılı Osmanlı Devleti için oldukça hareketli bir yıl olmuştur. Nitekim bu durum tevziatlara da yansımıştır. Belgelerde Karaman eyaletindeki kazalardan alınan imdadiye-i seferiye vergisinin ikinci taksidi, Van ve Tiflis taraflarına yapılacak sefer için gönderilecek mükari develer için gönderilen emirler mevcuttur. Bu dundan dolayı da söz konusu yılda dokuz adet tevziat kaydına rastlanmıştır.

²⁰⁷ Sak, Solak, *Kadı* 49, s. 12-18.

²⁰⁸ Sak, Solak, *Kadı* 49, s. 15.

²⁰⁹ KŞS 43 / 5-1.

bir görev olarak değil vakıflar tarafından yapılması kabul gören hayır işlerindendi.²¹⁰ Her ne kadar yapımları vakıflar tarafından yapılmış olsa da bakım ve onarımları sadece vakıflarca üstlenilmemiş, bölgede yaşayan ahali de bu masrafların karşılanmasında sorumlu olmuşlardır.

Konya'nın su ihtiyacı şehrin etrafında bulunan kaynaklardan temin edilmekteydi. Suyolları ve çeşmeler vasıtasıyla şehirde yaşayan insanlar suya kolay bir şekilde ulaşabilmekteydi. Konya ahalisinden, suyu depolandığı havzan bölgesinin bakım ve temizlik işleri için düzenli olarak ücret tahsil edilmekteydi.²¹¹ Yapım ve onarım masraflara ek olarak işçilere ve ustalara maaşlarının ödenmesi amacıyla da halktan para tahsil edilmiştir.

Araştırılan dönemle ilgili belgeler incelendiğinde şehrin su ihtiyacının kesintisiz bir şekilde karşılanabilmesi suyuolları, havzan ve künkler ve çeşmelerin bakım ve onarımı düzenli olarak yapılmış, gerektiği zamanlarda da yenileri inşa edilmiştir. Böylece şehrin su ihtiyacı olabildiğince kesintisiz bir şekilde sağlanmaya çalışılmıştır.

1675-1725 yılları arasında yapılan şehir masrafları içinde suyuolları için yapılan harcamalara ait birçok belge tespit edilmiştir. Çok sık aralıklarla ve bazen yüksek meblağlara ulaşan paralarla bu faaliyetler yapılmıştır. Konyalıların, kullandıkları suyun temiz ve güvenli bir şekilde şehre ulaşmasını sağlamak için büyük ve zahmetli çabalar içine girdikleri anlaşılmaktadır.

İncelenen belgelerde şehrin su ihtiyacının karşılanması için yapılan harcamalara ait ilk kayıt 1678 yılında yapılan tevziatta bulunmaktadır.²¹² Konya ahalisinden suyuollarının bakım ve onarımı elli yıllık süre içinde toplam 1584,50 kuruş para toplanmıştır. Suyuollarının bakımı her yıl yapılmamaktaydı. Ancak çalışma dönemi hesap edildiğinde yıllık ortalama 63,38 kuruş alınmıştır. Elli yıllık süre içinde su ihtiyacı için en büyük harcama, 1717 yılındaki tevziata aittir. Bu dönemde 230 kuruş harcanmıştır.²¹³

²¹⁰ Doğan Yörük, "Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Çevre Anlayışının Gelişmesinde Vakıflar ve Dernekler" *SUTAD*, Konya 2016, 364.

²¹¹ Çetin, "Hatunsaray", s. 351.

²¹² KŞS 24 / 1-1.

²¹³ Sak, *Kadı* 47, s. 66-67.

En düşük masraf ise 1704 yılındaki tevziat sırasında saray şadırvanı için yapılmıştır. Şadırvanın yolu için 2 kuruş harcanmıştır.²¹⁴

Konya'nın su ihtiyacı büyük ölçüde Meram Deresi, Çayır Irmağı ve Şehir Irmağı'ndan karşılanmaktaydı.²¹⁵ Bu dere ve ırmakların da düzenli aralıklarla temizlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle ahali çoğu zaman bu dereleri temizlemişlerdir. 1702 yılında Çayır Irmağı'nın tathiri için 83,75 kuruşluk bir harcama yapılmıştır.²¹⁶

Konya ahali su yollarının bakım ve onarımı için yapılan tevziatlarda bu işle uğraşan insanların ücretlerini de ödemekle mükellefler. İşçilerin herhangi bir yerden sabit bir ücret almakta, yaptıkları her işin karşılığı olarak yevmiye usulü çalışmaktaydılar. Bunun doğal bir sonucu olarak da ahali su yollarının bakımında çalışan insanların ücretlerini de ödemek durumundaydılar. 1713 yılında Şehir Irmağı'nın havalesinde çalışan 2 kişiye 12 kuruş ödeme yapılmıştır.²¹⁷

E. Olağanüstü Vergiler

Avarız-ı divaniye uygulamaları çerçevesinde savaş gibi durumlarda hazine ve ordunun giderlerini karşılayabilmek için alınan vergilerdir. Özellikle savaşların uzaması ve devletin paraya olan ihtiyacının artması gibi nedenlerden dolayı avarız türü vergiler de her yıl toplanan düzenli vergile hâline gelmiştir. Avarız hane sistemine göre toplanan bu vergiler, yıllık toplanmaları ve tevzî edilen diğer masraflarla birlikte tahsil edildikleri görülmektedir.

Şehir masrafları çerçevesinde 1675-1725 yılları arasında Konya ahalisine tevzî edilen yükümlülükler içerisinde en fazla süreklilik gösteren kalemlerden biri olağanüstü vergilerdir. 1675-1725 yılları arasında kaza ahalisinden 8 adet avarız türü vergi alındığı görülmektedir. Bunlar, avarız vergisi, bedel-i nüzul, sürsat, beldaran, imdadiye-seferiye, imdadiye- hazariye, iştira ve ordu-pazar akçesidir.

Konya ahali, 1675-1725 yılları arasında olağanüstü vergiler kapsamında toplam 98096,34 kuruş ödeme yapmıştır. Konya Kazası'nda yaşayan insanların şehir masrafları

²¹⁴ Sak, Çetin, *Kadı 41*, s. 4.

²¹⁵ Çetin, "Hatunsaray", s. 351.

²¹⁶ KŞS 40 / 6-1.

²¹⁷ KŞS 46 / 1-1.

içinde yaptığı harcamaların %61'i vergiler içindir. Olağanüstü vergiler, şehir masrafları içinde insanların en çok ödeme yaptığı masraf kalemidir. Nakit olarak verdikleri paranın yanında işira vergisi ile aynı olarak da vergi vermişlerdir.

1. Nüzul Vergisi

Nüzul vergisi, Konya ahalisinin ödemekle yükümlü olduğu olağanüstü vergiler içinde en çok ödeme yaptıkları vergi kalemidir. 1675-1725 yılları arasında nüzul vergisi toplam 40314,62 kuruş toplanmıştır. Nüzul vergisi, olağanüstü vergiler içinde Konya ahalisinin %41 oranında bir yer tutmaktadır. Konya Kazası'ndan yıllık ortalama 2121 kuruş toplanmıştır.

Konya Kazasından alınan nüzul vergilerinin en düşüğü 1676 yılında alınmıştır. Bu yılda, geçen yıla ait nüzul vergisinden kalan 77 kuruş tahsil edilmiştir.²¹⁸ İncelenen belgeler içinde tespit edilen en yüksek veri 1710 yılına ait bir kayıttadır. Bu yılda bütün Karaman eyaletine ait nüzul vergisi kaydedilmiştir. Belgede 1710 yılı için Karaman eyaletinden 6240 kuruş alınmıştır.²¹⁹ Sadece Konya kazasından alınan vergiler içinde toplanan en yüksek nüzul bedeli, 1678 yılındaki 2204 kuruşluk miktardır.²²⁰

2. Avarız Vergisi

Konya ahalisi de hicri takvime göre her yıl iki taksit şeklinde ödeme yapmakla yükümlüydü. Konya'da yaşayan insanlardan düzenli olarak avarız vergisi toplanmıştır. Konya ahalisi, 1675-1725 yılları arasında avarız vergisi için toplam 26.259 kuruş ödeme yapmıştır. Bu miktar, olağanüstü vergiler için toplanan miktarın % 25'sini oluşturmaktadır. Konya Kazasının en çok ödemekle yükümlü olduğu ikinci vergi kalemidir. Avarız vergisi için yıllık ortalama 525,18 kuruş ödeme yapılmıştır.

Avarız miktarlarında büyük bir değişme olmasa da küçük farklılıklar görülmektedir. 50 yıllık süre içinde avarız vergisi için toplanan en yüksek miktar araştırma konusunun ilk 12 yıllık döneminde alınmıştır. Bu dönemde Konya ahalisinden 1597 kuruş toplanmıştır.²²¹ Verginin en az alındığı yıl ise 1714 yılına denk gelmektedir. Bu yılda Konya ahalisinden avarız vergisi için 1237 kuruş toplanmıştır.²²²

²¹⁸ KŞS 21 / 2-1.

²¹⁹ KŞS 44 /192-1.

²²⁰ KŞS 24 / 4-1.

²²¹ KŞS 21 / 2-1; KŞS 34 / 4-1.

²²² Sak, Çetin, *Kadı* 45, s. 613,614.

3. Sürsat Vergisi

Osmanlı Devleti'nde avarız ve nüzul vergilerinden sonra ordunun iâşe ihtiyacını karşılamaya yönelik sürsat adında yeni bir vergi kalemi oluşturmuştur. Sürsat vergisinde mükellefler ordunun ihtiyacı olan iâşenin bir kısmını mal olarak karşıladıktan sonra diğer bir kısmını da nakdi olarak karşılamak zorundaydılar.²²³

Bazı kayıtlarda Konya'dan alınan sürsat vergisiyle alınan malların da listesi verilmiştir. Alınan ürünlerin miktarları ve fiyatları göstermesi açısından bu kayıtların değeri büyüktür. 1683 yılında masraf defterlerinde kayıtlı olan sürsat vergisi için yazılan belgede 3245,5 kuruş tahsil edilmiştir.²²⁴

Tablo 5: Sürsat Vergisi İle Alınan Ürünler

Sürsat Vergisiyle Alınanlar	Miktar (Birim)	Birim Tutarı (Akçe)	Tutar (Akçe)
Arpa	5000 Keyl	40	200.000
Un	1000 Keyl	90	90.000
Ağnam	200 Re's	30	40.000
Revgan-ı sade	200 vakıyye	30	6000
Bal	100 Vakıyye	30	2.000
Saman	400 Kantar	30	12.000
Odun	100 Araba	70	7.000
Toplam			357.000

Konya Kazası'nda yaşayan insanlardan, 23.227,5 kuruş sürsat vergisi toplanmıştır. Sürsat vergisi, toplanan vergiler içinde üçüncü sıradadır.

4. Beldaran Akçesi

Osmanlı Devleti, sınırları içinde bulunan yollar ve geçitlerin güvenliğinin sağlanması amacıyla korunmaya muhtaç bölgelere yakın yerde yaşayan insanlardan

²²³ İşbilir, "Nüzul", s. 311.

²²⁴ KŞS 28 / 6-1.

bazılarını beldar olarak görevlendirmiştir.²²⁵ Beldar olarak görevlendirilen insanların maaşları da yine onların seçildiği yerlerde yaşayan insanlardan ödenmekteydi.

1675-1725 yılları arasında Konya ahalisinden sadece bir kez beldaran akçesi alındığı tespit edilebilmiştir. 1685 yılında yapılan tevziat sırasında Konya ahalisi 819,50 kuruş beldaran akçesi ödemiştir.²²⁶

5. İmdadiye- Seferiye

İmdadiye-i seferiye XVII. yüzyılda devletin savaşlar için gelir oluşturabilmek amacıyla ihdas edilmiş bir vergi çeşididir. İlk dönemlerde, genellikle zenginlerden, devlete yardım amacıyla alınan bu verginin amacı,²²⁷ kapıkulu askerlerinin ulufelerini ödemek ve savaşta kullanmaktır. Bu zenginler özellikle taşrada görev yapan yüksek rütbeli zengin devlet adamları idi.²²⁸

İmdadiye-i seferiye, sonra halktan da avarız hanesi hesabına göre toplanmaya başlanmıştır. Şeriyeye sicilleri incelenirken Konya'dan alınan imdadiye-i seferiye vergisi, araştırma döneminin sonlarında; 1724 yılında alınmıştır.²²⁹ Tespit edilebilen belgelerde imdadiye-i seferiye için 5 kayıt bulunabilmiştir. Bu kayıtlardan elde edilen bilgiye göre Konya'dan imdadiye-i seferiye vergisi adı altında 5050,50 kuruş alınmıştır. Bu miktar, olağanüstü vergiler içinde %5 oranında bir yer tutmaktadır.

6. İmdadiye-i Hazariye

İmdadiye-i hazariye vergisi, seferiyede olduğu gibi hazineye yardım için oluşturulmuş bir vergi çeşididir. Ancak hazariye vergisinin farkı, barış zamanlarında alınmış olmasıdır. Özellikle yapılan tağşişlerle ve tımar sisteminin bozulması ile birlikte taşrada görev yapan devlet erkânının gelirleri kendilerine yetmemekteydi. Bu nedenle savaş zamanlarında kendilerinden istenen askeri toplayıp cepheye getiremez olmuşlardı.

²²⁵ Ziya Kazıcı, "Osmanlıda Örfi Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfi Hukuk", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi S. 4, 1986, s. 300.

²²⁶ KŞS 33 / 2-1.

²²⁷ Cezar, "İmdadiye Uygulamaları", s. 71.

²²⁸ Cezar, "İmdadiye Uygulamaları", s.86.

²²⁹ Sak, Solak, *Kadı* 49, s. 1.

İmdadiye-i hazariye vergisinin tahsil edilme yöntemi diğer olağanüstü vergilerde olduğu gibi avarız hanelerine tevzi edilmekteydi. Bu verginin toplanması yerel yöneticilere bırakılmıştı. Ancak seferiye ve hazariye vergilerinin aynı anda toplanması yasaktı.

Konya ahalisinden, hazariye vergisinin alındığı ilk tarih tespit edilebilen belgelere göre 1723 yılıdır.²³⁰ Hazariye vergisi için Konya'dan yaşayan insanlardan 1824,25 kuruş alınmıştır. Hazariye vergisi için Konya'da yaşayan ahali yıllık ortalama 608,08 kuruş ödeme yapmıştır. İmdadiye-i hazariye vergisi olağanüstü vergiler içinde % 2 oranına sahiptir.

7. Ordu –Pazar Akçesi

Osmanlı ordusunda muharip gücün yanında bazı geri hizmet grupları da bulunmaktaydı. Bu gruplardan biri de orducu esnafıydı. Orducu esnafı askerlerin ihtiyaç duyduğu iaşeden savaş araç gereçlerine kadar hemen hemen her şeyi ücret karşılığında askerlere temin eden gruplardandır.²³¹

Ordu ile beraber cepheye giden orducu esnafının dışında şehirde kalan esnaflar da orducu esnafına para vermekle mükelleftiler. Böylece esnaf grupları arasında bu görev için yardımlaşmış olurlardı. Orducu esnafına para yardımında bulunan esnaflara da yamak denirdi.²³²

Konya'dan orducu esnafı için iki kez ücret alınmıştır. Bunlardan ilki 1683 yılındadır. Ahali bu yılda 50 kuruş orducu akçesi ödeme yapmıştır.²³³ İkincisi ise 1718 yılında alınmıştır. İkinci tahsilatta ahaliden 3350 kuruş ordu-pazar akçesi tahsil edilmiştir.²³⁴

8. İştira Vergisi

İştira vergisi, Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu anda ordu için deve tedarik etmesini sağlayan bir vergi çeşididir. Genellikle ordunun hareket güzergâhı üzerinde olan

²³⁰ KŞS 49 / 1-1.

²³¹ Çelik, “Orducu Esnafı”, s. 370.

²³² Çelik, “Orducu Esnafı” s. 142.

²³³ KŞS 27 / 4-1.

²³⁴ KŞS 48 / 279-1.

yerlerden deve alınırđı. Yol güzergâhında olmayan yerlerden ise ihtiyaç duyulan develerin para olarak karşılıkları alınmaktaydı.

Konya ahalisinden de işıra kapsamında hem para hem de deve tahsil edilmiştir. Tespit edilebilen belgelere göre Konya'dan 3040,5 kuruş işıra bedeli olarak tahsil edilmiştir. Bunun yanında aynı olarak da deve istenmiştir. 1724 yılında Trabzon iskelesinden Van ve Tiflis'e cephanе, tophane mühimmatı ve zahire götürmek için Karaman eyaletinden 750 deve toplanmıştır. Bu develerin 45 âdeti Konya ve Saidili'nin verdiği develerdir.²³⁵

F. Borç Alınan Paraların Murabahası

Avarız vakıfları, şehir kethüdası, pazarbaşı ya da ayan-ı vilayet denen şehirlerin ileri gelenlerinden şehir masraflarını karşılayabilmek için ahalі adına yapılan harcamalar, şehir halkına borç olarak yazılmaktaydı. Daha sonra vergiler ve diğer masrafların tahsilatı ile birlikte bu borçlar da tahsil edilmekteydi.

Murabahanın sözlükte, artma, kâr, ticari kazanç anlamlarına gelmektedir.²³⁶ Osmanlı mali sisteminde, farklı uygulanış biçimleri olsa da, genellikle verilen borcun vade farkı ile birlikte alınması şeklinde uygulandığı söylenebilir. Para vakıfları ile birlikte kullanılmaya başlandığı söylenebilir. Ancak paranın vakfedile bilirlіği ile ilgili bazı tartışmalar vardı. Ebusuud Efendinin para vakıflarının önünü açan fetvası ile birlikte vakıfların sayıları arttı. Buna bağılı olarak da murabahanın kullanılması da yaygınlaştı.²³⁷ Bir kişiden veya bir vakıftan alınan borcun ne zaman ödeneceğine göre vadesi değişmekteydi. Osmanlı Devleti'nde murabaha genelde %10 ile %15 arasında değişmekteydi.²³⁸

Kişiler ve avarız vakıfları ahalі adına yaptıkları harcamalar için bu oranlar arasında bir faiz uygulayarak anaparalarını işletmekteydiler. Böylece özellikle ayanlar ve zengin tüccarlar ya da askeri sınıf mensubu kişiler şehir masrafları üzerinden servetlerini

²³⁵ Sak, Solak, *Kadı* 49, s. 7-8.

²³⁶ İbrahim Kâfi Dönmez, "Murabaha", *TDDVDİA*, C. 31, İstanbul 2006, s.148.

²³⁷ Hamdi Döndüren, "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 1, 2018, s. 3-4.

²³⁸ Cafer Çiftçi, "18. Yüzyılda Bursa Halkına Tevzî Edilen Şehir Masrafları", *UÜFD*, Yıl 5, S. 6, 2004/1, s.81.

arttırma imkânı bulmaktaydılar. Ayanların sürekli servetlerini bu yöntemle arttırması zamanla kendilerine yaşadıkları şehirlerde itibar ve güç kazandırmıştır. Böylece merkez ile taşra arasında etken bir güç konumuna gelmişlerdir.²³⁹

Konya kazasında 1675 ile 1725 yılları arasında yapılan şehir masrafları için yapılan harcamalarda birçok belgede bazı kişilerden borç alındığı görülmektedir. Belgelerin bazılarında borcun kimden alındığı açık olarak belirtilmiştir. Ancak bazı belgelerde sadece alınan borç için murabaha bedeli kaydedilmiştir.²⁴⁰

Konya şeriiye sicillerinde incelenen belgelere göre ahali adına yapılan şehir masrafları için vakıflardan, şehrin ileri gelenlerinden ve bazen de yetimlerin mallarından alınan borçlar için murabaha ödenmiştir. 1716 yılına ait bir masraf kaydında yapılan sair masraflar için Yetimoğlu Çeşmesi ve Tekye Çeşme vakıflarından borç alınmış, alınan borca karşılık olarak da 15 kuruş murabaha ödenmiştir.²⁴¹ 1715 yılında avarız ve nüzul vergilerinin tahsili sırasında yapılan diğer masraflar için Mehmed Efendi yetimlerinden alınan borç için 3 aylık murabaha ücreti olarak 25 kuruş verilmiştir.²⁴²

Araştırma konusu kapsamında yapılan tevziatlarda Konya kazasında yaşayan ahaliden 50 yıllık dönem için toplam 1395,75 kuruş murabaha bedeli toplanmıştır. Murabaha borç alınan yerlere, miktara ve vadeye bağlı olarak değişen miktarlarda değişmektedir. Toplanan murabaha bedeli bütün şehir masrafları içinde % 1'lik bir oran tutmaktadır. Araştırma sonucunda Konya kazasında yaşayan insanların murabaha bedeli olarak her yıl ortalama 46,53 kuruş ödeme yaptıkları belirlenmiştir.

Tespit edilebilen belgeler içinde alınan en yüksek murabaha bedeli 1718 yılındaki tevziat sırasında alınmıştır. Eşkıya takibi için Anadolu'ya gelen Ali Paşa için yapılan harcamaların karşılığında ödemiştir. Bu tevziat sırasında Konya'da yaşayan ahalinin verdiği murabaha bedeli 311 kuruştur.²⁴³ Murabaha bedeli olarak alınan en düşük bedel

²³⁹ Dönmez, "Murabaha, s. 151.

²⁴⁰ Sak, *Kadı* 47, s. 67.

²⁴¹ Sak, *Kadı* 47, s. 69.

²⁴² Sak, *Çetin Kadı* 45, s. 5.

²⁴³ KŞS 48 / 9-1.

ise 1704 yılında beylerbeyi sarayı için yapılan tamirat için verilen 2,5 kuruşluk meblağdır.²⁴⁴

G. Sair Masraflar

Sair masraflar, harcamaların açıkça niçin yapıldığı belirtilmeyen harcamalardır. Şerhiye sicillerinde, “mesarif-i saire”²⁴⁵ olarak kaydedilmektedirler. Konya ahalisine tevzi edilen masraf kalemlerinden biri sair masraflardır. Harcamaların nerelere yapıldığı ile ilgili bir tahminde bulunabilmek için, diğer şehirlerde yapılan masraflara bakılabilir. Örneğin Bursa’da kamuya ait bazı binaların –cami ve çeşitli vakıf binalarının- çeşitli ihtiyaçları için vakıflara yardımcı olmak için ahaliden para talep edilmektedir.²⁴⁶ Konya’ya ait belgelerde geçen sair masraflar da bunları karşılamak için yapılmış olma ihtimalleri vardır.

Konya ahalisinden, 1675 ile 1725 yılları arasında tevzi edilen şehir masrafları kapsamında 27 adet kayıt tespit edilmiştir. Bu kayıtların verdiği bilgiler ışığında Konya Kazası’nda yaşayan insanlardan sair masraflar için 2381,50 kuruş tahsil edilmiştir. Buna göre her yıl ortalama 88,20 kuruş ödeme yapmaktaydılar.

Yapılan en büyük harcama 1678 yılında yapılan tevziat sırasında tahsil edilen 1334 kuruştur.²⁴⁷ Bu miktar dışında bir yıl içinde halktan sair masraflar için bu kadar yüksek bir meblağ alınmamıştır. Bunun birden çok sebebi olabilir. Yukarıda, sair masrafların niteliği ile ilgili tahminin doğru olması durumunda, 1678’de bazı camilerin ya da diğer vakıf binalarının genel ihtiyaçları aynı anda karşılanmış olabilir. Diğer tevziatlarda sair masraflar için genellikle düşük miktarlarda tahsilatlar yapılmıştır. 1678 yılında yapılan tahsilat hariç tutulursa Konya ahalisinden alınan en yüksek tutar 1703 yılında alınan 164 kuruştur. Bu miktar da vilayet mesarifi adı altında alınmıştır.²⁴⁸ Tespit edilebilen belgeler içinde sair masraflar için yapılan en düşük harcama ise 1724 yılında olup 1 kuruş tahsil edilmiştir.²⁴⁹

²⁴⁴ Sak, *Kadı 41*, s. 5.

²⁴⁵ KŞS 24 / 3-2.

²⁴⁶ Çiftçi, “Bursa Şehir Masrafları”, s. 82.

²⁴⁷ KŞS 24 / 2-1.

²⁴⁸ KŞS 40 / 5-1.

²⁴⁹ Sak, Solak, *Kadı 49*, s. 12-13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KONYA AHALİSİNİN VERGİ YÜKÜ

İncelenen dönemde Konya Kazası ahalisine tevzî edilen şehir masraflarının, hesaplanabilmesi için nüfusun bilinmesi gerekir. Osmanlı Devleti'nde, yılın belli zamanlarında yapılan nüfus sayımları ile vergi mükelleflerinin sayısı tahmini nüfusa dair bazı bilgilere ulaşılabilir. XVI. yüzyılda bu tahrirler timar sistemi ile ilgiliyken, sonraki yüzyıldan itibaren avarız türü vergilerin tevziat ve tahsilatı için yapılmaya başlandı. Söz konusu veriler net bir rakama ulaşma konusunda yetersiz veya yanıltıcı olmakla birlikte, tarihçiler tarafından nüfus hesaplamaları için referans olarak kullanıldı.

Avarız defterleri aracılığıyla tespit edilebilen rakam, bütün insanların oluşturduğu nüfus olmayıp sadece vergi mükelleflerinin oluşturduğu nüfustur. O dönemde çalışan nüfusun büyük bir çoğunluğunun erkek olması da avarız defterlerine kaydedilen kişiler sadece çalışan erkeklerdir. Vergilendirmede önemli bir husus da erkeklerin evli veya bekâr olması ya da sahip işlettikleri toprakların miktarlarıdır.²⁵⁰

Osmanlı Devleti, vergilendirdiği reayayı başlıca üç ana kategoriye ayırmaktadır. Gelir seviyelerine göre belirlenen bu kategoriler edna, evsat ve ala olarak adlandırılmıştır. Edna olarak tanımlanan grupta yer alan vergi mükellefleri, gelirleri en düşük olan insanlardır. Yıllık geliri 20.000 akçeden az olan insanlar *edna* olarak adlandırılmaktaydılar. Yıllık geliri orta seviye olarak kabul edilen ve 20.000-100.000 akçe arasında gelire sahip olan kişiler de *evsat* olarak adlandırılmaktaydılar. Bir diğer grup da yıllık geliri 100.000 akçeden fazla olan insanlardır. Diğerlerine göre daha fazla gelire sahip olan bu kişilerin oluşturduğu gruba ise *âlâ* denilmekteydi.²⁵¹

Araştırmanın bu bölümünde Konya Kazası'nın sahip olduğu nüfusa dair değerlendirmeler yapılacaktır. Bunun yanında hane sayıları üzerinden bir kişinin üstlendiği yıllık vergi yükü hesaplanmaya çalışılacaktır. Özellikle nüfusun hesaplanması oldukça zordur. Çünkü söz konusu dönemde şehirde yaşayan insanların hepsi değil sadece vergilendirilen kesim kaydedilmekteydi. Bu da doğal olarak nüfusun tamamının

²⁵⁰ Mustafa Öztürk, "1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 8, Ankara 1997, s. 253.

²⁵¹ Süleyman Demirci, "Avariz And Nüzul Levies In The Ottoman Empire: An Assessment of Tax Burden on the Tax-Paying Subjects. A Case Study of The Province of Karaman, 1628-1700", *EÜSBE Dergisi*, C. 1, S. 11, 2001 s. 5.

hesaplanmasını güçleştirmektedir. Öte yandan avarız ve masraf defterlerindeki veriler, bize yaklaşık olarak bir veriye ulaşma imkânı vermektedir.

YAPILAN TEVZİATLARIN OLUŞTURDUĞU VERGİ YÜKÜ

Şehir masraflarının tevzî edilmesi ile birlikte şehirde yaşayan insanlar, bir vergilendirmeye tabi tutulmaktaydı. Bu uygulama ile kişiler, söz konusu vergilendirmeye bireysel olarak değil, gruplar hâlinde muhatap olmaktaydılar. Osmanlı yönetiminin uyguladığı vergilendirme yöntemlerinden biri olan avarız hane sistemi ile Konya ahali hem ödemek zorunda oldukları vergileri ödemekte, hem de tevziatı yapılan diğer masrafları da karşılamaktaydı.

Tevziatın oluşturduğu vergi yükünün vergi yükünün hesaplamak amacıyla Konya’da kaç tane avarız hanesinin bulunduğu tespiti yapılmalıdır. Masraf defterlerinde, Konya kazasının avarız haneleri ayrıntılı bir şekilde kaydedildiği tespit edebildik. Avarız haneleri, beşer yıllık dönemler halinde ele alarak bir ortalama elde ettik. Aşağıdaki tabloda söz konusu şehirdeki avarız haneler ve gerçek hanelerin sayıları verilmiştir.

Tablo 2: Konya’da Bulunan Avarız Hane ve Gerçek Hanelerin Sayıları²⁵²

Dönem	1675-1680	1680-1685	1685-1690	1690-1695	1695-1700	1700-1705	1705-1710	1710-1715	1715-1720	1720-1725	Ortalama
Avarız Hanesi	252,75	338,25	285,25	310,75	305,25	276,5	273,5	259,25	257,5	235	279,50
Gerçek Hane	2780	3719	3145	3420	3358	3040	3008	2851	2834	2585	3074,00

1675-1725 yılları arasında Konya Kazası’nda avarız haneleri bu esasa göre belirlenmekteydi. Çok büyük değişiklikler olmasa da Konya avarız haneleri bakımından dalgalı sayılabilecek değişiklikler geçirmiştir denilebilir. Konya Kazası, kendisine bağlı olan dört nahiye ile Karaman Eyaleti’nin paşa sancağı konumundaydı. Bu nahiyeler, şehir

²⁵² 1675-1725 yılları arasında Konya’da bulunan avarız hanelerin hesaplanması için 20-50 numaralı Konya Şerhiye Sicilleri incelenmiştir.

merkezi konumundaki Konya ile birlikte karşılanması gereken masraflara ortak olmaktaydılar.

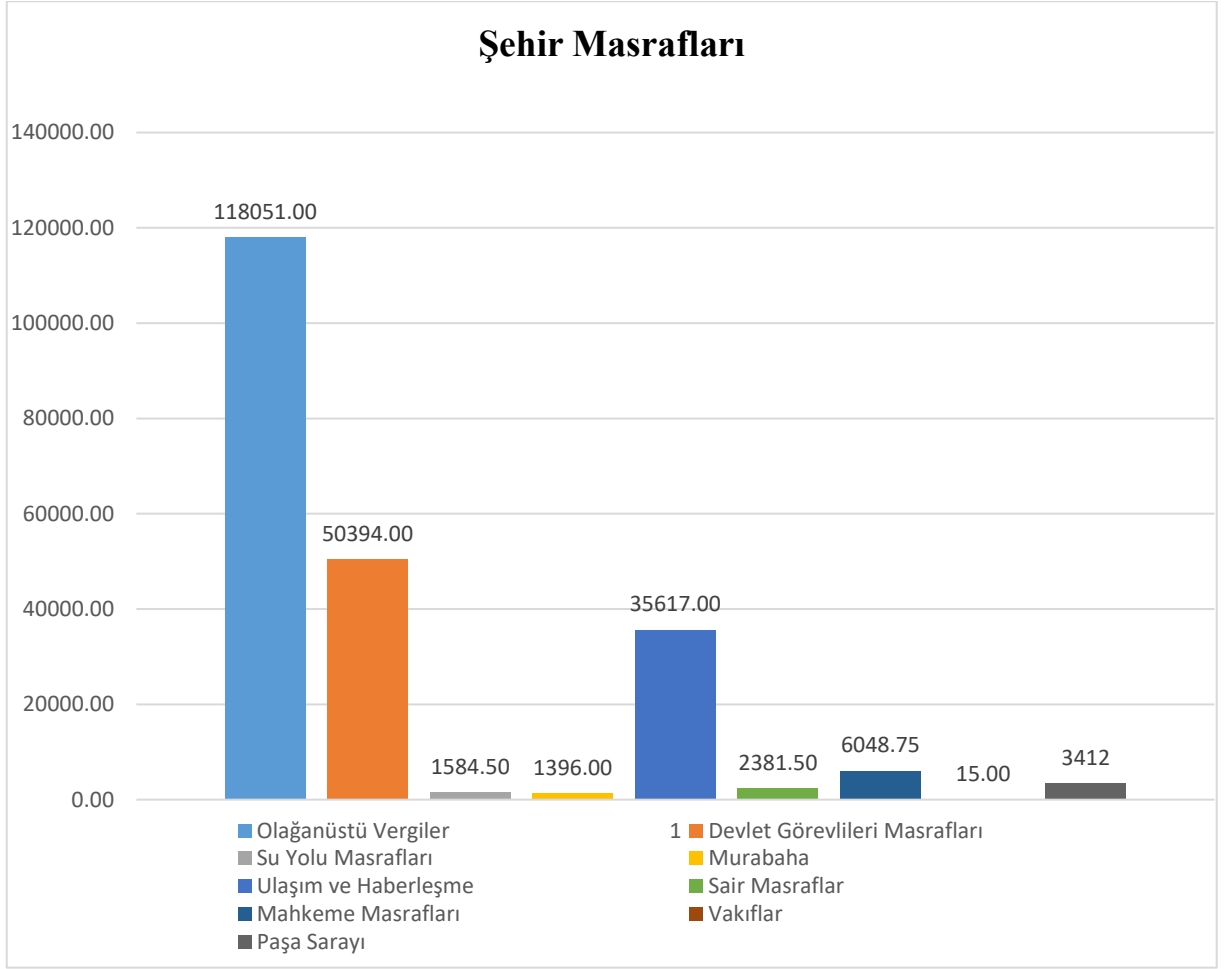
Avarız haneler, bölgenin ekonomik durumu ve nüfusu ile ilişkiliydi. Sistemin uygulandığı yerlerde avarız haneleri oluşturan gerçek hanelerin sayıları değişmekteydi. Avarız haneleri oluşturan gerçek hane sayısı 3 ile 15 arasında olmaktaydı.²⁵³ Konya'daki avarız haneler ise 11 gerçek haneden oluşmaktaydı.²⁵⁴

1675-1725 yılları arasında, Konya ahalisine 219.703 kuruş tutarında tevziat yapılmıştır. Her avarız hanesi, 786 kuruş katkıda bulunmuştur. Elli yılın ortalaması alındığında yıllık 4394 kuruş ödeme yapıldığı tespit edilmiştir. Avarız hanelerin yıllık ödediği miktar ise ortalama olarak 15 kuruş civarındadır. Bu dönemde Konya kazasında bulunan gerçek hane sayısı ortalama 3074 hane civarındadır. Her gerçek hane toplamda 71 kuruş ödeme yapmıştır.

²⁵³ McGowan, “Avarız Nüzul”, s. 1329.

²⁵⁴ Yusuf Oğuzoğlu, “Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yüğü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 15, s. 167; Çetin, “Hatunsaray”, s. 354; Yörük, “Konya’da Nüfus”, s. 167; Kaynakçı, *18. Yüzyıl İlk Yarısında Konya*, s. 167.

Grafik 2: Şehir Masraflarının Dağılımı

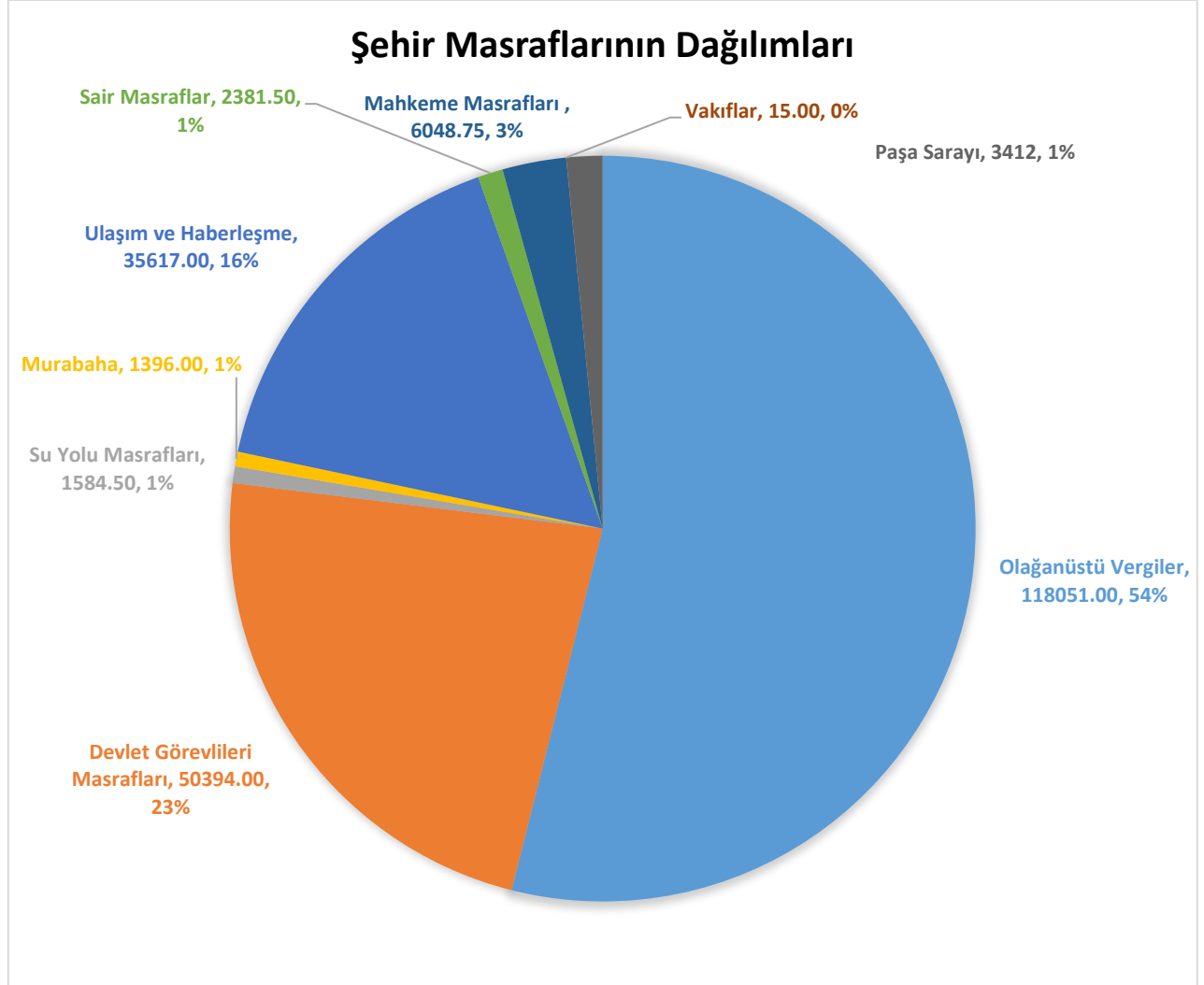
Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere dokuz adet harcama kalemi vardır. Ahali, 50 yıl boyunca sürekli olarak çeşitli nedenlerle bu masraflara muhatap oldu. Yapılan araştırma sonucunda, Konya ahalisinin en çok yaptığı harcama türü olağanüstü vergilerdir. Osmanlı Devleti, özellikle savaş ihtiyaçlarını karşılayabilmek için hâkimiyeti altında yaşayan insanlardan tekâlif-i örfiye vergileri çerçevesinde bazı vergiler almaktaydılar.²⁵⁵ Ahalinin, vergiler için 118.051 kuruş ödeme yaptığı görülmektedir. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, söz konusu dönemde ahaliden 8 adet vergi çeşidi tahsil edilmiştir.²⁵⁶ Aşağıda gösterilecek olan grafikte bu vergi çeşitleri ile ilgili ayrıntılı detaylar verilecektir. Hemen yukarıda belirtildiği gibi Konya ahalisi, vergiler için

²⁵⁵ Mefail Hızlı, “Bursa’da Tekâlif-i Örfiye Uygulamaları (XVIII: Yüzyıl İkinci Yarısı)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, 2001, s. 28.

²⁵⁶ Konu ile ilgili bilgiler şerhiye sicillerinde mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz. KŞS 20 -50.

118.051 kuruş ödeme yapmıştır. Şehirde yaşayan insanlar, yıllık 2361 kuruş ödeme yapmaktaydılar. Her avarız hanesine düşen ödeme miktarı ise 8,50 kuruş civarındadır.

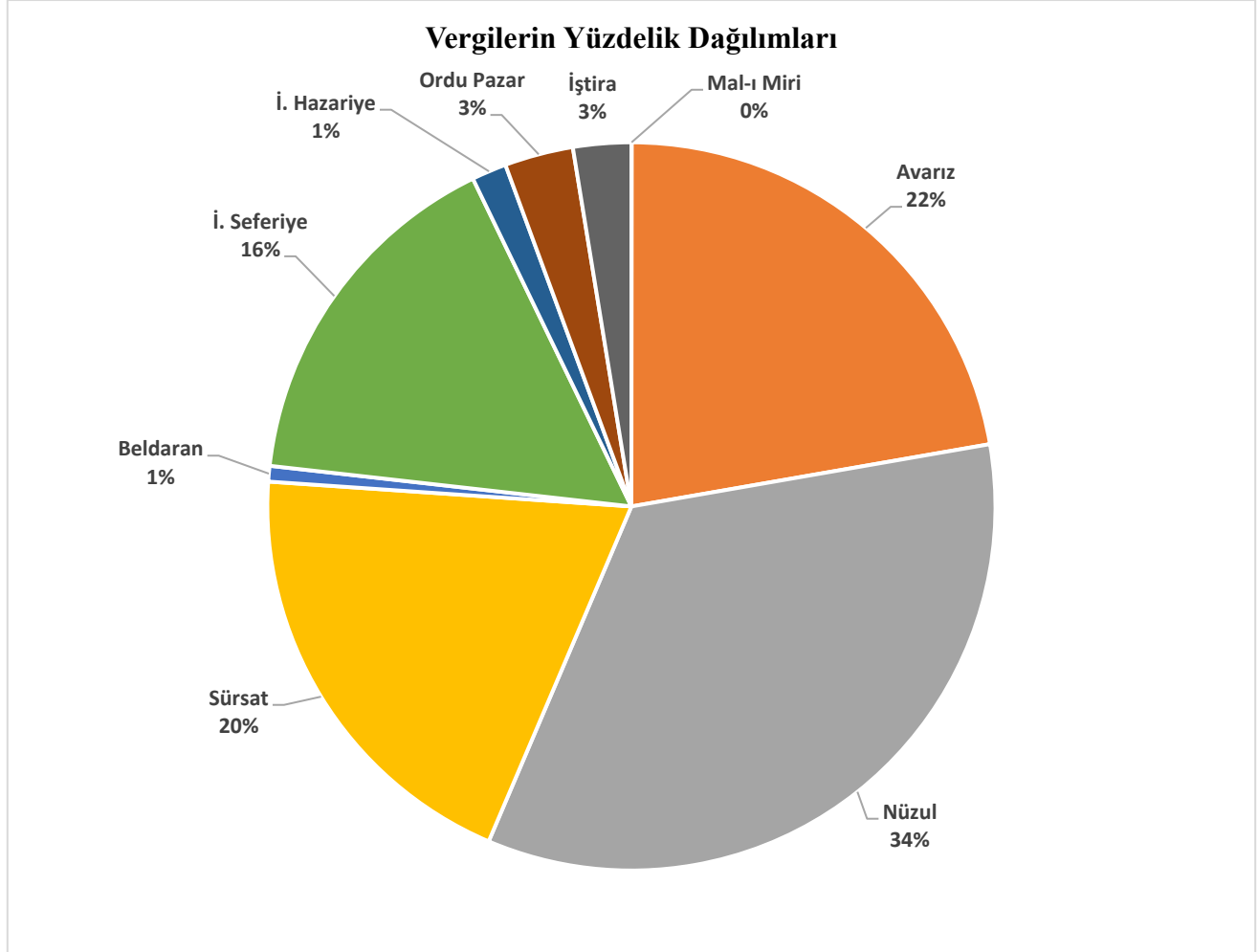
Grafik 3 Masrafların Yüzdelik Oranları

Söz konusu dönemin savaşlarla dolu olması Osmanlı ekonomisini etkilemiştir. Bu nedenle merkezi yönetim, başta savaş masraflarını karşılamak olmak üzere çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için ahaliye vergi tevzi etmiştir. Masraf kayıtlarında bu durum açıkça görülmektedir. Ahaliye yapılan tevziatın %54'ü olağanüstü vergilerden oluşmaktadır. Vergi çeşitleri arasında bir değerlendirme yapmak da mümkündür. Her verginin alınma miktarları ve toplandığı zamanlar farklı olduğundan, ahali hepsiyle aynı anda muhatap olmamaktadır. Vergiler arasındaki ilişkiyi ve miktarları görebilmek amacıyla aşağıda pasta grafikte yüzdeleri ile birlikte gösterilmiştir. Ahali adına yapılan harcamaların %34'ü nüzul vergisi için yapılmıştır. Nüzul vergisini takip eden vergi çeşidi

avarızdır. Avarızın vergi harcamaları içindeki oranı %22'dir. Sürsat vergisinin oranı %20'dir. Bu üç vergi, Konya ahalisi, en çok bu vergiler için ödeme yapmaktaydı.

Grafik 4: Vergilerin Yüzdelik Oranları

Ahali için ekonomik anlamda zorluk çıkarabilecek vergiler avarız ve nüzul vergileridir. Çünkü söz konusu vergiler aynı tevziat sırasında alınmaktaydı.²⁵⁷ Konya halkı, avarız vergisi için yıllık ortalama 525 kuruş ödeme yapmaktaydı. Aynı anda nüzul vergisi için de ortalama 806 kuruş vermektedir.

İncelenen dönemde Anadolu'da yoğun bir memur trafiği bulunmaktaydı. Çeşitli görevlendirmeler nedeniyle İstanbul'dan Anadolu'ya sürekli olarak devlet adamları gönderilmekteydi. Konya'nın, yol güzergâhında işlek bir noktada olması, ayrıca eyalet

²⁵⁷ KŞS 34 / 4-1.

merkezi olması nedeniyle yolculuk yapan devlet erkânı, buraya uğramaktaydı.²⁵⁸ Konya'ya sadece konaklamak maksatlı gelmezlerdi. Doğrudan buraya bir görev için gelenler de bulunmaktaydı. Vergi tahsili için mübaşirler buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bundan dolayı, şehir ahalisi memurların iâşe ve konaklama giderlerini karşılamak durumundaydılar.²⁵⁹ Vergi mübaşirlerinin maaşları da ahaliden tahsil edilmekteydi.

Konya ahalisi, şehirlerine gelen devlet memurlarının bazı ihtiyaçlarını karşılamak için 27.836 kuruş harcama yapmıştır. Yıllık bir ortalaması alındığında şehre gelen memurlar için yapılan harcamalar avarız vergisine ödenen miktardan fazla olmaktadır. Ahali bir yılda ortalama 556,75 kuruş ödeme yapmaktaydı. Dönemin ekonomik durumu açısından oldukça büyük bir miktar olduğu düşünülebilir. Bir kuruşun 120 akçe değerinde olduğu düşünüldüğünde ahalinin muhatap olduğu finansal yük daha iyi anlaşılmaktadır. Harcamalar, masraf defterlerine kaydedildikten sonra yapılan tevziatta her avarız hanesinin 99,36 kuruş vermesi kararlaştırılmıştır.

İstanbul'dan Konya'ya vergi tahsili yapmak için mübaşirler gönderildiği ikinci bölümde belirtilmişti. Söz konusu mübaşirlerin iâşe ve konaklama ücretlerinin yanında, görevlendirildikleri iş için alacakları maaşlar da şehirde yaşayan insanlar tarafından verilmekteydi.²⁶⁰ Bu nedenle Konya'da yaşayan insanlar, şehirlerine gelen mübaşirler için 7947 kuruş harcama yapmışlardır. Elli yıl içinde şehir ahalisi, mübaşirler ortalama 159 kuruş ödeme yaptıkları anlaşılmaktadır.

Konya ahalisinin masraflarını karşıladığı memurlardan biri de Karaman eyaletinin paşalarıdır. Karaman'a atanmaları durumunda şehirdeki ilk üç günlük iâşeleri ahali tarafından karşılamaktaydı.²⁶¹ Karaman paşalarının görevlendirilmeleri nedeniyle de iâşe ve nakit para ihtiyaçları karşılanmaktaydı.²⁶² Bu bağlamda ahalinin, Karaman eyaleti paşalarına toplamda 8057,5 kuruş ödeme yaptığı görülmektedir. Her avarız hanesi,

²⁵⁸ KŞS 28 / 6-2.

²⁵⁹ Sak, *Kadı* 37, s. 2.

²⁶⁰ KŞS 2 / 2-2.

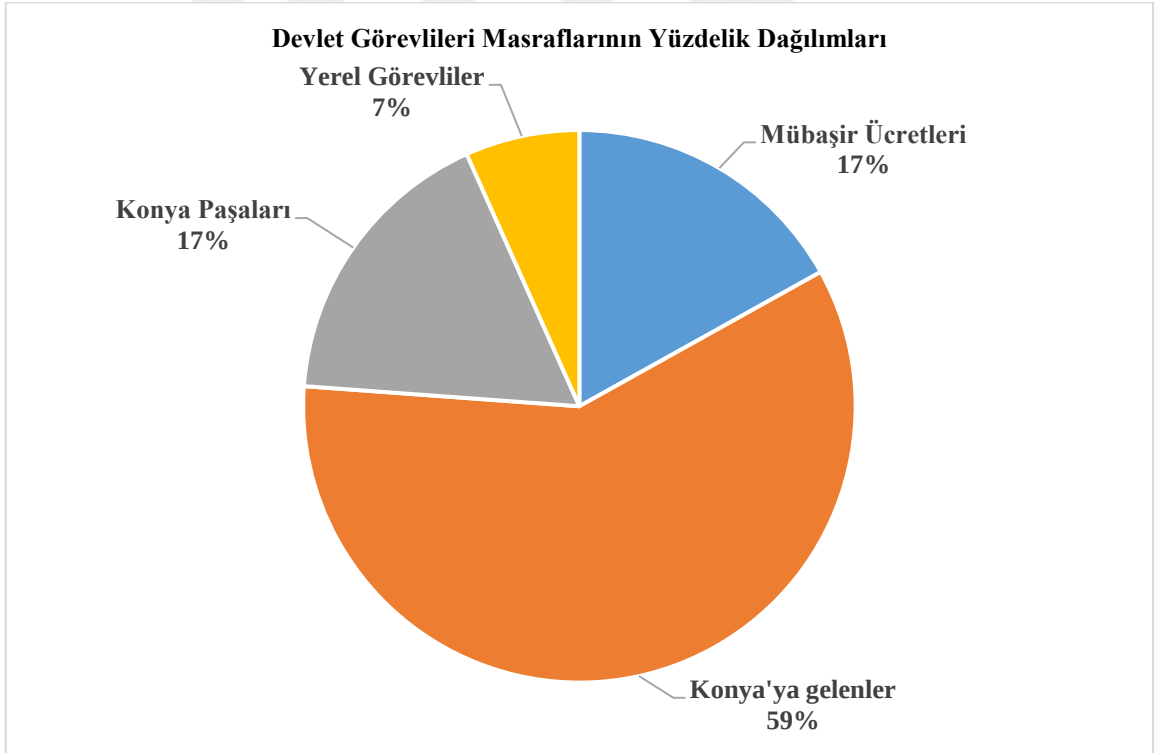
²⁶¹ KŞS 34 / 2-1.

²⁶² Kaya, *Valiler*, s. 54.

paşalar için yapılan masraflara 29 kuruş civarında katkıda bulunmaktaydı. Paşa harcamaları için yıllık ortalama 161,5 kuruş tahsilat yapılmıştır.

Memurlar için yapılan harcamalar içinde bulunan son grup da yerel görevlilerdir. Bunlar Konya’da bulunan çeşitli rütbelerde bulunan memurlar ya da ahali adına görevlendirilmiş kimselerdir. Memurlar, genellikle beylerbeyinin mahiyetinde bulunan kimselerdir ve onun emri ile hareket görevlilerdir. Herhangi bir sebeple bir yere gönderilmeleri ya da şehir içinde bir sorunu çözmeleri için görevlendirilmeleri durumunda ahali tarafından hem nakdî hem de aynî olarak desteklenmekteydiler.²⁶³ Konya ahalisinin, yerel görevliler için söz konusu 50 yılda 3142 kuruş ödeme yaptığı görülmektedir. Yerel görevliler için yapılan harcamaların diğer devlet adamları için yapılan harcamalara göre biraz düşük olduğu anlaşılmaktadır. %7 gibi bir oranı vardır.

Grafik 5 Memurların Yaptığı Harcamaların Oranları²⁶⁴

²⁶³ KŞS 25 / 2-2.

²⁶⁴ Transkripsiyonu yapılan ve yapılmamış sicillerdeki verilere dayanarak hangi memur grubuna daha çok harcama yapıldığı görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. KŞS 20-50.

2 numaralı grafikten de anlaşıldığı üzere, memur harcamaları ahalinin yaptığı harcamaların %23'üne denk gelmektedir. Dört numaralı grafikte ise memur harcamalarının kendi içindeki dağılımları görülmektedir. Bu verilere göre, sık bir memur trafiğinin olduğu söylenebilir. Eşkıya takibi ya da başka bir sebeple Anadolu'ya gelen memurlar²⁶⁵ için Konuya ahalisinin yaptığı harcamalar, diğer memurlar için yapılanlardan oldukça fazladır. Memur harcamalarının içinde %59 oranına sahiptir. Şehre gelen devlet memurları, Konya'daki her avarız hanesine 99,50 kuruş maliyet oluşturmuştur.

Konya ahalisinin, Karaman paşaları ve mübaşirler için yaptığı harcamaların aynı oranda olduğu görülmektedir. Karaman paşaları için yapılan 8057,50 kuruş harcama için ahali yıllık ortalama 161 kuruş harcama yapmaktaydı. Avarız hane başına düşen mükellefiyet ise 29 kuruş civarındadır. Mübaşirler için yapılan harcamanın toplam tutarı ise 7947 kuruştur. Avarız hane başına düşen ödeme miktarı 28 kuruştur.

Memurlar için yapılan harcamalar içinde bulunan son grup da yerel görevlilerdir. Bunlar Konya'da bulunan çeşitli rütbelerde bulunan memurlar ya da ahali adına görevlendirilmiş kimselerdir. Memurlar, genellikle beylerbeyinin mahiyetinde bulunan kimselerdir ve onun emri ile hareket görevlilerdir. Herhangi bir sebeple bir yere gönderilmeleri ya da şehir içinde bir sorunu çözmeleri için görevlendirilmeleri durumunda ahali tarafından hem nakdî hem de aynî olarak desteklenmekteydiler.²⁶⁶ Konya ahalisinin, yerel görevliler için söz konusu 50 yılda 3142 kuruş ödeme yaptığı görülmektedir. Yerel görevliler için yapılan harcamaların diğer devlet adamları için yapılan harcamalara göre biraz düşük olduğu anlaşılmaktadır. %7 gibi bir oranı vardır.

Ulaşım ve haberleşme ağının merkezinde bulunan menzilhânelerin ihtiyaçları için genellikle iki yöntemle karşılanmaktaydı. Bu yöntemlerden birincisi, ocaklık usulü ile menzilci tayin olunan ahalinin menzilhânelerin ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Bu yöntemde bölgede yaşayan ahali örfî vergilerden muaf tutularak sadece menzilhânenin ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Konya'da 50 hane avarız hanesi, menzilci tayin edilerek menzilhânenin ihtiyaçlarını karşılamaktaydı.²⁶⁷ İkinci yöntem ise menzilhânenin

²⁶⁵ Sak-Çetin, *Kadı* 45, s. 8.

²⁶⁶ KŞS 25 / 2-2.

²⁶⁷ KŞS 21 / 2-1.

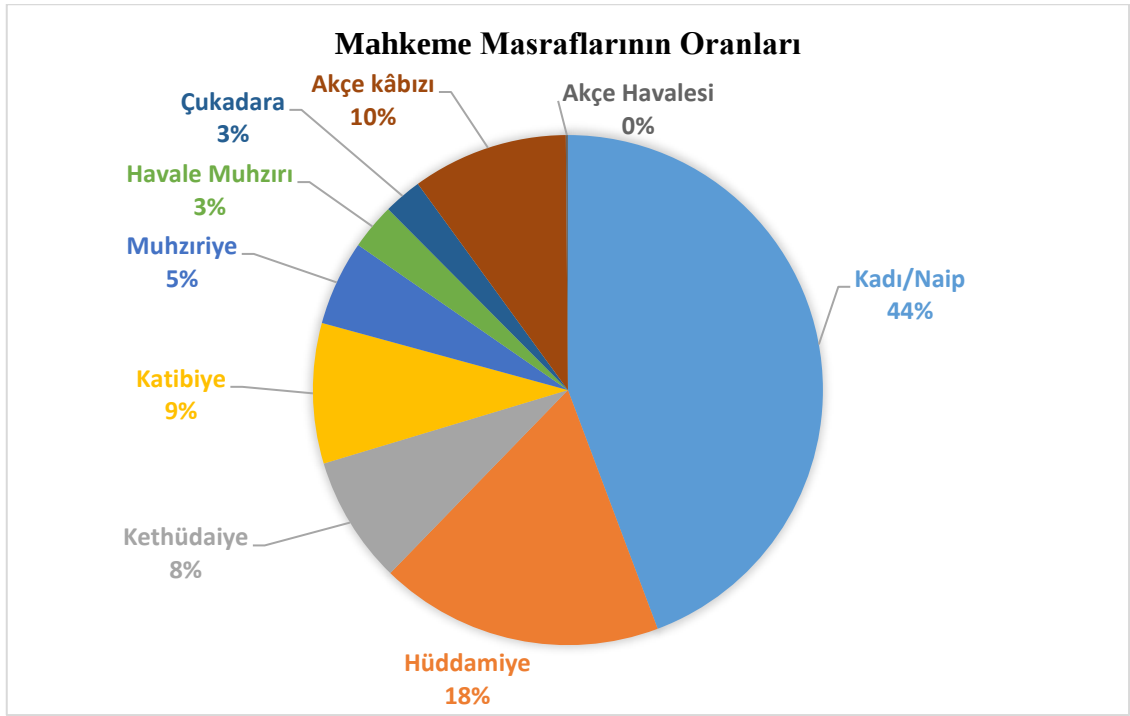
bulunduğu bölgede yaşıyan ahaliden avarız hane sistemi üzerinden para alınmasıdır. Bazı olağandışı durumlarda menzilci ahaliye ek olarak şehir de yaşıyan diğler insanlar da menzilhâne için yardımlarda bulunmaktaydılar.²⁶⁸ Menzilhâne giderleri için yapılan harcamalar ahalinin yaptığı diğler masraflar içindeki oranı %16'dır.

Konya menzilhânesine, 1675-1725 yılları arasında tahsis edilen gelirlerin toplamı, 35.617,25 kuruştur. İncelenen 50 yılın ortalaması alındığı takdirde, yıllık 712,35 kuruş ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır. Her avarız hanesine 2,54 kuruş tevzî edilmiştir. Gerçek haneler ise 11,5 kuruş ödeme yapmışlardır. Bu miktarlarla, ulaşım ve haberleşme harcamaları, ahalinin karşıladığı masraflar arasında en ağır olanlardan biri durumundadır.

Mahkeme masrafları, ikinci bölümde de anlatıldığı gibi, pazarbaşı ve şehir kethüdasının ahali adına yaptığı harcamaların kadı huzurunda sicillere kaydedilmesi sonucunda oluşan harcama çeşididir. Ahali, mahkeme masrafları için 6048,75 kuruş ödeme yapmıştır. Her yıl 121 kuruş civarında harcama yapıldığı anlaşılmaktadır. Konya'da mevcut olan ortalama 279,50 avarız hanenin her biri 21,5 kuruş ödeme yapmaktaydı.

²⁶⁸ Cemal Çetin, *XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Konya Menzilleri*, SÜSBE, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004, s. 85.

Grafik 6: Mahkeme Masrafları²⁶⁹

Mahkeme masrafları içinde yapılan en büyük harcama kayıt masrafları için yapılmıştır. Sabit değeri olmayan bu gider çeşidi için 150 kuruşa varan ödemeler yapılmaktaydı.²⁷⁰ Toplamda 4547,25 kuruş bu kayıt masrafları için ödenmiştir. Kayıt masrafları, mahkeme masraflarının %66'sını oluşturmaktaydı. Ahali her yıl ortalama 91 kuruş ödeme yapmaktaydı. Avarız hane başına düşen ödeme miktarı ise 16,25 kuruştur. Taşra teşkilatında adli sistemin başı olan kadılar için de ödeme yapıldığı görülmektedir. Kadılar veya onların temsilcileri naipler için 1019 kuruş tahsil edilmiştir. Mahkeme masraflarının ikinci en büyük gider çeşidi kadılar için ödenen harçlardır.

Bir diğer mahkeme personeli gideri olan hüddamiye için ahali den 414 kuruş tahsil edilmiştir. Mahkeme masrafları içinde 3. En büyük harcama kalemi olan hüddamiye harçlarının oranı ise %6 civarındadır. Bunların yanında kethüdaie, katibiye ve akçe kâbızının her birinin masrafları içindeki oranları, %3'tür.

Aşağıdaki grafikte tüm mahkeme personeli için yapılan harcamalar detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Kadılar ve hüddamiye ücretleri haricinde kâtipler, kethüdalar,

²⁶⁹ KŞS 20-50.

²⁷⁰ KŞS 24 / 4-1.

muhzırlar ve akçe kâbızları için de ödemeler yapılmıştır. Bunlar hem miktar hem de oran olarak düşük miktarlarda kalmaktadır.

Doğrudan kamunun yararına olan bir harcama kalemi olan suyollarının bakım ve onarımı, ahalinin sorumluluğunda olan bir başka mükellefiyettir.

Konya'nın su ihtiyacının kesintisiz bir şekilde karşılanabilmesi amacıyla sık aralıklarla Meram Deresi, Şehir Irmağı ve künklerin bakım ve temizliği yapılmaktaydı.

Konya ahalisinden şehrin suyolları ve yapılarının bakım ve onarımı için 25 defa tevziat yapılmıştır. İncelenen elli yıllık dönem içinde bu tevziatlar sonucunda 1584,50 kuruş para toplanmıştır. Konya ahali, suyolları ve yapılarının bakım ve onarımı için her yıl ortalama 63,25 kuruş harcama yapmıştır. Diğer masraf türlerinde olduğu gibi suyolları için yapılan tevziatlar da avarız haneleri temel alınarak yapılmıştır. Şehirdeki avarız hanelerinden yıllık ortalama 5,5 kuruş ödeme yapmıştır. Gerçek hane başına düşen masraf payı ise 0,5 kuruş civarındadır. Yani Konya'daki her bir ev, su ihtiyacını karşılayabilmek için senelik 0,5 kuruş ödeme yapmıştır.

Masrafların karşılanması için varlıklı kişiler ya da vakıflardan alına borç paraların ödenmesi sırasında uygulanan faizler de yine ahali tarafından ödenmekteydi. Bu durumda ahali için bir yük oluşturmaktaydı. Çünkü ahali yapılan harcamanın tutarından fazla meblağı ödemek zorunda kalmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde kabul edilen faiz oranları genellikle %10 ile % 15 arasında değişmekteydi.²⁷¹ Konya'da ahaliye tevzî edilen şehir masraflarında da genellikle bu oranlar kabul edilmiştir. Konya Kazası'nda, şehir adına yapılan harcamaların yapılması sırasında vakıflardan, yetim mallarından ve ayanlardan borçlar alınmıştır.²⁷²

1675-1725 yılları arasında Konya ahalisine tevzî edilen şehir masrafları içinde, murabaha olarak 1395,75 kuruş tahsil edilmiştir. Bu miktar, şehirdeki avarız hanelerine pay edildiğinde her avarız hanesinin 5 kuruş ödeme yaptığı tespit edilmiştir. Konya'dan

²⁷¹ Hamdi Döndüren, "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 1, 2008, s. 6.

²⁷² Sak, *Kadı 47*, s. 68; Sak, *Çetin Kadı 45*, s. 8; Sak, *Kadı 42*, s. 1.

her yıl ortalama 46,5 kuruş murabaha bedeli toplandığı görülmektedir. Gerçek haneler ise 0,5 kuruş murabaha ödemesi yapmışlardır.

Yukarıda belirtilen masraf çeşitlerden başka, şerhiye sicillerinde detayı belirtilmeyen bazı harcamalar bulunmaktadır. Bu harcamalar, diğer masraf çeşitlerine dâhil edilemeyeceğinden; ayrı bir aşlık altında toplanıp değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Konya ahalisi, incelenen dönem içinde sair harcamalar için toplam 2381,50 kuruş ödeme yapmıştır. Masraf kalemleri içinde en az yer harcama çeşitlerinden biri olduğu söylenebilir.

Konya ahalisi yıllık ortalama 88,25 kuruş ödeme yapmışlardır. Avarız hanesi başına düşen miktar ise 8,5 kuruş tutarındadır. Gerçek hane başına düşen miktar ise 1 kuruş tutarındadır.

SONUÇ

Yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşen II. Viyana kuşatması, bu savaşlar gibi uzun sürmekle birlikte Osmanlılar adına kesin mağlubiyetle sonuçlanması ayrıca önemlidir. Çünkü bu savaş sonucunda hem büyük topraklar kaybedilmiş hem de reayadan sürekli vergilerin alınmıştır. Böylece ahali, ekonomik zorluklar çekmeye başlamışlardır. Buna bağlı olarak da zaman zaman, vergi tahsili ya da şehir masraflarının tevziatı sırasında hallerinin perişan olduklarını belirtmiş, yapılan vergilendirmelerden tenzil edilmelerini talep etmişlerdir.

Konya ahali, vergiler ve kamu adına yapılan bazı harcamalar çerçevesinde her yıl bir miktar vergi ödemektedir. Söz konusu şehrin hem bir eyalet merkezi olması hem de işlek bir yol güzergâhı üzerinde bulunması, ahalinin karşılamakla yükümlü oldukları masrafların çeşidini ve miktarını artırmaktaydı.

Konya Kazası'nın 279,5 avarız hanesi bulunduğu sonucuna varılmıştır. Söz konusu avarız hanelerin, 50 yılda ortalama 786 kuruş ödeme yaptığı anlaşılmaktadır. Yıllık ortalama 4394 kuruş ödeme yapıldığı sonucuna varılmaktadır. Bir avarız hanesini oluşturan 11 gerçek hane, yıllık 71 kuruş civarında ödeme yapmıştır. Aylık hesaba göre 6 kuruş civarında ödeme yaptıkları tespit edilmiştir. İncelenen dönem içinde bir kuruş 120 akçeye denk gelmekteydi. Bu bağlamda her bir gerçek haneden yıllık ortalama 8520 akçe tahsil edilmiştir.

Masrafların ahali üzerinde oluşturduğu vergi yükünün anlaşılabilmesi için söz konusu dönemde fiyatlar halkın geliri hakkındaki veriler üzerinden fikir yürütülebilir. Buradan hareketle masrafların ahalinin ekonomik durumuna olumsuz bir etkiye bulunduğu söylenebilir. Mevcut çalışmalardan, bir kıyye koyun etinin on dört akçe civarında olduğu görülmektedir. Buna göre bir aile, yılda ortalama 568 kıyye koyun etini alamamaktadır. Tahminen, günlük üç ekmek yendiği düşünüldüğünde yılda ortalama 8520 adet ekmeğin alınmadığı görülmektedir. Yıllık 71 kuruş ödeme yapan bir ailenin, yıllık 568 kıyye daha az koyun eti aldığı düşünülebilir.

Fiyatların yanında, işçi ücretleri de vergi yükünün boyutlarını hesaplamada fikir vermektedir. Oğuzoğlu'nun makalesinde belirttiği verilere dayanarak konuşulduğunda bir inşaat ustası ve işçisinin günlük kazancı 40-80 akçe arasında değişmektedir. Buna göre

inşaat sektöründe çalışanlar ayda ortalama 1200-2400 akçe arasında bir gelirlerinin olduğu kabul edilebilir. Bir ay boyunca kesintisiz bir şekilde çalışa bir inşaat ustası ayda yirmi kuruş kazanmaktaydı. Bunun altısını şehir masraflarına ayırmak durumunda kalmaktaydı. Aylık gelirinin üçte birini kamu harcamaları için ayırdığı anlamına gelmektedir.

Dönemin şartları gereği, tevziatların sık bir şekilde yapılması ahali için büyük oralarda maddi bir yük oluşturmuştur. Zanaatkarların düzenli olarak çalışması durumunda bile gelirlerinin üçte birinin vergilere gitmesi söz konusu dönemde Konya ahalisinin ekonomik durumunun olumsuz yönde etkilendiği sonucunu doğurmaktadır.

Şehir masraflarının tevziatı nedeniyle Konya ahalisi de bu vergilendirmelerle muhatap olmaktaydı. Tevziatların avarız haneler üzerinden yapılması, ahali için bir kolaylık olsa da vergilerin sık ve miktar olarak çok olması nedeniyle insanlar, büyük miktarlarda ödemeler yapmaktaydılar.

Nüfusunun fazla olmasından dolayı şehir merkezi, tevziatın büyük bir kısmını karşılamaktaydı. Nahiyeler ise merkezden daha az ödemekteydiler. Avarız hanelerin sayısına göre, şehir merkezinden sonra masraflara en çok katılım Hatunsaray Nahiyesinden olduğu sonucuna varılmaktadır. Sudirhemi Nahiyesi, vergi yükü en çok olan ikinci nahiye durumundadır. Saidili ve Sahra Nahiyeleri ise şehir masrafları tevziatlarında yükü en az olan nahiyelerdir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

Konya Şeriiye Sicilleri; 20, 21, 24, 25, 27, 28, 33, 34, 35, 40, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 50.

İE. DH. 16.1521.

C.AKADEMİK ESERLER

AHISHALI, Recep, “Muhzır”, *TDVDİA*, C. 31, İstanbul 2006, d. 85-86.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, Sait Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.

AKKUŞ, Yakup, “Tevzi Defterlerinden Vergi-i Mahsûsaya Geçiş”, *Tarih Dergisi*, S. 65, İstanbul 2017, s. 29-61.

ARABACI, Hatice Kübra, “Türkiye Selçukluları Devrinde Konya”, *Kısa Konya Tarihi*, Ed. Caner Arabacı, TMMOB Makine Mühendisler Odası Konya Şubesi, Konya 2016, s. 58-63.

ATAR, Fahrettin, “Kadı”, *TDVDİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 66-69.

AYDIN, Kemal, Eyüp Ensar Çakmak, “Sosyal Devletin Temelleri”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2017, s. 1-19.

AYDIN, Mehmet Akif, “Mahkeme” *TDVDİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 341-344.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, S. 10, 1953, s.1-25.

BAŞDEMİR, Baykal, *Osmanlı Vergi Sisteminde Öşür*, Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2015.

BAYKARA, Tuncel, “Konya”, *TDVDİA*, C. 26, Ankara 2002, s. 182-187.

_____ *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara 1985.

BOSTAN, İdris, “Sâlyâne”, *TDVDİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s. 59-60.

- CENGİZ, Hasan Ali, “Osmanlı Kaynaklarında Girit Seferi”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ocak 2019, C. 9, S. 17, s. 105-133.
- CEZAR, Yavuz, “XVII. Yüzyılı İkinci Yarısında ‘İmdadiye’ Uygulamaları”, *İÜSOSDER*, C. 2, S. 2, İstanbul 1992, s. 69-102.
- ÇAĞATAY, Neşet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Reâyâdan Alınan Vergi ve Resimler”, *DTCF*, C. 5, 1947, s. 483-511.
- ÇAKIR, Fırat, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Balıkesir Şehir Masrafları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2016.
- ÇELİK, Bülent, “Osmanlı Seferleri’nde Orducu Esnafı”, *SÜTAD*, S. 44, Güz 2018, s. 259-267.
- ÇELİK, Şenol, “1659-1660 (H. 1070-1071) Tarihli Avarız Defterine Göre XVII. Yüzyıl Ortalarında Turgutlu Kazası”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 16, İstanbul 2007, s. 33-66.
- _____ “Orducu”, *TDVDİA*, C.33, İstanbul 2007, s. 370-373.
- _____ “Şehir Kethüdası”, *TDVDİA*, C. 38, İstanbul 2010, s.451-453.
- ÇETİN, Cemal, “Konya Şehir Masrafları Çerçevesinde Hatunsaray Ahalisinin Vergi Yükü Üzerine Bazı Tespitler (1675-1725)”, *I Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu*, Konya 2-4 Ekim 2011, s. 347-360.
- _____ *Ulak Yol Durak, Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, Hikmetevi Yay. İstanbul 2013.
- _____ *XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Konya Menzilleri*, SÜSBE, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.
- ÇİFTÇİ, Cafer, “18. Yüzyılda Bursa Halkına Tevzî Edilen Şehir Masrafları”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi SOSDER*, Yıl 5, S. 6, 2004/1, s.67-86.
- _____ “Osmanlı-Avusturya Savaşları Esnasında Bursa Halkının Avarız Türü Vergi Yükünden Örnekler”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 20, İstanbul 2000, s. 247-268.

- _____ *Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arasında Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)*, Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara 2001.
- DEMİRCİ, Süleyman, “Avariz And Nüzul Levies In The Ottoman Empire: An Assessment Of Tax Burden On The Tax-Paying Subjects. A Case Study Of The Province Of Karaman, 1628-1700”, *Erciyes Üniversitesi SOSBE Dergisi*, C. 1, S. 11, 2001,s.1-17.
- _____ “Demography and History: The Value of the Avârızhâne Registers For Demographic Research A Casse Study Of The Ottoman Sub-Provinces Of Konya, Kayseri And Niğde, C.1620s-1700”, *Turcica*, S. 38, 2006, s. 1841-211.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2017.
- DÖNDÜREN, Hamdi, “Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 1, 2008, s. 1-24.
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, “Murabaha”, *TDVDİA*, C. 31, İstanbul 2006, s.148-152.
- EMECEN, Feridun, “Bedel”, *TDVDİA*, C. 5, İstanbul 1992, s. 301.
- _____ “Cebelü”, *TDVDİA*, C. 7, İstanbul 1997, s. 188-189.
- _____ “Çift Resmi”, *TDVDİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 309-310.
- ERKAL, Mehmet, “Zekât”, *TDVDİA*, C. 44, İstanbul 2013, s. 197-207.
- FAROQHİ, Suraiya, *Devletle Başa Çıkmak Osmanlı İmparatorluğu’nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720*, Çev. Hamide Koyukan Bejsoveç, Alfa yay. İstanbul 2016, s.46.
- GÜÇER, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, Semet Matbaası, İstanbul 1964.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Menzil”, *TDVDİA*, C. 29, Ankara 2004, s.159-161.
- _____ *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, PTT Genel Müdürlüğü Yay. Ankara 2002.
- HIZLI, Mefail, “Bursa’da Tekâlif-i Örfiyye Uygulamaları (XVIII: Yüzyıl İkinci Yarısı)”, *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 2, 2001, s. 27-41.

- İNALCIK, Halil, “Cizye”, *TDVDİA*, C. 8, s. 47.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Beylerbeyi”, *TDVDİA*, C. 6, İstanbul, 1992, s.
- _____ “Kürek Cezası”, *TDVDİA*, Ek 2, İstanbul 2019, s. 112-114.
- _____ “Lütfi Paşa”, *TDVDİA*, C. 27, Ankara 2003, s. 234-236.
- İŞBİLİR, Ömer, “Nüzül”, *TDVDİA*, C. 33, İstanbul 2007, s. 311-312.
- KAYA, Özgür Şafak, *Konya Valilerinin Bazı Gelir Ve Giderleri(1700-1725)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, Konya 2007.
- KAYNAKCI, Ahmet Gökhan, *18. Yüzyıl İlk yarısında Konya*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2020.
- KAZICI, Ziya, “Osmanlıda Örfi Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfi Hukuk”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* S. 4, 1986, s. 285-310.
- _____ *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, Kayıhan yay. İstanbul 2019.
- KENANOĞLU, Macit, “Vergi”, *TDVDİA*, C. 43, İstanbul 2013, s. 52-58.
- KILIÇ, Metin, *Osmanlı Devleti'nin Batı ve Doğu Seferlerine Konya Kazası'nın Lojistik Katkısı (1700-1750)*, Yüksek Lisans Tezi, SÜSBE, Konya 2014.
- Kılınç, Ahmet, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili”, *Belleten*, C. 79, S. 285, 2015, s.531-558.
- KÜÇÜK, Levent, *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdarededeki Rolü*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- MCGOWAN, Bruce William, “Osmanlı Avarız-Nüzül Teşekkülü (1600-1830)”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, C. 2, Ankara 1981, s. 561-588.
- MUŞMAL, Hüseyin, “1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal Ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, 2006, s. 201-232.
- OCAK, Mehmet Yaşar, “Hıdırellez”, *TDVDİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 313-315.
- OĞUZOĞLU, Yusuf, “Osmanlı Şehirlerindeki Halkın Vergi Yüğü Üzerine Bir Araştırma (1680-1700)”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 15, s.157-186.

ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik yay, İstanbul 2019.

ÖZTÜRK, Mustafa, “1616 Tarihli Halep Avarız-Hane Defteri”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 8, Ankara 1997, s. 249-293.

SAHİLLİOĞLU, Halil, “Arûs Resmi”, *TDVDİA*, C. 3, İstanbul 1991, s. 422.

_____ “Avârız”, *TDVDİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 108-109.

SAK, İzzet, *11 Numaralı Konya Şeriyeye Sicili, 1071-1072/1661-1662, Transkripsiyon ve Dizin*, Kömen Yay, Konya 2007.

_____ *47 Numaralı Konya Kadı Sicili (1128-1129/ 1716-1717)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay, Konya 2014, s. 68.

SAK, İzzet, Cemal Çetin, *Konya Kadı Sicili (1126-1127/ 1714-1715) Defter 45*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. Konya 2016.

SAK, İzzet, Cemal Çetin, *Konya Kadı Sicili (1138-1139/1726-1727) Defter 50*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür yay. Konya 2014.

SAK, İzzet, İbrahim Solak, *Konya Kadı Sicili (1135-1136/1723-1724) Defter 49*, Konya Büyükşehir Belediyesi kültür yay. Konya 2016

SAK İzzet, *Konya Kadı Sicili (1115-1116/ 1703-17404) Defter 41*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. Konya 2016.

_____ *Konya Kadı Sicili (1115-1116/1703-17404) Defter 37*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. Konya 2016.

_____ *Konya Kadı Sicili (1118-1119/1706-1707) Defter 42*, Konya Büyükşehir Belediyesi kültür yay. Konya 2018.

SELÇUK, Hava, “Osmanlı Devleti'nde Merkez-Taşra İlişkisi Bağlamında Avârız, Nüzul ve Sürsat Vergileri (Şeriyeye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Kayseri Sancağı)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 24, s. 159-202.

- SOLAK, İbrahim, İzzet Sak, 39 Numaralı Konya Şer'iye Sicili, 1113-1113/1701-1702 : *Transkripsiyon ve Dizin*, Palet Yay, Konya 2015, s. 413-415.
- SOYUCAK, Ali Rıza, *Konya ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri (1640-1675)*, SÜSBE, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997.
- STEİNBERR Irene Beldiceannu-, “Atçeken”, *TDVDİA*, C. 4. İstanbul 1993, s. 48-49.
- ŞEVKET, Hüseyin, Çağatay Çapraz, “İmre Thököly Gözüyle Osmanlı İmparatorluğunun 1694 Petrovaradin Kuşatması”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 3, S. 6, 2010, s. 123-176.
- TABAKOĞLU, Ahmet, “İmdadiyye” *TDVDİA*, C. 22, İstanbul 2000, s. 221-222.
- _____ “Öşür”, *TDVDİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 100-103.
- _____ “Tekâlif”, *TDVDİA*, C. 40, İstanbul 2011, s. 336-337.
- TDVDİA*, “Haraç”, *TDVDİA*, C. 16, İstanbul 1997, s. 88-90.
- TEKİN, Abdullah Sami, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti İktisadi İctimai Düzeninde Vergi Sistemi”, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1, 2019, s. 52-71.
- UZUNÇARŞILI, İbrahim Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988.
- ÜREKLİ Bayram, “Osmanlı Döneminde Konya’nın İdari Taksimatı”, Konya Ansiklopedisi, C. 5, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2013, s. 275-280.
- _____ “Konya Beylerbeyi Sarayı”, SÜSBE, S. 7, Konya 2002, s.161-188.
- YAMAN, Esmeray, *Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa’nın Konya Valiliği (1898-1902)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2021.
- YILMAZ, Mehmet, *Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 1996.
- YÖRÜK, Doğan, “ Konya Kazası’nda Yerleşme ve Nüfus”, *INOCTE*, 2016, s. 163-182.
- _____ “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Çevre Anlayışının Gelişmesinde Vakıflar ve Dernekler” SUTAD, Konya 2016, 361-372.

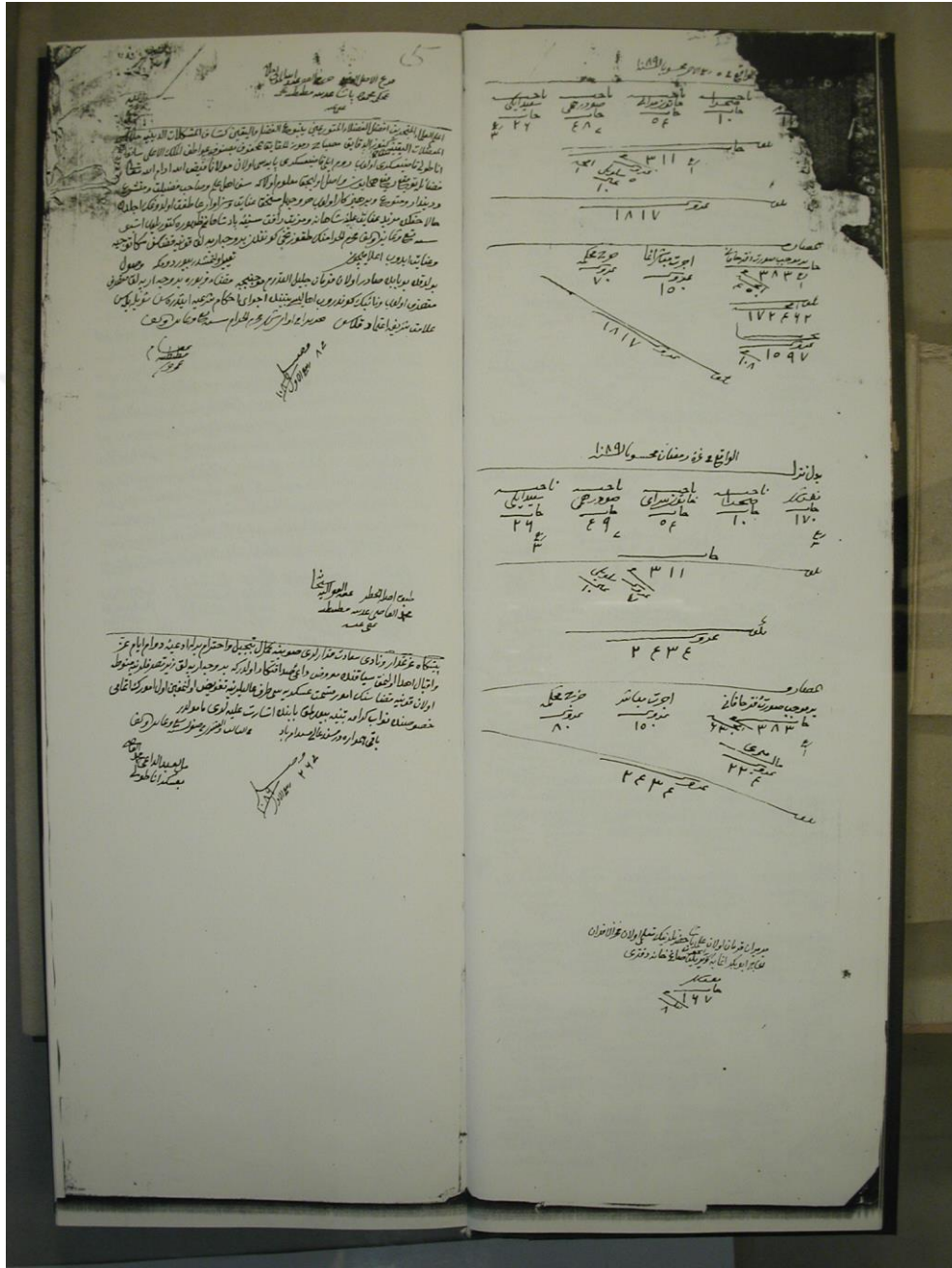
EKLER

EK I: Masraf Çeşitlerinin Olduğu Tablo: 1675-1704

Bölge	Tarih	Ünvanlılar Vergileri							Devlet Gelirleri Masrafları				Sa. Bina Masrafları	Ayrı Ücretli Tıbbi Masraflar				Marifet	Yasama ve İdarî İşler	Sa. Masrafları	Mülkiyet Masrafları										Yükümler	Toplam			
		Mülk-İm	Araz	Nisai	Sırat	Beldem	İ. Sefiye	İ. Kaza	Öd. Faz	Mülkiyet Gelirleri	Pap. Satış	Konut ve İşyeri		Konut ve İşyeri	Yerel Gelirler	Dev.	Dev. Mülkiyet				Zahire Tahsilat	Tan.				Konut Masrafları	Konut Masrafları	Halka Masrafları	İktisadiye	Konut			Mülkiyet	Konut Masrafları	Çalışma
KNS.34.31	1675									110,00	21,00			3,00				10,00				30,00												174,00	
KNS.31.21	1676		150,00	77,00						150,00												50,00	20,00											190,00	
KNS.34.41	1676		150,00	220,00						30,00												150,00												420,00	
KNS.34.31	1676									10,00	355,00				121,00	55,00																		531,00	
KNS.34.21	1676									17,00	650,00					1002,00						150,00	50,00		10,00	40,00								907,00	
KNS.34.22	1676				100,00					30,00												60,00		30,00										920,00	
KNS.34.11	1676									8,00	77,75	50,00		105,00								150,75	80,00											985,75	
KNS.35.51	1681	150,00	220,00							50,00		6,00										100,00												436,00	
KNS.37.31	1682				100,00								20,00	75,00								100,00			14,40									434,40	
KNS.35.21	1682									5,00	20,00			125,00								160,00	60,00	10,00		5,00								394,00	
KNS.35.22	1682											21,50	177,50									165,00	90,00	17,00										372,00	
KNS.37.22	1682										50,00	30,00		90,00								160,00	50,00	14,00										377,00	
KNS.36.61	1683				100,00					50,00	320,00		5,00		15,00							100,00												545,00	
KNS.37.41	1683								50,00	30,00	32,50		207,00									310,00	90,00											662,50	
KNS.37.42	1683									30,00												100,00			25,25									370,25	
KNS.36.62	1684										11,00	170,75							90,00			1,50	80,00											335,25	
KNS.36.63	1684	150,00								75,00												60,00	19,00						8,00					379,00	
KNS.34.51	1684											200,50		60,00								25,00									2,14			358,64	
KNS.36.31	1684											190,00		4,00								100,00	15,00	80,00										399,00	
KNS.36.22	1684											35,00										100,00												345,00	
KNS.36.52	1684		220,00							165,00		10,75										30,00		30,00										345,75	
KNS.33.21	1685					105,50				25,00		5,00	25,00									30,00		14,00										90,50	
KNS.33.31	1685									15,50	477,50		100,00									100,00	5,00	90,00	10,00		5,00		5,00					631,00	
KNS.36.23	1685										440,00		17,00		400,00							120,00	100,00	40,00	21,00							5,00		320,00	
KNS.33.51	1685					100,50				30,50												65,00		20,00									5,00	367,00	
KNS.34.51	1687										50,00		81,50									112,00												643,50	
KNS.34.61	1687										190,50											100,00												580,50	
KNS.34.52	1687										42,75											100,00	25,00	15,00										302,75	
KNS.34.41	1687	150,00	220,00							100,00	120,00		11,25									50,00		40,00					11,00					420,25	
KNS.34.21	1687										157,50		101,75																					309,25	
KNS.34.31	1687										150,75																							320,75	
KNS.34.42	1687										300,00																							340,00	
KNS.34.12	1687					100,50				20,00												140,00									30,00			390,50	
KNS.35.61	1688										65,00	65,50										100,00	20,00	50,00										335,50	
KNS.35.121	1688					150,50				100,00		140,25	5,00									100,00		40,50										430,25	
SOLAK.34.5	1682	150,00	220,00							60,00	90,00		105,00									100,00					5,00			7,00				407,00	
SOLAK.37.2	1682	150,75	220,50							61,25		90,00										100,00						5,00	5,00					432,50	
SOLAK.37.1	1682													2,50								1070,00	40,00	15,00								15,00	1570,50		
SOLAK.37.1	1682									40,00	140,75		10,00						8,00			110,00	10,75	50,00	19,00									379,50	
SOLAK.34.5	1682									40,00																								40,00	
SOLAK.34.5	1682													1,00								100,50		15,00										115,50	
SOLAK.34.5	1682																																		115,50
SOLAK.34.5	1701	130,00	132,00							140,00																									302,00
KNS.40.61	1702										40,00			80,75								100,00	40,50	60,00	20,00	10,00	5,00	8,00	1,00	5,00				350,25	
KNS.40.51	1703	1,50	140,00	132,00						70,00			212,00	10,25						25,00	47,00	100,00	100,00	17,00	5,00	10,00	5,00	3,00	5,00					420,75	
SOLAK.41.51	1704										66,50	500,00	300,00							2,50	30,00	50,00	20,00		9,00	5,00	9,00	10,00	6,00					1004,50	
SOLAK.41.21	1704		140,00	132,00						70,00	52,50											50,00		35,00	6,00	15,00	6,00	3,00		4,00				430,50	

EK II: Masraf Çeşitlerinin Olduğu Tablo: 1704-1725

Belge	Tarih	Osmanlı Vergiler							Devlet Görevleri Masrafları				Su Yolu Masrafları	Aynı Olarak Yapılan Masraflar				Murabala ve Haberleşme	Sair Masraflar	Mahkeme Masrafları												Vakıflar	Toplam	
		Mal-ı Miri	Avanz	Nüzul	Sürsat	Beldaran	İ. Seferiye	İ. Hazariye	Ordu Pazar	Mübaşir Ücretleri	Paşa Sarayı	Konya'ya gelenler		Konya Paşaları	Yerel Görevliler	Deve	Deve Mübaşiri			Zahire Tahsilatı	Tazı	Kayıt Masrafları	Kadı/Nai p	Hüddami ye	Kethüda ye	Katibiye	Muhziriy e	Havale Muhtız	Çukadara	Akçe kabızı	Akçe Havalesi			
AK, 41, 7	1704									10,00	1737,25	9,00	10,00		6,00					33,00	857,25	95,00		10,00			4,00		10,00				2781,50	
AK, 41, 6	1704		1421,00	1925,00					70,00					35,00							518,50		80,00	25,00	6,00	15,00	6,00	3,00		4,00			4108,50	
AK, 41, 4	1704									19,44		19,00	14,00	2,00						3,00	335,00	30,00	15,00	5,00	5,00	5,00	2,00		4,00			458,44		
AK, 41, 8	1704									108,00		320,00	55,43							69,75	120,00	40,00	20,00	3,00	11,00	4,00	3,00		2,00	5,00			761,18	
AK, 42, 2	1706		1401,05	1925,78					70,00	14,00				20,00							110,00	86,74	25,00	6,00	15,00	6,00	3,00		4,00			3686,57		
AK, 42, 2	1706									161,82	114,50	48,75	70,00	75,00						47,00	953,50	141,00	56,00	20,00		8,00	6,00	3,00	3,75	2,00	8,00			1718,32
SS 43, 9	1707		1401,05	1925,78					74,00												500,00	80,00	20,00	6,00	10,00	6,00	3,00		4,00			4029,83		
SS 43, 5	1707								40,00		6,00	362,60	151,00	70,00							338,00	105,00	64,00	15,00		8,00	5,00	3,00		5,00	3,00		1175,60	
AK, 42, 1	1707									80,00		5,50	60,00	118,25						10,00	1326,00	115,00	20,00	5,00	10,00	6,00	3,00	3,00	6,00	8,00			1775,75	
SS 43, 3	1707									419,53	7,00	9,25	50,00							9,00	314,00		37,25	15,00		7,00	5,00	3,00	6,00	5,00			887,03	
SS 44, 19	1710			6240,00					3300,00																								9540,00	
SS 46, 1	1713											40,63	20,62	14,50						12,75	150,00	30,00	10,00	4,00		3,00	6,00		5,00			296,50		
Çetin, 45, 6	1714		1237,00	1821,80					246,22																								3305,02	
Çetin, 45	1714									63,75	1142,00	552,00	50,00	14,00						36,00	402,00	40,00	100,00	25,00	6,00	6,00	3,00	3,00		6,00			2448,75	
Çetin, 45	1715									94,19	2331,33		431,90								48,00	50,00	30,00	3,00	3,00	6,00	3,00	3,00		6,00			3039,42	
K-Çetin, 4	1715								30,00	2,00	888,91	300,00	59,25	98,00						53,00	1212,00	40,00	20,00	5,00		5,00	3,00	3,00		6,00			2735,16	
K-Çetin, 4	1715		1391,75	1912,00					74,50	20,50	99,04	30,00	16,50	5,00						32,50	778,00	80,00	30,00	3,00		6,00	3,00		2,00				4483,79	
K-Çetin, 4	1715								50,00		124,00	530,00																					704,00	
Çetin, 45	1715														1800,00																		1800,00	
AK, 47, 6	1716		1391,75	1912,00					70,00	55,00	4,00	4,08	53,00							5,00	574,00		80,00	30,00	5,00	6,00	3,00						4192,83	
K, 47, 68	1716									6,20	521,14	50,00	14,50	15,00						15,00	107,00	50,00	40,00		3,00	4,00	3,00	3,00		6,00			837,84	
K, 47, 70	1716								30,00	59,04	94,00	322,50	67,20	36,00						30,00	889,00	17,00	40,00	20,00	7,00	5,00	3,00	3,00		6,00			1628,74	
K, 47, 66	1717								30,00	17,17	422,50		8,00	230,00						25,00	1449,00	30,00	40,00	20,00	7,00	5,00	3,00	3,00		6,00			2295,67	
SS 48, 10	1718		1391,75	1912,00					70,00	61,00			50,00							3,25	500,00	104,00	30,00	5,00	5,00	5,00	3,00						4140,00	
SS 48, 10	1718									13,50	723,19	40,00	155,00	12,00						21,00	38,00	18,00	30,00	20,00	3,00	2,00	5,00	3,00	3,00		5,00		1091,69	
SS 48, 9	1718										2832,00	760,00	60,75							311,00		100,00	20,00	10,00	10,00	6,00	4,00	3,00		10,00			4126,75	
SS 48, 8	1718	20,00								893,50	302,00	224,00	35,00							164,00	215,00	29,00	40,00	20,00		6,00	3,00	3,00		7,00			1961,50	
SS 48, 27	1718							3550,00																									3550,00	
SS 48, 12	1718								30,00	30,50	314,00	1450,00	149,50	70,00						8,00	119,25		64,00	20,00	7,00		6,00	3,00	3,50	7,00			2281,75	
Kılıç	1718						3100,00																											
Kaya	1718						10794,00																											
SS 48, 11	1718									10,00	306,50		30,00							29,00	1349,00		40,00	20,00	5,00	5,00		3,00	3,00		6,00			1806,50
SS 48, 7	1719									76,00	720,00			102,00						102,00	994,00	10,00	40,00	20,00	5,00		5,00	3,00	3,00		2,00			2022,00
SS 49, 1	1723						665,25																50,00		5,00		4,25	3,00	3,00		5,25			735,75
Solak, 4	1723						909,00		28,50														20,00	10,25	5,00								972,75	
Solak, 49	1724									14,50	968,00	4,00	42,50	60,25							210,00	60,25	40,00	20,00	2,00	3,00	5,00	3,00	3,00		1,00			1436,50
olak, 49, 1	1724									30,00	52,00	704,50	54,02	73,75						50,00	120,00		30,00	20,00	3,00	5,00	4,00	3,00	3,00		6,00			1158,27
olak, 49, 1	1724									17,00	48,00	251,00	31,00	30,00						20,00	1590,00	1,00	40,00	20,00	3,00	3,00	4,00	3,00	3,00		6,00			2070,00
Solak, 49	1724		1257,00	1730,00					80,00		21,00											80,00	30,00	5,00	5,00	6,00	3,00						3217,00	
lak, 49, 5	1724						1775,00						10,00									10,00	40,00	10,00	6,00	3,00	2,00	3,00		8,00			1867,00	
Solak, 49	1724						350,00		20,00						50,00					50,00		20,00	35,00										525,00	
Solak, 4	1724						500,00		18,00				16,00									23,00	34,50				0,50						592,00	
Solak 49	1724						650,00		22,00				35,00							75,00		60,00	20,00										862,00	
Solak 49	1724						1775,50																											1775,50
k, Çetin, 1	1725						250,00		20,00	814,04	191,00	391,02	102,00	27,00						56,00		10,00	49,75	20,00	3,00	2,00	5,00	3,00	3,00		6,00			1952,80

1103 (M. 1691-1692) Yılına Ait Menzil Giderleri

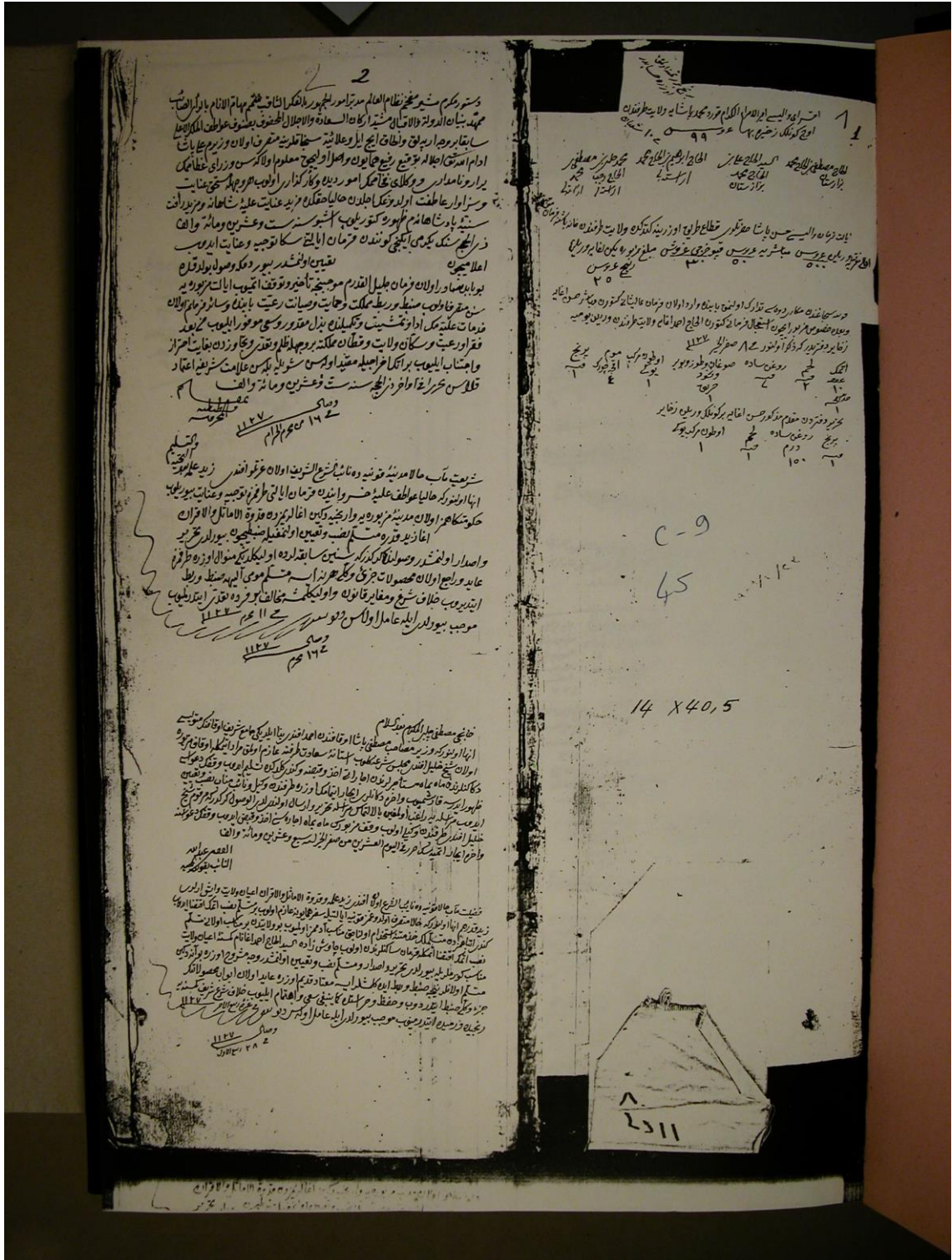
[illegible]

1130 (M. 1717-1718) Yılına Ait Karaman Valisi Ahmet Paşanın Harcamaları Ve Asker Toplamakla Görevli Osman Paşa İçin Yapılan Masraflar

[illegible]

1126 (M. 1714-1715) Aksaray Valisi Kurt Mehmet Paşaya Verilen Üç Günlük Zahir
Bahası

[illegible]